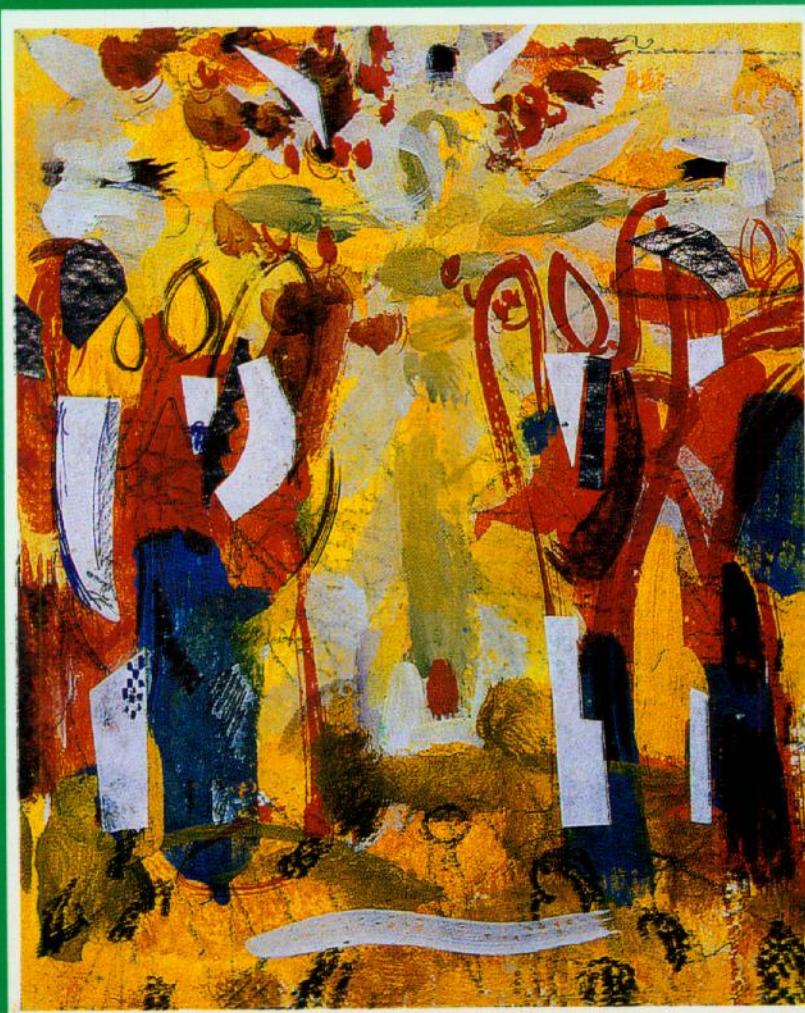
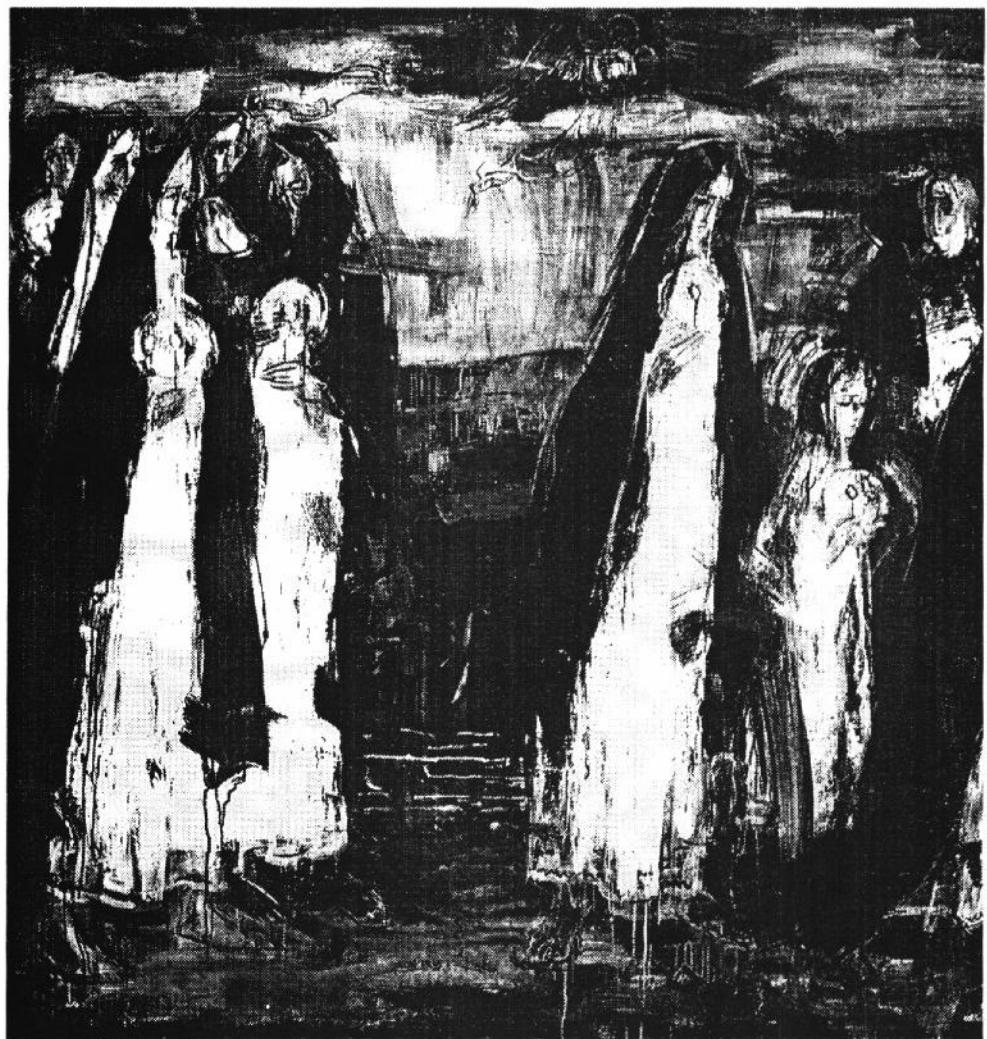

ДУКЛЯ

№ 5

1994

літературно-мистецький та публіцистичний журнал. Видає Спілка українських письменників Словаччини, Пряшів.

DUKLA - literárno-umelecký a publicistický časopis. Vydáva Spoločnosť ukrajinských spisovateľov na Slovensku, Prešov.

РЕДКОЛЕГІЯ:
МІЛАН БОБАК,
ІЛЛЯ ГАЛАЙДА,
ВЛАДИСЛАВ
ГРЕШЛИК,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
ФЕДІР КОВАЧ,
ВІТАЛІЙ
КОНОПЕЛЕЦЬ,
МИКОЛА
МУШИНКА,
ЙОСИФ ШЕЛЕПЕЦЬ,
ІВАН ЯЦКАНИН,
відповідальний редактор

**Графічне оформлення
Ладислава Цупера**

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік - 60 крон.

Адреса редакції:
080 01 Prešov, ul. Požáriká 15.
телефон: 334 35, 323 38

Комп'ютерний набір
EXCO s.r.o., Prešov,
телефон, факс: 091/250 61

Rozširuje PNS, objednávky na predplatné prijíma každá pošta, doručovatel, predajňa PNS a stredisko PNS. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS š. p., Pribinova 25, 813 81 Bratislava.

ЗМІСТ

Ганна Коцур

Від зорі до криниці /Історія однієї душі/ 2

Ярослав Павуляк

«Мені в дитинстві...» 11

Зерно 11

«А серед кузні дерево лежить...» 12

«Блукas потяг по Карпатах...» 12

«З чужини до отчого порога...» 12

Петер Ярош

В снігу 13

Іван Яцканік

Дерев'яний смуток 17

Рідну мову забути не можна 21

Михайло Баран

Був такий митець, маestro Юрій Цимбара 24

Василь Дацей

Спілка українських письменників Словаччини 27

/примітки до проблем/

Густав Цвейнгош

Тарас Шевченко в обороні та утвердженні Української Народної Республіки у Швейцарії та Франції 28

Олександр Нельга

Олександр Потебня про денакіоналізацію: сучасна порівняльна оцінка 37

Михайло Роман

Дмитро Чижевський і Словаччина 42

Микола Дуйчик

Особливості антропонімів української стійчної території Східної Словаччини 45

Я сиділа за брата, а брат - за Україну /-мм-/ 49

Любиця Бабота

Властимілі Абжолтовській - 90! 51

Внесок у несплачений довг /лю/ 54

Петро Осадчук

«Хто справді поет...» 56

Пісеньний мотив 56

«Бастілії ненависті впадуть...» 56

Біль і любов 57

Василь Василяшко

Від доторку одного кіжного 58

Батьківська мова 58

Роамова Карпат з Ужем 58

Лист від матері 58

Петро Мідянка

«Майдан церковний з кам'яним хрестом...» 59

«Десь, по смеречині...» 59

«Підступлас хаща до обійття...» 59

Йозеф Мокош

Казка про робота Робка 60

Владислав Грешлик

Легенди про легенди 75

Мирослав Лазарук

Легенди прийдешнього 76

Слідами свого роду /р/ 78

ПОЕЗІЯ

Ганна Коцур

Від зорі до криниці

/Історія однієї душі/

В чарівну мить обіймів
закуток ночі просвітлений
білим алябастром тіл
рожевим крилом ангела
та срібною жилкою.
Зірка на небесному колі
її початок
а кінець в устах божого птаха
що подихом своїм
вкладає у вузлик
спів сопілки
й плач трембіти
іскорку сяйва
й тепла жаринку
та всього земного по зерні.
Загорнувши зав'язь
в прозору оболонку
вдиха її у лоно жінки
що пахне землею і молоком

У дивне плетиво
з'єдналися
земля і небо
сопілки звуки і трембіти
душа і тіло
щоб раз померти
і раз життя прожити

Душі цього так мало видиться
так мало
бо в неї крила як у птиці
що небо дарувало

В кімнаті з м'язів
і кісток
в струмочках вен
і жил потоках
зі шкіряним вікном
усе на дотик
і затісно

Прийшла на світ
в подобі немовляти
і відлунилася дивно так
і почала кричати.
- Чого злякалася, рідненька,
чи усамітнення
а чи доріг
чи проколов тебе зненацька
наш первородний гріх?

Вдяглася в біле
в перші дні
лелією леліла
вустами ніжних пелюстків
до сонця говорила

- О, сонце, сонечко завзяте,
а де твій сад
де твоя хата?
Чи ти мене
з собою в мандри
не можеш взяти?

- Хіба леліям у мандрівку? -
Їм дома діувати.
А для доріг, де круговертя,
тривкіші треба шати.

- Іди, патлате, не хвалися
я в білу хмарку обернуся
дзвінчастим дощиком
в зело перезелюсь
і в зеленилі намочу
твій довгий вус.

Сльоза скотилася і серпанком
спливла у вись
і впали перші краплі
і поливсь
жаданий дощ
на спраглу землю

Душа вдягнулась у зелене
Зеленим зайчиком стрибала
зеленим серцем обнімала світ
зелене сяйво колотила
зеленим співом сопілчаним
зелений міт творила

Та стало їй затісно
в зеленому
як у формі власного тіла.
Блакитна далечінь
безмежного простору
раптово душу поманила

Доріг спіралі
полин розлуки
затрембіали
тужливі звуки

Запалала любов'ю душа
до блакитного сяйва
накинула на плечі шаль
дорога ж дальня

І стали синіти очі
волосся посиніло
у синю сукню ночі
вдягла тендітне тіло

Дім рідний синім смутком
махнув їй на прощання
зоріло синє небо
отак немов востаннє

Та ніч розкрила свої комори чорні
і страх пустила танцювати
іржали вітру темногриві коні
від жаху ховалися звірята

Ласкавий ліс постав стіною кістяків
і клацав раз-у-раз зубами
не дарував ні місяць мідяків
ні зорі не світили каганцями

Бо чорне шатро ночі
закрило небу очі
щоб до останнього останку
затримати вогні світанку

Душа дрижала
сопілки голосочком
тремтіла
осиковим листочком

І темрява і самота і страх
її збивали на коліна
струмочки теплі по ногах
стікали безупинно

- Що це за диво?
Джерельця-рани
незнані досі
проте жадані
якісь терпкасті
ледь-ледь солоні –
калинові коралі
в долоні

Червоне з чорним
переплелося

щоб зародити
повноколосся

І враз почула глухе «ах»
то страхом захлинувся страх
А в далині на грані неба і землі
пилок рожевий сіяв птах
Запрозоріло

Посеред поля
зустрілася душа з світанком
Праворуч річка черкотала
наліво лісу
розклятий замок
прокинувся

А перед нею
в жовтастій
спідниці колосилася нива
що звужувалась в напрямі
до пагорба
ще невиразного кольору
як жінка горілиць
до круглих
грудей

Незриме видиво
зором покотилося:
рожеві стрічки
серпанку обняли
жіночі плечі
трембіти золотисті
роздризнули по небокраї
стрілчасту музику
ранкову
а через мить
рум'яне сонце
завершило картину:
сиділо над пагорбом
немов золотокоса голова
на плечах жінки горілиць
у жовтій хвилястій сукні
з наміткою зеленою
на грудях

Душа завмерла
від подиву
щось рідне-рідне
забриніло в ній

До її відлуння
відлуння світу приєдналось
різдв'яними дзвіночками
дзвеніла річка
оркестром скрипалів

пташине царство
озвалося
а нива з лісом
перекликалися
таємним гомоном

Женці до ниви підійшли
погладили востаннє зором
і перші колоски лягли
на вогку землю золотим узором

Душа зігріта жовтим днем
просвітлена світанком
світилася немов багряний клен
немов букет в мальованому дзбанку

- Десь тут манрівку кольорами
пора мені скінчити
Зелені перевесла із лозиння
тендітними руками почала крутити

В снопи в'язала туге жито
єдналася з женцями й полем
і ніжно мов дитя словите
укладала снопи в зірчасте коло

Женці закінчивши роботу
спочили в затінку міцного дуба
душа промокла вся від поту
від спраги повсихали губи

-Який привітний дуб та одинокий
криниці тут бракує, – гомоніли косарі
Душі запали в душу ці слова глибоко
і розбудили сопілчаний спів

Тихенький голосочек
виводив як струмочок
-Ой була ж ти лелією
зело зеленила
далину блакитнобрзову
за плечі ловила
серед ночі
сині очі
виплакала з горя
вся в червоних
джерелечках
як небо
у зорях
в зимній росі
ноги босі
встигла замочити
то чи не час
не поронька
під дубом

спочити
і криницею для спраглих
в затінку
зоріти?

Душа сиділа у задумі
серпневий день розлускував горіх
згадала сад біля рідного дому
дорожній пил серпентистих доріг

-Прощай, мандрівко, смутку веселися
бо тут під дубом зацвіте криниця
струмочки поту я зберу в долоні
і радістю прочищу їхній смак солоний

Звелася. Тихою ходою
мов наречена підійшла до дуба
у жмені краплі поту живою водою
з яких криниця може буде

I стала на коліна немов у храмі
молитву щиро шепотіла вустами
-О, Господи, хай мить ця вічністю стане
та джерелом іскристим з-під землі прогляне

Подорожніх покличу струмочком до себе
а женців покличе мій дуб
пастушки з чередою веселі
стежку до мене і самі знайдуть

Рамена дня до вечора спливали
ледь-ледь блакитним димом дихала земля
над обрієм пожежі багряні палали
хтось невідомий душу лагідно обняв

Обійми пахли глиною і лісом
тепло і прохолода в них були
з'явилася душі срібляста миса
із камінцями вогкими на дні

– Настав мій час, – вона зраділа тихо,
хай збудеться усе, чого бажала...
А вранці, обрамлена пухнастим мохом,
криниця під дубом смарагдова стояла

Поглянув дуб під себе
і заспівав гілками
бо марив нею
й снів про неї
довгими роками

Хоч в нього тверде серце
і сила
дубова
самітньо без криниці

далеко десь
діброва

Веселим листям кучерявим
шептав їй щось на вухо
і так боявся так боявся
щоб ніхто не слухав

А вона тому раділа
рум'янила личко
перестала завидіти
високим
смерічкам
вроду іхню

Струнконога лань
золоте копитце
першою знайшла криницю
і прийшла напиться

І вухами-дзвіночками
задзвеніла срібно
дякувала
за водичку
ї скликувала
рідню

Піднявся день
і сонце було щедрим
пішли до дуба
женці спочити
а тут – смарагдова криниця
кришталева вода
лиш нахилитися до неї
і пiti

Спадає втома легше з пліч
і спрага гасне
як сторіч
померлі пласти
ран і туги

Приймала всіх
всіх пригощала
мандрівників
з далеких доріг
додому навертала

Любила гамір пастушків веселих
і теплий подих спраглої корови
любила подорожніх ревних
та їх притишенні розмови

Любила тих що нею дорожили
і тих що її вроду берегли
скалічених яким стікали кров'ю жили

і навіть тих що нею торгували
і заробляли так собі на хліб

Та більше всіх любила диваків
що вслухувались у її мову таємничу
і були схожі на маленьких дітваків
яких і птах і сонце за собою кличуть

Було криниці
не холодно
й не жарко
знайшла під дубом затишну
домівку
і вірила щаслива й сподівалась
що буде так воно навіки

Минало тепле літо і стерня
мелодії тужливі на флейтах вигравала
відрізувала осінь по скибці з паляници днія
в дорогу журавлям на спогад дарувала

Ласкавий дуб скупішав на розмови
його зелений омофор почав коричневіти
вже не вели до неї більше всі дороги
і не до неї а до вогнища тулилися діти

Прощався дуб з криницею
померлим листям
а воно її ранило
смертоносним вістрям

Дивилася душа печально
на олово неба
покинута забута
-Кому ж її
таку самітню треба?

Ловила зором
ключі пташині
що чорним візерунком
вишивали небо
відлітаючи у вирій

І стало зимно їй
а тут ще ночі
густе чорнило чорне коло
точить

-Чом же я не маю
на тім світі друга?
Обізвалася журбою
пекучча туга

Та в цю мить
щось срібне
упало

в криничку
то зірка обняла
свою рідну
сестричку

Не впізнала її обличчя
тільки серцем відчула
бо з тої криниці линула в небо
висока туга

Сестра небесна
прийшла душі на допомогу
щоб провести її
в останню
дорогу

-Ніч темна
та ти сестричко не журися
і вслід за мною
поберися

В одежі мокрій
в благенъких сандалях
за своєю зорею
душа пошкандибала

Знайшла нарешті
вузеньку стежку
і лишала за собою дивний слід
срібні мережки

В долині
почула річку
і засвітилася
в душі
тоненська свічка

– Бо там де річка – там село
а де село – там храм
там я себе в молитві
у руки ангела віддам

Та не було в селі величного храму
церковця дерев'яна стояла в нім
душа роззулася і босими ногами
до Матері із Сином підійшла мов у сні

Молилася
Святу предвічнутишу
розворушила її
молитва
і від церковці до зорі
полинуло рожеве світло

Ярослав Павуляк

* * *

Мені в дитинстві з деревця крутого
Нетлінний тато вистругав дорогу.

Вона давно пропала десь, одначе
Була то мудра забавка дитяча.

Гойдалася колиска піді мною,
Гойдався я з дорогою крутую.

Тулив її до рота від нестяями
І все гладав молочними зубами.

Була тоді одна з дитячих мук –
Мені дорогу виривали з рук.

Ховали поза спину чи в рядно,
А я не міг без неї все одно.

Щоб не згоріла – заглядав у піч,
Второпати не міг у чому річ.

Аж потім повертали, щоб замок,
Коли об землю головою товк.

Ярослав Павуляк

Блудний лебідь

ЗЕРНО

Не переймай
мене, дівчино,
ласкою рук своїх,
не переймай мене, хато,
вікнами до півдня.

Маю довкола
багато таких принад,
тільки не можу до них
привикати.

Маю натуру бути до жнів
дорослим,
а взимку, як завжди,
млин звеселяти

собою,
і знов навесні
себе віднайти у

полові
тай в землю іти співати
буцім у гості,
Не переймай мене, дівчино,
ласкою рук своїх,
не переймай мене, хато,
з матір'ю на порозі.

* * *

А серед кузні дерево лежить
і стогне так,
і так болять
йому глибокі дупла.

Вже коваля несуть.

То тут, то там
у цій старенькій кузні
уламки поруйнованого літа,
лежать погнуті промені,
скощублені,
заржавлені,
пом'яте.
І ще лежать у цій старенькій
кузні
шматочки неба
де-не-де блакитні,
і яблука потовчені, і гнізда,
що назадгузь попадали
з дерев.
Пташині крила,
дзюби
і серця
притулок свій знайшли
у цій старенькій кузні.

Ридають молотки,
ридає вістря плуга
і ти, підково, заридай
із-під ноги коня.

Вже коваля несуть.

* * *

З чужини до отчого порога
Голову обмотує дорога.

... Польова дорого, поміж липи,
Від Дунаю – до гнучкої Стрипи,

Ворухнися де-коли наліво,
Щоб мене ще ліпше заболіло.

Щоб не заболіло до відчаю –
Дай напитись липового чаю.

Дай мені хоч трішки для споку-
ти
Біля тебе у рові заснути.

В пилизі, у куряві, в болоті,
У твоєму зболеному поті...

З чужини до отчого порога
Голову розмотує дорога.

Та й живу з такою головою-
Люди оглядаються за мною.

* * *

Блукає потяг по Карпатах,
серед мережива воринь,
біжить від хатоньки до хати...
Блукає потяг по Карпатах.

Вже незадовго будеш ти
і прикладеш ласкаві очі
до раноньки, до самоти...
Вже незадовго будеш ти.

Цей ладан ласки із очей,
ці зойки потягу у горах
в душі сколихує відчай...
Цей ладан ласки із очей.

ПРОЗА

Петер Ярош

В снігу

Я взяв тільки сокиру, правда, ще перед тим тепло вдягся. Будинок залишався за мною і постійно зменшувався, а сніжини плоскогір'я переді мною пібі збільшувалось. Тільки ліс спереду з цього відрубав, а інакше паневно продовжувалося б і за ним.

Спочатку я ішов швидко, але вже при першому підйомі сповільнів крок, не із-за того, що важкі черевики загрузали у снігу, але зокрема через те, що задихався. Якщо не вловлю, як то кажуть, друге дихання, то буде ще важче йти. Потім, а я це знаю, забуду про те, що йду, і будуть мене боліти тільки очі від цієї справжнісенької білості. Залита сонцем, вона пібі кричала чи вискала.

Я собі сказав, що до ліска, до першої чупринки дерев, де росте кілька сосен і молодих червоних смерек, дійду без відпочинку. Але вже в половині схилу я проکляв це рішення і був змушені ще більше сповільнити ходу, навіть обернувшись і йти спиною вперед. Кілька разів ледь-ледь не перекинувся.

Але нагорі, там і відбулась зі мною ота зміна, я вловив друге дихання. Тоді я вже міг роздивитись довкола, розглядати засніжені гілки, заячі та лисичачі сліди, дрібненькі відбитки пташиних ніжок, навіть пригадав і місце, де влітку кормив величезного павука-хрестовика гедзями.

Аж дотепер було сніжне плоскогір'я без людських слідів, єдині сліди лишав за собою я. Але за ліском, на місці, де колись вибухла бомба і досить годні залишився після неї кратер, неподалік ялівцю та кінського цвінтаря я натрапив на перші чужі людські сліди. Дві пари ніг, подумав я, побрели у тому ж самому напрямку, це означає, у ліс, як і я. Більше того, один з них двох тягнув за собою сани. Палиці для підпірання у них не було, як і у мене. Це можна було легко розізнати.

Я ішов рядом із тими слідами, і мені було якось веселіше, але не знаю, чому я вперше зніяковів, здивований невиразним побоюванням чи іншим неприємним чуттям. Слід сказати, що оці сліди перехрестили мій шлях справа. Перше, ніж я здолав перший схил, побачив, що отої, який тягнув сани, на одному місці випорожнився, а другий, певно чекаючи на цього, виссяв у снігу серце.

На ріаниці, яку влітку перетинає мілка дорога, два перші сліди перехрестилися двома дальшими зліва. Я був змушеній попри них вернутись, щоб встановити, що обое прохожі підпирались палицями завтовшки з руку в зап'ясті. Це вже мене кроки завели над шлях серед ущелин, переді мною

відкрилась долинка Вагу, і я освіжився тим, що з гілок стряс на обличчя сипучий сніг.

Вниз по глибокому й вузькому шляху я зійшов одна радість. Сокиркою розганявся, як добрий фурман, бракувало мені тільки упряжки і чималої хури. Я так розбігся, що на місці, де був закрут, на льдовитій поверхні майже вилетів з дороги у видолинку. Мене винесло на самісенький край дороги, і я ледве встиг вхопитися низької гілки. Сипонула мені снігу за комір, затріщала, але витримала мене. Правда, сокира, мені випала. Я зупинився, зігнувшись по сокирку і трохи відпочив. Було тихо, сніг під ногами перестав ритіти, і тоді я вперше почув отої звук. Здавалось, ніби автомоботриса ковзалає вгору скілом, але я зразу ж подумав: звідки б вона тут взялася, не залишила пречінь ніякого сліду? Ага, близько залізниці, усвідомив я собі. Ale і так цей звук не має нічого спільногого із нею!

Я знову рушив, і від того повороту аж до Вагу вже не зупинявся. Хотів перейти через лавку, але ріка замерзла. Я рушив по льоду. Посередині між берегами я кілька разів затнув у лід, але проруб не вдалось вирубати. На це було б треба більше терпеливості. Хоча б у снігу я написав: двоє і двоє людей, одні сани. Потім я рушив бережком до залізниці. I знову пролунав цей звук, властиво гарчання мотора. Приходило це ніби з місця, до якого я наближався.

Незадовго я був біля залізниці, перейшов через колії і почав пробіватись густим молодняком на місце, звідки долинав звук. Гуркіт і гарчання мотора часом міцнішало, але й зовсім неочікувано заглухало. З якоїсь, може, й необережності, бо я нічого не сподівався, але скоріш з упертості я йшов уперед лише тоді, коли озвався отої звук. Отак я маскував свої кроки по рипучому снігу і одночасно мовби граєся на індіція.

Я виглянув з-за кущів і десь за двадцять метрів перед собою побачив двох знайомих чоловіків. Вони держали, коже за один кінець, моторову пилу і різали на камінь змерзлого оленя. Я вже було хотів підійти до них, але мене з другого боку випередив незнайомий лісничий, певно якийсь новий. Не було в нього ні рушниці, тільки зелений костюм, бінокль і палка.

— Ріжемо, ріжемо? — запитав строго, коли пила зупинилася.

Обоє зняжковіли й випростались.

— Де ви його уколошвали? — запитав лісничий і показав на шматки оленя.

— Тут, трохи вище, знайшли, — закинув недбайливо вищий.

— Знайшли? — закляк лісничий. — А кров на снігу, це що?

— Кровотеча, це точно, — підтверджив менший. — Напевно його розпочав рись... Оцих потвор, знаєте, тут повно...

Лісничий підійшов ближче і зігнувся, щоб ліпше оглянути шию і останні частини тіла. I тоді його вищий вдарив у потилицю, аж загуло. Лісничий вискочив, потряс головою і зразу прийшов до тями.

— За те тюрма, браконьєри дурні, — закричав і знову відскочив убік.

— Я тобі покажу тюрму, — загримів більший і знову кинувся на лісничого. Ale той перший напад віdbив палицею і зразу взяв ноги на плечі.

— За ним, ти, мамула, — гукнув більший на меншого, — не сміс нам втекти... Я біжу по його сліду, а ти збоку!

Лишили пилу пилою, оленя оленем і побігли. За якусь мить я виліз із гущини, зблизька оглянув пилу і оленя на галівині, та цікавість мене не покидала, і я рушив порослю за тими трьома. У них могла бути перевага сто метрів, або й менше, бо я чув не лише дупотіння, але тут і там й прудке дихання. Більше того, час від часу переді мною мигнула й постать переслідувача. Лісничий, звиклий до гірської ходи, напевно собі надбіг.

Я відчував, що переслідувач, хоча б той більший, довго не відергжть за легконогим лісівником. З диханням, можливо, й відергжть, але вайлувата

хода позбавить його надії, що переслідуваного дожене. Так воно й було! По дальших тристо метрах високий переслідувач зупинився, оглянувся навколо себе /я ледве встиг приховатись за смерекою/ і прислуховувався. Можливо, зачув перед собою кроки, бо знову рушив, але вже повільніше. Я згадав другого, меншого переслідувача, і намагався розпам'ятатись, як він вирушив, чи різко, або помалше, чи був грубшим і товстішим, або тонший, і чи може наздогнати втікача. Мені виходило, що, хоч і був менший зростом і пружніший, ніж отой, більший, все ж таки був аж занадто товстим, це означає, що і його шанси були невеликі. При цьому я зауважив, що лісничий знає незрівняно ліпше різні тасмні закутини цього лісу, і те, що коли б його менший і наздогнав, лісничий міг себе оборонити.

Розмірковуючи при ході про дальші можливості, я й не спостеріг, як виїшов з густого підліску. Я скаменувся, але було вже пізно. Щось важке мене вдарило у потилицю, і я встиг усвідомити, що мені з руки випала сокира. За мить я знову опритомнів, але вже був зв'язаний. Більший із переслідувачів ламав близько мене хвою і носив її до мене.

— Що тут робиш? — запитав грубувато і водночас плюнув, бо жував великий шматок живиці.

— Гуляю, — відповів я.

— Гуляєш? — здивувався. — Ну, і для чого?

— Так. Просто, захотілось...

— Це було востаннє, — перекинув недбайливо і дивно вищирив зчорнілі зуби.

— Як це розуміти? — запитав я.

— Побачиш, друже, побачиш, — захікіав.

Зразу зігнувся до мене, дужими руками схопив і поклав на хвою. Почав мене тягти по скилу і при цьому постійно плював. Хоч би мав можливість роздивитись навколо. Я мусив визнати, був це поставний чоловік. Він був від мене на голову вищим і важив найменше сто п'ятдесяти кілограмів. Мені аж мороз пройшов по спині, коли подумав, що можу з ним мати справу.

Він зупинився, щоб перехопити галуззя у другу руку. Сокирку мені поклав на живіт, ніби насміхався з мене.

— Я все бачив, — мовив я задерикувато.

— Що все? — запитав і допитливо на мене глянув.

— Як ви різали оленя...

— Так? — гукнув. — Тим гірше для вас...!

— Лісничий напевно повернеться, — залякував я його, — і покличе підтримку.

— Ліпше й не міг би зробити, — вискаловався знову.

Він потягнув так прудко, що я сковзнув з хвої. Чолов'яга підійшов до мене і легко мене на неї кинув. Не можна було нічого робити, я був змушений змирітись із обстанівкою. Лежалось мені не погано, бо хвоя добре ковзала по снігу. Чоловікові, який мене тягнув, йшлось важко, вгрузав у сніг. Я скористався його неуважністю і попробував звільнити руки й ноги. Мотуз на руках рухом нагрівався і попускав. Невадовго я помітив, що досить сильніше рвонути — і я вільний. Я почав визволяти й ноги, і це мені вдалось. Отой хлоп'яга при зв'язуванні дуже поспішав, я собі це усвідомив. Або насміхався з мене?

Ми вже були у долині, на місці, де знаходиться пила і олень. Там, на мое велике здивування, вже чекав менший, і біля нього на хвої метався незнайомий.

Обоє чоловіків звітались і розреготались.

— Ловили одного, а зловили двох, — виприскнув менший і від радості ляпнув себе по пузі.

— Почнемо? — запитав через хвилину отой більший.

— Можемо, — сказав менший.

— З котрого?

— З моїого, — сказав менший, — він якийсь нетерпеливий.

Вони зняли пальта і ручиськами піймали цього другого пов'язаного. Як мішок картоплі кинули його на землю, включили моторову пилу і затяли до гомілкової кістки. Не тільки цей хлоп'яга, але і я верескліво закричав. Обоє вони розреготались так, що заглушили й звук пили. Я вже не міг довше чекати, ривком насамперед звільнив ноги, потім руки, стиснув у долонях сокиру і скочив на рівні ноги. Вони не встигли оглянувшись, а я вже цьому більшому затнув з усієї сили у бік. Тільки заохкав і упав. Менший хотів на мене кинутись з голими руками, але я встиг його грубо копнути в одне місце... Впав на коліна, але зразу ж витяг із-за халяви довжелезне но-жище. Я не чекав, доки він кинеться на мене, але швидко побіг.

Кожних п'ятдесяти метрів я зупинився і кричав на весь ліс: го-го-ого-го-го-о-о-о! Вгрузав глибоко у сніг і важко дихав, не так від наснаги, як від страху. Це я був змушенний визнати. З розуму і з очей не сходив і отий пов'язаний... Я бачив його, як борсається у мотузках на хвої, силкуючись звільнити собі кінцівки... А потім ота розмова... Як змінився, коли менший мучитель вибрав насамперед його... Очі йому спочатку оставили, потім зовсім вилупились... І він перестав кидатись, можливо, в надії, що вже не буде на себе звертати увагу...

Я задумався так зосереджено, що й не спостеріг, коли мені у груди вперлось дуло рушниці. Яувесь завмер, але зразу ж і потіпчився, бо переді мною стояв лісничий, цього разу вже озброєний.

— Це ви?

— Ані руш! — наказав той строго і ступив кілька кроків назад.

— Що? Що таке? — я затинався.

— Ви належите до отих двох?

— Я??

— Ви! Приходите ж звідтіля, ні?

— Утікаю, справді втікаю... Мене ж хотіли порізати, повірте мені!

— І вас?

— Так! Цьому другому вже почали гомілкову кістку, — розказував я.

— Кому?

— Я його не знаю... Можливо, це якийсь лісоруб...

— Ех, бандити, — полегшено сказав лісничий. — Слідкую за ними вже кілька тижнів і сьогодні їх спіймав на гарячому... Жаль того оленя, — посмутнішав лісничий і схилив рушницю, перестав у мене цілити. — Ви помітили, що це був «шістнадцятьник», найкращий екземпляр у всьому лісі...

— Слухайте, — почав я нетерпеливо, — не мали б ми йти на допомогу цьому нещасному?.. Зараз, коли ви озброєний, могли б спробувати...

— Ходім! — сказав по хвилині розмірковування лісничий і рушив так прудко, що я ледве за ним встигав.

За мить ми вже були на галівині, але по чоловіках ні сліду.

— Змилисъ, задрипанці, випарились! — вийшло з лісничого. — Але ж де той ваш, ну, співстражданський...?

— Не знаю, — відповів я і почав оглядатись навколо себе. Тут же я оставив.

— Гляньте, — прошепотів я і пальцем показав на найближчу ялинку. Там, високо над землею, колисався повішений.

— Фі-га! — дивувався лісничий. — Отаке! Оленя і пилу взяли, а цього тут залишили...

— Не мали б ми його...

— Ага, не бачите, він вже синій... Цьому вже ніхто не допоможе.

Ми сіли поруч на колоду, майже прямо під повіщенім. Лісничий витяг сигарети, запропонував і мені. Запаливши, ми мовчкі потягували. Мороз міцнішав, але ми його ніби й не відчували. Вже майже докурювали, коли лісом докотились до нас голоси. Лісничий вискочив, зняв заобіжник на рушниці і вистежував у тому напрямку, звідки долинали звуки. І я встав із сокирою в руці. Отак ми стояли довго, аж поки між деревами не з'явились перші постаті.

— Все гаразд, — заспокоївся лісничий. — Це робітники із Пресслопу, — додав і кивнув у напрямку, звідки приходили.

Ми знову присіли. Не тривало довго і робітники вже стояли навколо нас...

— Чому тут скільки крові? — запитав один, тепер і я її побачив на снігу.

— Погане тут стоїлось, — сказав лісничий.

— Справді погане, — відрізав перший чоловік.

— Подивіться! — закричав другий, і всі глянули туди, куди показував. Всі на мить окіміли і приступили близьче до повішеного й постійно мовчали. Потім глянули на нас, і коли котрийсь з них гукнув: «Та це ж наш Яно», обступили нас тісніше.

— Це ваша робота? — процідив поміж зуби той, що стояв найближче.

— Що ви?! — лісничий вискочив, але його зразу прибили на місце. Один хлоп'яга вирвав йому рушницю, інший мені сокиру.

— А я вашого бога, оце собі відскачете! — гукнув хтось, і вже нас лутили голова-неголова. Били нас стільки, що собі взаємно заважали, і били нас так довго, аж поки ми у сніг, стогнучи, не плювали кров. Потім нас обох підняли, але повинні були підтримати, бо ноги нам підламувались. За спиною нам ланцюжками зав'язали руки і гнали нас глибоким снігом. Довго мовчали, лише інколи котрийсь із них грубо нас копав ззаду.

Ще у цей підвечір нами вже зайнялися жандарми.

Із словацької переклав
Іван Яцканин.

Іван Яцканин

ДЕРЕВ'ЯНИЙ СМУТОК

Аж цієї весни Марек ніби вперше побачив, як цвіте терен на межах, як починають квітувати сливи. Перед тим ніколи не звертав на це уваги. Здебільша помічав, як у цвіт увібралися черешні. На цьому він себе й зловив, що вже старіс, бо знайшов час, аби не прогаяти ту мить, коли цвіте терен на межах.

Треба ж постаріти, щоб нарешті побачити й зрозуміти красу?!

Саме у той час до цього приходило одне небажане передчуття. Передчуття смерті. Хіба через те, що вже трохи зрозумів, де знаходиться краса, треба попрощається зі світом!?

Передчуття ворталось знову і знову. Боявся, щоб не привик до цього і не почав його помаленьку лишати у собі, доглядати, пестити, приховувати від чужого ока. Передчуття приходило завжди після того, коли він категорично щось вирішував — і вирішив. Після такої розв'язки з'являлося не полегшення, але саме оце передчуття. Ламаючи певні дотеперішні бар'єри, повільно

ломилось щось і у цьому. Він у ці хвилини не відізнавав себе. Бо ж колись все обдумував аж до десятого порядку, яка ж може бути на його слова реакція. А зараз? Зараз він памисне каже і робить все так, щоб у словах і на ділі не відізнавали його. Чи, може, це ламання власного ідола? До такого він ніколи не додумався. Але про смерть знову точно. Поломить усі норми чесної поведінки, нормальних поступків і після того помре. Це точно. Кому ж буде ще потрібним? Ті, яких це торкається, будуть радіти, бо ж не буде треба міняти протоптаніх стежок. А інші? Скільки ж їх там...

По межах цвіте терен, у збіднілих садах цвітуть сливи, і в той же момент десь над дрібними білими квіточками пролетить, мигне ота з косою.

Марек стояв на ганку так, як виліз з ліжка. Він дивився на верхів'я чорного лісу, який вже сріблився першим промінням сонця.

«Навіть і сонце вже не таке, як колись», — подумав і сказав вголос, бо ж не було перед ким соромитись, що хтось почус і буде насміхатись.

Ощо дерев'яну хату він купив щось років шість. Відремонтував усе сам, пе поспішав, щоб було де вибратись, але роботи тут завжди було й без зайного вдавання.

Хата під буковим лісом. Ліс злазив кожного року нижче й нижче. Пасовища посіялися малими бучками, які створювали непрохідну гущавину, потім піби все передумали й кинули кілька лишніх сім'ячок нижче, і так воно йшло з кожним роком. Ліс закрадався до обійстів, шукаючи у них порятунку. Але порятунку так і не знайде, скубуть його з другої сторони. І виглядає він як злісний панк, обстриженій з обох боків.

Марек постояв на ганку, зійшов на сходи, під босими ногами сходи тихо-тихо зариплі. Потім передумав, повернувшись у хату, запаливши сигарету, вернувшись на ті самі сходи, присів і дивився на густе верболоззя, яке приходило від цього весь навколошній світ.

Сигарета не смакувала, не тягло його босими ногами побродити по росі. Підняв голову, щоб побачити чорне верхів'я смерек. В ту мить все навколо закружляло... Марек міцно вхопився руками за сходи, боявся, що все відслідить, все навколо, та й він з тим усім, і залишиться лише верболоззя і чорний смерековий ліс.

Все повільно поверталось на свої місця. Він відчував, як сходи гризууть його спину, попробував піднятись, встати, але руки бессильно лежали біля п'яного. Попробував ногами впертись об сходи, щоб видряпатись знову на ганок.

«Ой, міцний я, міцний... Такий міцний, як з клоччя батіг», — подумав Марек і весь час уважно дивився на свої воскові руки. Дивився і чекав, коли знову до них повернеться сила. У вухах вже не гуло. Він прислухався, навколо було тихо, як коли мак сіоть. Нарешті підвівся, і в очі вдарив промінь сонця, який все ж таки пробився через оту гушу хвої.

І знову повернулась ота думка про сонце. Чого воно сьогодні таке біло-бліле? Він же пригадус сонце свого дитинства. Спочатку воно було піжно-рожеве, потім жовтіло, ясніло. А зараз... Оця білість сонця його останнім часом лякала. Може, й це належало до того прощального передчуття.

Передчуття смерті. Коли минає сон, то у п'яного завжди руки зв'язані, сплетені, то за головою, то просто так одна держить другу, або за головою, як у в'язнія. Чи, може, оця сплетеність вішус щось погане, і він, боячись чогось, хапається сам себе. Руки хочуть самі зберегти себе, вже не сподіваються на нього. А йому на кого спертись?

І, властиво, хто кого залишив, хто кому заважас? Марія кожного вечора поверталась додому дедалі веселіша, усім в хаті розказувала, як її зараз везе, її всі читають, захоплюються її спостережливістю, її критичним оком, деяких навіть охоплює страх, що почне у районці і їх зачіпати. Правда, вона

це тільки вдає, що її нічим не можна залякати. Їй здається, що тільки так і треба себе вести у цій обстаниці, коли пишеться так гостро і легко. Він її не зупиняв. Не зупиняв навіть тоді, коли з тим же захопленням розказувала подробиці маленької Аничці, яка здивовано дивилася то на матір, то на каструлю, в якій зігрівалась вечеря. А вона молола, як пустий млин. Він ходив по кімнаті, щоб нарешті зауважила, що й він тут. Потім сів у поламане крісло. Любив збирати оці старі меблі і залишати їх так, без ремонту. Йому здавалось, що коли відремонтує, то і тому кріслу візьме, украде час. І крісло вже піколи після того не згадав, хто в ньому колись сидів, спіував думку, або лише солодко падав у сон.

— Я хворий, мене дратують усі ті балачки, усе те вже за мною, навіть і п'янка головокружіння від успіху. Я хворий, — він знову повторив і це звучало так, піби сказав: «Дякую, я вже спідав.»

— Ого, пана роздратовус май успіх, мое захоплення роботою, — дружина театрально кипула в п'яного хустку, а та лєтіла, лєтіла, не зважаючи на напружену атмосферу. Із-за шепоту шовкової хустини не було чути їхньої галасливої розмови.

Згадавши початки їхнього відчуження, він побрів у майстерню, як привик називати стару клуню зразу біля хати. Тут пахло стружками. Повикручувані стружки лежали навколо, навіть і на новісенькому верстаку, на якому стружляв свої химерні дерев'яні постаті. Йому здавалось, що коли воши не закінченні, більше промовляють, реагують на навколишній світ, аніж тоді, коли їх полакус і поставить на полицю.

Марек пробус павести тут порядок. Здіймається курява, порошинки лєтять до шкар, через які вже своє проміння пробиває сонце. Біля річки за вербами загалогти гуси. Кричали довго, щіби скликували всіх з нижнього і вищнього кінця села. По шляху у місто ще повні спанку брели цигани, сварливо обзываючи один одного:

— Жеби ці трупа була мала, — произливий, протяжний голос цигана пробився сюди з новою хвилою сонячних променів.

— Каждий небіжчик добрий, то і ти аж тоді будеш... — законтрував інший, і знову все затихло.

Марек усміхнувся над їхньою сваркою і швидше почав замітати «майстерню».

Він різьбив і збирав вирізьблене приналідними майстрами, які це робили просто так, без будь-якого наміру. Бо що ж то зробити одне чи друге, коли людина вміє...

Дивився на полиці, заложені дерев'яними жіночками, чоловіками, молодими парами. Зосереджував зір на їхніх розмазані обличчях. А обличчя у них чогось зовсім існували. Чи це йому тільки так здається, чи це він зробив навмисне. Зараз вже й сам не пригадує. Але коли роками стояв за телевізійною камерою, то все бачив чітко, виразно, з усіма щоансами колорів. Нині на очі лягас сірість, вона і спонукас так бачити світ.

Марія приходила додому пізніше й пізніше. Ще постійно захоплювалась своїми «відкриттями». Він зінав, як люди її лають, обмінав місто, щоб не чути докорів і не бачити обличчя повні зневаги. Бо так вони: вода все змислили злого слова ніколи.

«Вчорашиної води не догониш», — подумав Марек і взявся класти у ста-рий, з твердого картону, чемодан кілька речей, з якими не міг розощадитись. Були це порожні пляшки — експонати із старої склярні, яка працювала тут ще в минулому столітті. Їхня чіткість, прозорість йому нагадували не тільки людей, піжність їх рук, але й природу, місцевість, звідки сюди потрапили.

шили. Дивився на ці пляшки, а в очах замиготіла гладінь озера, його зеленкувата прозорість.

Отак зігнутого над відкритим чемоданом його знайшла Марія.

— Ти що надумав? — запитала, кинувши сумку на крісло.

— Відходжу, заважаю твоєму подальшому розгону, — він і не глянув на неї.

Марія вдавала, що не чула. Шукати щось у холодильнику, кипула:

— А діти?

— Де вони? — Марек поспішав з відповідю. — Я бачив тільки одлу. Ти ж себе ведеш, як розбещена дитина. Замість іграпок у тебе твос і тільки твоє газетярство. Ось, бач, тут зразу про дітей згадала! Вони вже великі... Захочути і самі мене знайдуть...

— А ти куди? — запитала без будь-якої тривоги.

— На дачу. Чи повернусь, не знати. Я ж хворію, мені треба відпочити. Відпочити від світу!

— О-о-о, аскет! — її театральність не викликала бажаного ефекту.

— Не можу я більше... — зушишився, забираючи з полиці отс дерев'яні диво, яке гляділо на нього тими ж невиразними очима.

— Я заважаю? — вона запитала, ховаючись за густий сигаретний дим.

— Все заважас, навіть і твос бездухе захоплення, всі ці балочки павколо цього, весь той гамір після твоїх писанин. А, може, пайбільше заважаю я сам собі...

— Вгледівшись у себе, ти й забув, що я існую, що я ще є. Запурившись у свою хворобу, ти починаєш испавидіти усьє світ. Може, й оті вирізьблені креатури випуваті, що усе саме так виходить?! — Марія вже не зважала на цього, її охопила злість.

— Мої креатури?! — з його голосу вже зник отой недавній спокій. — Мої креа-ту-ри?! — Мареків голос дрижав, і окремі склади пагадували виривання дощок з паркану.

Хижка по церкви, люди — не ангели. Марек відійшов, і здавалось, що це лише так, па вікенд.

Тепер сидів у майстерні, уткнувшись у куток і звідси дивився на шкари, через які вже виразно просочувались промені сонця і кидали на дерев'яні витвори тінь. Ті ставали ще більш загадковими.

Він не чув, що робиться падворі. Ніхто пічим не стукає. Тихо. І тут зразу — вулкан світла, повінь сонячних променів отого білого калача. Марек заплющив очі і чекав, коли все зникне. Потоки проміння не зупинялися. У дверях майстерні стояв чоловік і повз цього текла сонячна повінь. Марек все ще сидів у кутку, мовчки дивився на незнайомого. Той стояв, мов заворожений, і не пробував ступити далі.

— Тату!

Марек вискочив, ніби його облили чимось гарячим. На порозі стояв син. Високий, широкоплечий, ледь змістився у двері. Марек вже давніо його не бачив. І зараз не міг розгледіти, бо той стояв нерухомо. І справді, коли вони востаннє зустрічались? Вилетів з гнізда, як ото птах. Але ж це і його заслуга, бо він йому дав волю, хай сам вибирає шлях.

— Тату! — знову прозвучало з порога. — Тату, мати померла! — син зробив кілька кроків уперед, нахилившиесь, сперся на верстак. Під рукою затріщали стружки.

Марек мовчки дивився павколо, на розмазані дерев'яні лиця, які ще більш запали у свій затъмарений смуток. І так, як батько синові, й оці дерев'яні фігури одна другій були чужими. За пеленою смутку не видно було сліз.

ПУБЛІЦИСТИКА

РІДНУ МОВУ ЗАБУТИ НЕ МОЖНА

Розмова з консулкою
Чеської Республіки у Франції
д-р Любою Свободовою

В центрі Парижа, недалеко Української католицької церкви на Сан-Жермен-де-Прі та редакції «Українського слова» – на вулиці Бонапарта № 18 – знаходиться Консулярний відділ Посольства Чеської Республіки. Шефом цього відділу, тобто генеральним консулом є українка з діда-прадіда **Люба Свободова-Виноградникова**, єдина внучка президента Гуцульської Республіки в Ясінію /1919 р./ та міністра збройних сил Карпатської України /1939/ **Степана Клочурака** /1895-1980/.

Під час свого перебування в Парижі у червні ц. р. я подзвонив до неї, і вона, довідавшись, що я пишу монографію про Степана Клочурака, відклала на бік всі «невідкладні» справи /саме тоді прибув до Парижа міністр закордонних справ Чехії Йозеф Зеленець/ і прийняла мене у своєму невеличкому кабінеті, що знаходиться буквально за сімома замками. Усівшись в глибоких шкіряних кріслах, ми почали розмову спочатку по-чеськи, однак вже після перших речень перейшли на українську. Мене приємно здивувала бездоганна українська мова чеської консулки, тому і мое перше питання до неї торкалося цієї теми:

– Пані консулко, чим пояснити, що Ви так добре говорите по-українськи?

– Я є українка, хоч і народилась у Празі і маю чеське громадянство. Українська мова є моєю рідною. Було би дуже сумно, якби я свою рідну мо-

ву забула. З дитинства я і з батьком, і з мамою, які були випускниками Української гімназії у Модржанах біля Праги, говорила тільки по-українськи. В Празі я любила ходити на Шевченківські вечори, Маланку, одним словом, українське життя було мені близьким.

– Ви є внучкою славного сина Карпатської України Степана Клочурака. Яким Ви його запам'ятали?

– Дідика /так ми його називали/ я вперше побачила дев'ятирічною дитиною, коли він повернувся із Сибіру до Праги після дванадцятирічного ув'язнення. Цей день я ніколи не забуду. Мама з батьком пішли зустрічати його на станцію, а ми з братом та бабцею чекали на нього дома. Московський поїзд спізнювався на три години. Нарешті двері відкрилися, і в хату увійшов високий і міцний чоловік з сивим волоссям. Бабця кинулася йому на шию і сказала лише одне слово: «Нарешті!» Це «нарешті» ще й зараз ззвучить у моїх вухах. В ньому було сказано все: і довга розлука, і горкі страждання, і щира любов...

– А що запам'яталося Вам з розповідей діда?

– До нас весь час приходили гости, а дідик розповідав майже без перерви, причому завжди мав на колінах мого на чотири роки молодшого брата Степана, який не міг натішитися своїм дідиком, а дідик ним. Часто засиав на його колінах. З розмов досліж я тоді не багато розуміла. Більше мені запам'яталися казки дідика: про Івасика-Телесика, королів, принцес, лісовиків, русалок. Розповідав він нам про Карпати, про Говерлу, Попа Івана, але й про Україну, яка це велика й багата країна, про запорізьких козаків, Тараса Шевченка. Ми, діти, дуже любили його слухати.

Мабуть, і під його впливом я після закінчення гімназії на Штепанській вулиці записалася на Філософський факультет Карлового університету, обравши предметом навчання загальну історію та українську. Семінарну роботу я писала на тему: «**Карпатська Україна від вересня 1938 до березня 1939 року**» під керівництвом доц. Урбана, однак чудовим консультантом по цій темі був для мене дідик Степан, який в цих подіях брав безпосередню участь.

Пізніше він давав мені читати в рукописі свої спогади «До волі», друковані ним на машинці. Для мене дідик був ідеалом чесності і справедливості. Він був дуже сильною людиною. Ніколи він не мав ненависті ні до кого, хоч в тaborах Воркути пережив страшне пекло, а коли повернувся додому, його життя не було легшим. До глибокої старості він працював робітником в «Геологічному прузкумі», бо пенсію йому не давали, жив у «маринготках», відріваний від родини під постійним наглядом «естебе», яке переслідувало не лише його, але й усіх нас.

– А як Ви згадуєте про своє студентське життя у Празі?

– Дуже позитивно, зокрема про доцента **Вацлава Жидліцького**, який був для нас не лише чудовим викладачем, але й опікуном. Під його керівництвом я написала дипломну роботу про «Чорну раду» Панька Куліша, яка стала основою моєї докторської дисертації «Історична романтична

проза в українській літературі». Її опонентом була Зіна Геник-Березовська. Дуже гарні спогади я маю і про викладача Костя Геника-Березовського. Разом зі мною вчилися на курсі Милан Регула та Милан Куречко, яких я вважала краянами, бо мое коріння – по мамі і дідові на недалекому Закарпатті, хоч дідо, по батьковій лінії Виноградник, був офіцером Української Народної Армії.

Влітку 1968 року ціла наша українська група мала їхати на Україну. Ми дуже тішилися на цю подорож, однак радянські танки нам її перекреслили. На превеликий жаль, я і досі в Україні не побувала, хоч завжди тягло мене туди. Раніше я не могла їхати з-за політичних причин – не пускали, а зараз із-за великого завантаження іншими справами.

– А що Слов'янська бібліотека у Празі?

– В Слов'янській бібліотеці я працювала повних десять років /1977-1987/. Це – одна з найкращих українознавчих і взагалі східнослов'янських бібліотек в Європі. Мені самій було дивно, що тоталітарний режим дозволив мені працювати в її багатих фондах, основу яких становила дорадянська та еміграційна література, тобто «буржуазно-націоналістична». Там був дуже добрий колектив, в якому був лише один комуніст – директор Іржі Вацек, але і він нікому не шкодив. В Слов'янській бібліотеці зібралися цікава компанія. Серед нас була навіть дочка проф. Паточки, засновника і речника «Хартії 77».

Працюючи в бібліотеці, я почала глибше вивчати чужі мови – англійську, німецьку і найбільше – французьку. Останню я протягом двох років вивчала у Французькому інституті при Амбасаді Франції. Це була дуже добра школа, яка дала мені солідні знання французької мови і літератури.

Із Слов'янською бібліотекою я утримую зв'язки і зараз. Під час свого останнього візиту в Празі я домовилася з нинішньою директоркою докторкою Клімовою про поповнення фондів Слов'янки французькими славістичними виданнями...

Тоді ж я почала займатися перекладами з української літератури на чеську. Була навіть членом «секції починяючих перекладачів» при Союзі чеських письменників, якою керував мій учитель доц. Жидліцький. Ми переклали вірші Максима Рильського, Ірини Жиленко. На жаль, вони друком не вийшли.

— Та повернімся ще до Вашого діда: Ви були причетні до передачі першої частини рукопису його трилогії «До волі» за кордон. Як це було?

— З дідиком Степаном ми були дуже добре приятелі. До речі, він був моїм сідком на весіллі. Він дуже хотів, щоб цей рукопис вийшов друком, а видати його у тодішній Чехословаччині не було жодної можливості, на Україні — тим більше. Якось він запитав мене, чи я не маю когось, хто передав би його на Захід. Саме тоді моя подруга вийшла заміж за італійця. Вона перевезла рукопис в Італію, а звідти вислава його в Америку. Це була дуже небезпечна акція, бо якби беспека дізналася, були би великі неприємності і для неї, і для мене, і для дідика Степана.

Та безпека все одно довідалася, що рукопис було передано за кордон. Десь навесні 1976 р. на квартирі діда таємна безпека зробила грунтовний обшук і забрала рукопис другого тому, що охоплював його життя і діяльність у міжвоєнному періоді.

Перший том спогадів дідика «До волі» вийшов друком в Нью-Йорку 1978 р. окремою книжкою. Ця книжка викликала нову хвилю пересекущій проти дідика та нашої сім'ї та нові труси на його квартирі, під час яких в нього забрали дальші матеріали: старі газети, книжки, рукописи і навіть друкарську машинку. Я вже тепер посередництвом своїх знайомих, навіть міністра Румла, намагалася віднайти ці матеріали, але безуспішно. Правдоподібно, їх забрало радянське КГБ.

— Зараз на Закарпатті є велике зацікавлення особою Степана Ключурака. До сторіччя від дня його народження, яке буде наступного року, там готують наукову конференцію, хочуть видати монографію про його життя і діяльність, відкрити пам'ятну

дошку, назвати його іменем школу, вулицю тощо. Чи не хочете і Ви, як єдина його внучка, взяти особисту участь в цьому святкуванні?

— Я би дуже хотіла побачити край, де є коріння моого роду, край, про який мені дідик стільки розповідав і який він так любив. Пригадую: було це десь в середині 70-их років. Дідик з бабцею вибралися «додому», як вони казали, бо справжнє «дома» було для них в Ясіні, не у Празі. Ми їх провели на станцію, посадили в московський поїзд, але після двох днів вони з плачем повернулися назад. Радянські органи їх не пустили через кордон, хоч документи в них були в порядку. І вони, і ми, були дуже розчаровані. Через рік вони все ж таки побували дома і повернулися дуже задоволені, бо їх скрізь приймали дуже широ і дідик відчув, що його робота на національній ниві не була марною.

Мене тішить, що мого діда Степана Ключурака нині повністю реабілітовано. Шкода, що він цього не дочекався. Хотіла б я взяти участь у святкуванні століття з дня його народження і як лише зможу вирватися з роботи — приїду. Спробую переконати і маму, що поїхала туди. Хотіла б я віддати шану людині, яку я дуже любила, і пізнати край, який був для нього усім. На жаль, дипломат не єпаном свого часу, і я не можу допереду запланувати таку подорож.

— А як на Захід потрапили Ви?

— Ми в «соціалістичній» Чехословаччині весь час були переслідувані за «український буржуазний націоналізм». Мене часто викликали «на розмову» в СТБ не лише через діда, але й через батька, який в 1967 р. емігрував у Францію. Хотіли, щоб я з ними співпрацювала, а це було проти моїх моральних принципів. В 1987 р. мій батько заплатив Чехословаччині досить високу суму за освіту і тим легалізував свій побут у Франції. Я, як дочка, мала право відвідати його. З відвідин я вже не повернулася і залишилася у Франції.

Спочатку я працювала бібліографом у Страсбурзькому університеті і давала курси чеської та російської мов. В 1989 р. я заснувала у Страсбурзі Єв-

ропейську асоціацію сприяння культурному обмінові і була заступником її голови. Ми робили бесіди, зробили велику виставку фотографій про Чехо-Словаччину, яку відкрила Ольга Гавлова з нагоди першого виступу президента Вацлава Гавла в Раді Європи. Це був, так би мовити, початок моєї дипломатичної роботи. Потім я вийшла до Праги, працювала у Федеральному Міністерстві закордонних справ, а восени 1992 р. знову повернулася в мій коханий Париж. Працювала в консульстві ЧСФР, а коли Чехо-Словачка Федерація розпалася, мене було призначено на посаду шефа консуллярного відділу Чеського посольства у Франції.

— А чи маєте Ви якісь зв'язки з українською громадою Парижа?

— Поки що я зустрічалася лише з дружиною посла України Юрія Кочубея. З українською громадою не маю жодних зв'язків, хоч знаю, що вона тут є активною. Зараз я є дуже завантаженою. Вірю, що це завантаження

помине і я зможу брати участь теж в українській громаді.

— А як Ви дивитеся на сучасні антиукраїнські тенденції на Закарпатті і відроження т.зв. русинізму?

— Правду сказати, знаю про це занадто мало, щоб висловити кваліфіковане судження. На антиукраїнське русинство я дивлюся очима свого діда Степана. Він би засудив його, тому і я вважаю окремий «русинський народ» абсурдом. Закарпатські русини завжди були і є українцями.

— Що би Ви хотіли сказати на кінець нашої розмови?

— Я дуже радію, що Україна стала суверенною незалежною державою, державою, за яку ціле життя боровся і страждав мій дід Степан Ключурак. Та побоююся за її дальшу долю, бо нинішня її політична й економічна ситуація не дає багато надій на оптимізм. Дай, Боже, щоб я помилялася!

*За розмову подякував
Микола Мушинка*

БУВ ТАКИЙ МИТЕЦЬ МАЕСТРО – ЮРІЙ ЦИМБОРА

Те, що українська музично-пісенна нива у світі культури була і є найяскравішою та найбільш барвистою, сьогодні доводити немає потреби. Народні пісні, поезія, музика і танець вже давно на світовому Парнасі піднялись на найвищий п'єдестал слави. Немає на світі такої людини, в якій би душа не оживала, коли бачить український запальний «Гопак» або «Аркан» чи інший танок. Немає і такої, яка, слухаючи українську народну пісню, не затамувала б свого подиху, бо ж вона і соковита, і барвиста, гучна і ніжна, до щему журлива й весела і жартівлива. З однією хочеться плакати і очиститися від випадкового намулу, а з другою – взятись в боки і самому піти у вир танцю

в гурті дотепної, кмітливої, здатної на різні благородні справи нашої молоді. А якщо серед неї з'явиться талановитий організатор, який на професійній основі, зачерпнувши з народних глибин ту чи іншу пісню, до філігранності відточує її, вона стає неоцінним скарбом народу і світиться найпишнішим промінням, а гурт отої розносить його по білому світу, сягаючи визнання і слави.

Про таких завжди хочеться згадувати добрым словом і на весь голос дякувати сьогодні, завтра і повік. До таких людей належав незвичайної душі і серця чоловік, талановитий український диригент, композитор, драматург і

скрипаль, який жив і творив у Словаччині, – Юрій Цимбора.

Великим другом і помічником йому була його прекрасна дружина – Зузана, котра по-всякому допомагала і заохочувала Юрія до цеї благородної праці на славу української культури. Вона неодноразово удвох з чоловіком ходила від села до села, від міста до міста, всіляко підбадьорювала інколи соромливих, скромних, хоча й знаючих співачок та співаків, сповідачів, промовляючи до них ласкавими словами, інколи наводячи на цікаві оповідки та приказки, щоб тільки глибше заглянути в їхні душі, глибше розкрити їхні серця, а тим самим більше довідатися про звичаї, засоби праці, святкові ритуали, ношу та домашню атрибутику.

Юрій Цимбора – широкого діапазону знавець українського музично-хорового мистецтва, яке творилося і на Україні, і на Словаччині та далеко за її межами, бо він спирається на народний мелос, на записи, обробки й дослідження таких відомих фольклористів, як академік Ф. Колесса, який у 1912 році на Словаччині в Бардівському окрузі в селах Цигельці та Нижньому Тваріжці записав понад п'ятдесят пісень, на матеріали будителів української мови, звичаїв та почуттів любові до рідного народу, як О. Духнович та О. Павлович, котрі на території Східнослов'язького краю також зробили багато записів і дослідження народних пісень та обрядової поетики. Сам Ю. Цимбора продовжив цю благородну справу і оцянув її у нові шати.

Поруч із Юрієм Цимборою на славу української пісні й звичаїв працювали і його сучасники, такі, як Ю. Костюк, В. Лібовицький, М. Дротяк, А. Цігер, Й. Фельбаба, М. Бутор, С. Макира, М. Немцова, І. Цісари, Я. Покорний, Р. Смотер, В. Дворжак, В. Ілящик, Ю. Гога, С. Смікаль, Л. Довгович, М. Грабовська.

Сьогодні велика туга огортає тих, хто зінав цю прекрасну людину, який

6-го червня 1994 сповнилося б 75 літ від дня народження, але так сталося, що серцева недуга 1-го жовтня 1989 року вирвала цього чудового митця й людину із лав славних пропагандистів музично-хорового мистецтва.

Народився Юрій Цимбора в м. Свиднику на Пряшівщині. Він ще змалку поплюбляв пісню і танець, поезію та музику і цим захопленням залишився вірний до кінця свого життя. Я особисто зінав цю талановиту й працелюбну людину, яка чесно служила багатомільйонним шанувальникам музичного мистецтва, як молодим, так і літнім, бо він його дарував від душі й серця, воно було його сумлінням, а для тих, з ким він працював, був справжнім другом, вчителем і наставником. Він був митцем і борцем, його талантові може позаздрити будь-хто, адже під його орудою Піддуклянський Український Народний Ансамбль сягнув найвищих злетів. З ним він обіхав майже всю Європу, а також Канаду й Америку, при тому декілька разів. Його ансамбль був одним із перших пропагандистів високого українського мистецтва в Америці й Англії, Австрії та Бельгії, Болгарії, Польщі, Канаді, Франції, Німеччині, Норвегії, Швеції, Югославії та рідній Україні.

Не один кілометр Юрій Іванович пройшов бескидами та кам'яністими потоками, як у спеку, так і в холодну добираючись до того чи іншого села, щоб напитись джерельної кришталевої чистої народної мудрості. Пісні та мелодії, приказки та фіглі розкладались з великою любов'ю та акуратністю відповідними дольками на зігріті серцем полиці його кімнати, щоб передати і зберегти для нащадків ці скарби. Його праця завжди увінчувалася успіхом, хоч і чехослов'язькі комуністично-шовіністичного покрою послики не раз ставали йому на перешкоді, погрожуючи різними розправами. Та не лякався патріот і лицар пісні погроз, а таки зібрав чимало прекрас-

них народних перлин. З-під його пера вийшло багато прекрасних обробок і оригінальних власних творів, наприклад: «Ей, гой, тили, тили», чи «Ой, залізла музика, музиченька». Він залишив багату фонотеку, тисячі сторінок матеріалу, тільки народних пісень упорядкував понад тисячу, які й були для нього невичерпним джерелом, більшість яких увійшла до збірника «Українські народні пісні Пряшівського краю» /упорядник Юрій Костюк/, до збірника «Українські народні пісні Східної Словаччини» II-1963 /упорядником якого був сам Юрій Цимбора/. Для хорів ним було видано збірники «Народні пісні для мішаного та жіночого хорів» /1956/, «Народні пісні для мішаного та жіночого хору» /1958/, «Збірник пісень» /1969/, «Співаю і граю» /1971/, «Збірник пісень для дитячих і мішаних хорів» /1978, упорядник/. Успіхом користується і книжнькове видання його пісень «Заспіваймо собі двома голосами» /1974/, а в 1980 році вийшла збірка «Мелодії серця» на слова місцевих українських поетів. Його обробки, як і власні пісні-композиції, визначаються відповідною структурою, простотою, колоритністю і різноманітністю, тому завжди глибоко проникають у серця слухачів. Ю. Цимбора не боявся доторювати народний текст своїми словами, бо це тільки збагачувало, а часто й конкретизувало обставини і час. Його пісні завжди користувалися попитом і на Україні, як серед професійних, так і аматорських хорів. Виконував їх Державний Заслужений Закарпатський народний хор України, Заслужений ансамбль пісні і танцю «Верховина» та багато народних самодіяльних колективів, зокрема на Закарпатті. Знаменитий знавець хорового мистецтва, фольклорист і композитор, близький диригент народний артист України Михайло Кречко у 1964 р. писав, що концерти Піддуклянського Українського Народного Ансамблю на Закарпатті

проходять з величим успіхом, приносять вдячним слухачам високу естетичну насолоду. Вони перетворилися в яскраву демонстрацію, яка на крилах пісні і танцю летить в широкий світ краси». А заслужений артист України Михайло Попенко /обидва у різний час колишні художні керівники Державного заслуженого Закарпатського народного хору/ твердив: «Багато прекрасних концертних програм створив Ваш славний колектив. Всі вони світлі, життерадісні, сповнені оптимізму і фантазії, беззаперечно глибоко колоритні. Тішимися, що і в нашому репертуарі твори із Ваших програм, такі, як пісні Ю. Цимбори і танці М. Немцові, якими ми збагатилися, які стали окрасою і нашого колективу.»

Всіма шанований митець Юрій Цимбора завжди вишукував все можливе і навіть неможливе, щоб збагатити палітру ним керованого ансамблю, тому й не дивно, що вже в той час він зумів подбати про те, щоб серед різних мистецьких жанрів ансамблю звучали дзвінкоголосі, з срібним переливом, бандури дванадцятиособового ансамблю дівчат, що не так часто можна було бачити і на Україні. Від широко використовував твори і обробки пісень на слова Т. Шевченка, І. Франка та Л. Українки, його ансамбль залучав до репертуару твори М. Лисенка, Л. Ревуцького, К. Стеценка, М. Леонтовича, П. Ніщинського, П. Майбороди, М. Кречка, Ю. Корчинського та багатьох інших.

Під його орудою ансамблем на платтяки записано декілька десятків прекрасних українських народних пісень, які сьогодні користуються широким попитом і на Україні і поза її межами.

Був такий маestro Ю. Цимбора, що залишав за собою вагомий дзеркальної краси мистецький світ.

Михайло Баран
(Львів)

Спілка українських письменників Словаччини /примітки до проблем/

Самостійна Спілка українських письменників Словаччини виникла внаслідок політичних змін в 1989 році. Вже на початку п'ятирічних років українські автори заснували секцію, котра була складовою частиною Спілки словацьких письменників. Слід нагадати, що спільна організація під час тоталітарного режиму виступала перш за все кліткою, а пануюча партія завжди давала батіг в руки найтупішому дресируваному. І всупереч тому – не як служба партії, а як протест – тут з'явилися неперсональні мистецькі твори. Щоправда, плачено за них було дорогою ціною. Кожен правдивий і художній твір одразу розносився вдрозки навіть без того, щоб був надрукований. А після шістдесяти восьмого року комуністичні погонічі досягли свого: все, що тільки можна було, вилучили із письменницької організації, а якщо когось і залишили /щоб не ліквідовувати національну секцію/, то на довгі роки заборонили їм друкуватися.

Спілка українських письменників Словаччини /нині вона нараховує понад тридцять членів/ об'єднує українських письменників, літературних критиків і літературознавців. Вона створює умови для вільного розвитку української літератури та її пропагування, обстоює свободу слова, захищає професійні інтереси та права своїх членів.

Складна політична ситуація, як і те, що переважна більшість наших письменників включилася до суспільного й культурного життя, на жаль, відбилися на літературній творчості – останніми роками виходять лише кілька наших книжок.

У зв'язку з цим не можу не згадати про проблеми національної орієнтації українського населення на Словаччині. І якщо навіть з вуст представників влади ми часто чуємо про надстандартне вирішення проблем національних меншин на Словаччині, щодо українців цього не скажеш. Тут робилося і робиться все, що підтримує нашу асиміляцію. Про яке надстандартне рішення можна говорити, якщо ані парламент, ані уряд, ані міністерство культури чи міністерство шкільництва нездатні відповісти на питання, хто ж, власне, на тому Сході живе. Відразу масно тут дві національні меншини. Не в одному регіоні, але в одній родині, одна мати має дві дитини двох національностей. А все це офіційно визнається і підтримується державними органами. Уявімо собі, що група людей нині почне кричати, що вони – слов'яни і не мають нічого спільного із словаками. Відразу утворилася б нові міністерства, школи, наукові установи, і та мова перелицовалася б. Без сумніву, це вам здається фантасмагорією. Стосовно словацького народу. Але на Сході реальна ситуація саме така. А щоб була іще заплутанішою, ми і в ролії всс маємо таке перемішане, що ані римський папа, ані київський патріарх не розбереться.

Однак українські письменники продовжують традиційні зустрічі із своїми читачами, відвідують школи. При життєвих ювілеях наших авторів ми здійснили кілька семінарів та наукових конференцій до питань літературної творчості, в яких брали участь члени нашої організації, але й визначні особи з-за кордону. Згадаю хоча б конференції до ювілеїв М. Шмайди, Ю. Боролича, М. Дробняка, Ф. Лазорика, І. Мадинського, О. Зілинського та дальших. Дуже змістовними були літературні академії та вечори з київським поетом І. Драчем, кількома письменниками із Закарпаття, зустріч із президентом Українського центру ПЕН-клубу М. Вінграновським, з літературним критиком і міністром культури України І. Дзюбою тощо.

Багато наших авторів брало участь в сусільно-культурних міроприйняттях в Україні, колишній Югославії, Польщі, Канаді, Сполучених Штатах і особливо у Мюнхені, в стінах Вільного Українського Університету. Кілька членів нашої організації є дійсними членами Спілки письменників України, а двос — члені українського центру Пен-клубу. Стосовно книжкової продукції можна відзначити нові моменти. Наші автори друкуються не лише на Словаччині, але їхні книжки виходять і в Україні, і в колишній Югославії, і в Канаді. У Відділі української літератури СПВ у Пряшеві з'явилося кілька книг авторів з діаспори, іхнім коштом. Наші книги поступово знаходять дорогу на Україну і до тих країн, де є численна українська діаспора. Наших авторів друкують усі поважні часописи України, так само й численні збірники.

Розвитку української літератури на Словаччині здачою мірою допомагає і Літературний фонд, турбуючись про старших віком авторів, надаючи стипендії і організовуючи різні змагання.

Особливої уваги заслуговує орган нашої Спілки, часопис «Дукля». Нам щастить утримувати його на високому мистецькому й фаховому рівні. Часопис уже в шістдесяті роки здобув собі добре ім'я серед українських читачів, передусім на Україні, і тепер його вважають одним з найкращих українських часописів. Окрім наших авторів, у ньому друкується багато визначних письменників та критиків України. Водночас «Дукля» є мостом для поширення словацької культури й літератури на Україні. Вподовж довгих років майже в кожному номері ми друкуємо перекладі твори словацьких митців, інформуємо про культурне життя Словаччини.

Густав Цвенгрош

/Львів/

ТАРАС ШЕВЧЕНКО В ОБОРОНІ ТА УТВЕРДЖЕННІ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У ШВЕЙЦАРІЇ ТА ФРАНЦІЇ

Тараса Шевченка з юнацьких літ займала кардинальна думка, висловлена мальареві Івану Сошенкові: «... Чому і нам... не бути такими ж людьми, як і інші свободні верстви»¹. Геніального нашого поета вельми хвилювало питання пророка, свята справа визволення Батьківщини, питання національної гідності українського народу.

Представляючи читачам 1938 року 15-ий том «Шевченко в чужих мовах» Повного Видання Творів Тараса Шевченка, О. Лотоцький і Р. Смаль-Стоцький писали, що твори Тараса Шевченка могутнім метеором блиснули над Україною. Їхнього лету не зміг зупинити царизм. Твори Кобзаря збудили народ і «глибоко запали в море української свідомості та народної культури». Маючи на увазі завдання

вказаного тому, автори вступної статті далі зазначили: «Із дна моря піднялися розбурхані хвилі й попливли широкими колами від українського берега до інших, сусідніх і далеких, чужих берегів європейської культурної спільноти, иссучи всюди надхнені слова Тараса... а разом із ними й нову вістку про поневолену Україну, яку колись у європейській літературі пов'язано було з легендою світлої постаті Мазепи»².

Не можна не вказати, що названі українські вчені, пе вживаючи ще літературознаного терміну «le gauchement» /«випромінювання», «поширення сфери впливу»/, саме це й мали на увазі.

Глибоко розумів роль пророцьких громадсько-політичних ідей, особливої краси і привабливості творчості

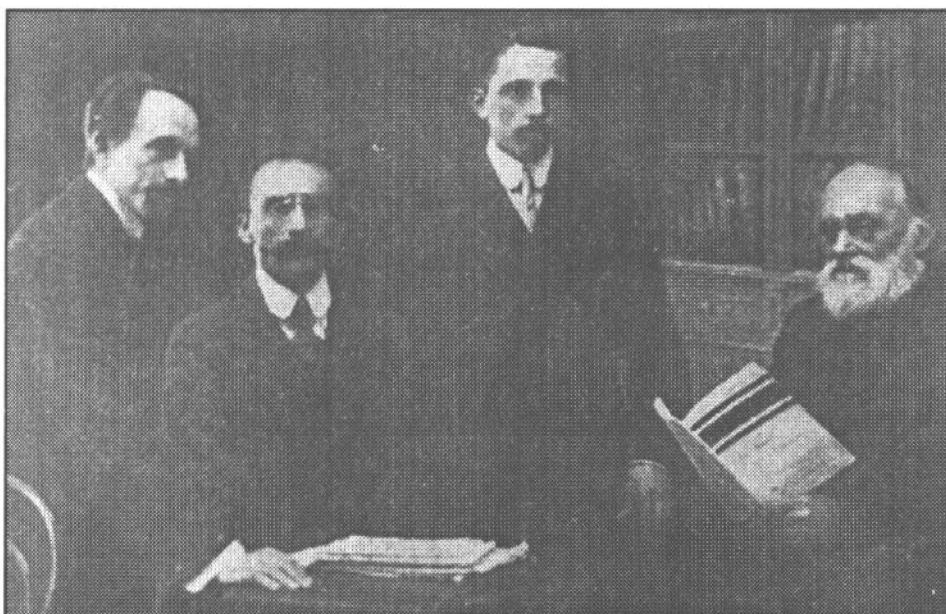
Т. Шевченка визначний український громадський і політичний діяч, митець, літературознавець, публіцист, меценат української культури граф Михайло Тишкевич, Голова Надзвичайної Дипломатичної Місії УНР при Святому Престолі³, Голова Надзвичайної Дипломатичної Місії УНР у Франції і Голова української делегації на Паризькій Мирній конференції 1919 року. До речі, не дослідивши дипломатичної діяльності М. Тишкевича, його багатогранної публіцистичної діяльності, Пані Н. Полонська-Василенко взяла на себе сміливість стверджувати: «Це була людина чужа Україні...»⁴.

Ще в період, який передував першій світовій війні, М. Тишкевич звернув увагу, що греко-католицька церква на чолі із Митрополитом Андреєм Шептицьким, виконуючи свою звичну національну місію, протистояла русофільській пропаганді в Галичині та в Закарпатті, М. Тишкевич знов, що носіння вказаної ворожої пропаганди було викликане двома цирку-

лярами царського міністра внутрішніх справ відповідно за січень 1910 і лютий 1911 рр. Обидва циркуляри 1919 року навів М. Тишкевич французькою мовою. Наведемо назгу другого українською мовою: «Боротьба проти руху, відомого в наші часи під назвою український, який уособлює ідею реставрації колишньої України»⁵.

М. Тишкевич під до серпня 1914 року виїхав до Лозанни, де жив у вирі мистецького і політичного життя, друкуючись у газетах і журналах «La Gazette de Lausanne», «Le Journal de Genève», «Pro Lithuania», «Les Annales des Nationalités», «Le Plus Grand Monde», «Atheneum», «La Revue Ukrainiense»⁶, «Ukraine» /видавав у Швейцарії В. Степанківський/.

Перебуваючи під час Першої світової війни у Швейцарії, граф М. Тишкевич поширював у країнах Антанти правдині відомості про Україну, її літературу і мистецтво, видатних представників у царині інтелектуальної та художньої творчості. Так, у червні

Члени редакції українського франкомовного журналу «La Revue Ukrainiense» /який пропагував Т. Шевченка у франкомовному світі/. Лозанна 1915 рік. Зліва направо: галичанин проф. А. Зелів, А. Жук, Е. Бачинський і француз Жильбер Брош, прихильник української справи.

1915 року у лондонському часописі «Atheneum» він писав, що, незважаючи на гніт, соціальний і національний, поет Шевченко, історики Костомаров, Антонович, політичний мисливець Драгоманов, вчений Чубинський, композитори Бортнянський, Лисенко, малярі Левицький, Боровиковський «залишили незгладні сліди у людській цивілізації»⁷. Повторюючи слова юного Тараса Шевченка, сказани Івану Сошенкові, М. Тишкевич наголошув, що «українська нація має право на існування як і всі інші». Етнонім «українець», наголошу він, – «старовинного походження», хоча й українців і називають в Австрії рутенцями, а в Росії – малоросами, «але вони називають самі себе українцями». Маючи на увазі мовний архаїзм «малороси», М. Тишкевич роз'яснює: «права Росії на Україну такі ж самі як права германської Імперії на Бельгію або Голландію...» Вірячи у незнущість «нашого національного руху»; маючи на увазі «патріотичні демонстрації в усіх містах України» у звязку із святкуванням 100-ої річниці народження Т. Шевченка, М. Тишкевич висловив наступну думку: «Шевченко був найрішучішим представником українського націоналізму», тобто патріотом-борцем за незалежність України.

Глибоко усвідомивши значення наведених думок і особливо останньої концентрованої тези і як досить ефективного національного аргументу у політичних дискусіях із французькими прибічниками «єдино-неділімського» дипломатичного курсу /Ж. Клемансо, С. Пішон/⁸, оборонцями «Великої Польщі» /Р. Пуанкаре, маршал Ф. Фош/⁹, М. Тишкевич вже як Голова Надзвичайної Дипломатичної Місії УНР у Франції і Голова української делегації на Паризькій Мирній конференції 1919 року повторив ці думки у виданій Місією 1919 року франкомовній брошурі, матеріали якої були представлені урядам Союзників з українського питання¹⁰.

1919 року у Берні М. Тишкевич видав франкомовну книжку «Українська література» з використанням праць С. Єфремова, О. Єфіменко,

М. Грушевського та інших українських авторів. Книга відкривається імпозантною світлиною Т. Шевченка¹¹. До появи цієї книжки її основні думки вже були оприлюднені в українській франкомовній газеті «Ukraine», яку видавав у Лозанні В. Степанківський. Саме статті про Т. Шевченка були надруковані у названій газеті 7 січня і 8 березня 1917 року.

Т. Шевченко показаний у книзі як апостол українського народу, його найбільший національний поет. «Сон» і «Кавказ» пройняті «великою ненавистю до російського гніту». А поема «Гайдамаки» майстерно відтворює образи «українських селян, які повстали проти польської тиранії».

М. Тишкевича захоплюють ліричні твори Т. Шевченка. «Ці пісні, насанжені патріотизмом, – зазначає він, – є чудом чистої поєзії, особливо їх мова приваблює надзвичайною красою...». Наголошуючи, що «Шевченкова Муза – це Муза Народу», автор підкреслює: устами поета говорить «уся скривдженна та закута в кайдани Україна, яка усвідомлює свою жахливу долю...» На думку автора, Т. Шевченко уособлює український геній. М. Тишкевич пише, що культ Т. Шевченка в Україні такий великий, що з ним не можуть рівнятися ні О. Пушкін, ні А. Міцкевич, жоден інший слов'янський поет.

Оскільки окремі частини книжки були попередньо надруковані, а самі примірники книжки були подаровані професорам-філологам університетів, зокрема Сорбонни, депутатам французького Парламенту, оборонцям української справи у Швейцарії, не можна погодитись із твердженням проф. М. Грушевського, ніби Тишкевичевій книжці «не вдалося поширитись»¹².

Тим часом француз Нікола Гей надрукував у престижній «Le Journal de Genève» ряд українознавчих статей, про Переяславську угоду, українську націю, реальне національне існування, про «єдиний шлях порятунку» для України, яким є «абсолютна незалежність». У статті, надрукованій 14 червня 1918 року, автор слушно пов'язав відродження і закріплення

етнотопоніму «Україна» у XIX ст. із творчістю Т. Шевченка, «національного поета, який оспівав славну ми-нувшину України...» Далі Н. Гей зазначив: «Сама поява цього революційного поета, засланого урядом, була, здавалося, симптомом гнівного повстання, яке знімалось з народних глибин». Учений додав, що такі «ідеалісти і патріоти», як М. Костомаров і П. Куліш, «еволюціонують і стають політиками-сепаратистами».

Прикметно, що Н. Гей відряджує дипломатію країн Антанти від орієнтації «на Велику Росію або на Велику Польшу». Так, 26 серпня 1919 він вказує, що ці країни із наведеним епітетом «вже віджили себе і повинні повернутися у свої природні кордони».

Доцільно відзначити, що Н. Гей черпав відомості із писань М. Тишкевича, із дуже цінних історичних документів, які публікувала у Лозанні редакція «Ukraine» В. Степанківського. Так, французький автор посилається на «Переяславську угоду», видану ще 1916 року на мові оригіналу та у французькому перекладі¹³, а також на «Пакти і Конституції законів і прав запорізького війська» /1916/¹⁴.

Одним з вислідів виступів у Швейцарії українського франкомовного журналу «La Revue Ukrainienne» галичанина проф. Артура Зеліба і Євгена Бачинського¹⁵ /цей добротний журнал пропагував і спадщину Т. Шевченка/, газети «Ukraine» В. Степанківського, вказаних публікацій Н. Гея, М. Тишкевича в обороні України. П. дю Боше в обороні Естонії, проф. П. Бове – Латвії, проф. Е. Пріва – Литви, Е. Пійяра¹⁶ – Північного Кавказу, Азербайджану та Грузії, П. Моріо – Вірменії було заснування 6 січня 1920 року у Женеві «Ліги за незалежність нових Республік, які вийшли із колишньої імперії».

11 лютого 1920 року женевська зала «La Reformation» була заповнена на заклик названої швейцарської Ліги. Згадавши демократичні традиції старовинного міста Ж. Ж. Руссо і Кальвіна, колиски Міжнародного Червоного Хреста і осідка Ліги Націй, зібрання одноголосно прийняло

рішення про необхідність якнайскорішого «офіційного і остаточного визнання» де-факто всіх названих Республік. Зокрема, проф. Н. Гей заявив, що багатостражданна Україна прагне «вільного національного життя».

5 березня 1920 року під керівництвом Голови Місії УНР у Паризькій графа М. Тишкевича у газеті «France et Ukraine» вийшли друком статті, спеціально присвячені Шевченковим дням. З цього приводу 1933 року Ілько Борщак писав: «5 березня 1920 р. «France et Ukraine», тижневик, що його видавала дипломатична місія УНР, присвятив своє число Шевченкові»¹⁷. І. Дубицький у статті «Шевченко у французькій мові», надрукованій у вже вказаному 15-ому томі, 1938 року повторив: «... Тижневик «France et Ukraine», тижневик, що його видавала дипломатична місія УНР, присвятив своє число з 5-го березня Шевченкові»¹⁸. Привертаємо увагу до цієї вербалної схожості, бо обидва автори оминули цілком одинаково відповідний історичний контекст, не тільки не згадали імені М. Тишкевича, але й знахтували вказати, що зовнішня політика УНР була націлена на здобуття визнання української державності. А втім, не забудьмо, О. Лотоцький і Р. Смаль-Стоцький запрошували авторів показати, як від українського берега до чужих берегів європейських ширілися «надженні слова Тараса», а разом з ними й «нові вістки про поневолену Україну...», І. Борщак у кількох словах привернув увагу до статті Михайла Рудницького, оминувши її суті, обмежився важливим, але все-таки похідним питанням про складність перекладу Т. Шевченка. Ілько Борщак і Іван Дубицький ще додали, що у тижневику вміщено дві поезії Т. Шевченка «Садок вишнівий коло хати» і «І широкую долину...» у перекладі відомого французького поета Фернанда Мазада. Оскільки французький поет, уточнював І. Борщак, зовсім не знов української, то, на його думку, переклади названих двох Шевченкових поезій належать ще Й. М. Рудницькому. До цих перекладів

міг бути причетний і М. Тишкевич, тим більше, що до нього мав звертатися у службових справах Ф. Мазад, який відповідав в українській місії за мову і стиль українських франкомовних документів.

Оскільки тиженевик, кажучи слова-ми І. Борщака, «присвятив своє число Шевченкові» /що є перебільшенням/, все-таки постає питання: чому автор, тобто І. Борщак, оминув інші статті, у тому числі і свою власну? Мабуть, йому не хотілося загадувати ім'я М. Тишкевича, проти якого написав і у 20-і роки опублікував франкомовний ласквіль «Містифікації графа Михайла Тишкевича» /Париж, б. р./. Свій псевдонім В. Богун І. Борщак розкрив сам на примірнику, який під шифром 174 – і зберігається у Науковій Бібліотеці ім. В. Стефаника Академії наук України. На обкладинці є напис: «Від автора». А під псевдонімом V. Bogoun написано /Ілько Борщак/¹⁹. Видно, І. Борщак, який багато зробив як історик для України, картав себе за цю брошурою. Тому свідчення, що не видає її під англійською, ні українською мовою, як підчушував раніше.

На першій сторінці «France et Ukraine» над портретом Великого Українця – напис: «ТАРАС ШЕВЧЕНКО. Геній України і її найбільший поет /нар. у березні 1814, пом. у березні 1861 р./». Організовуючи святкові статті про Т. Шевченка, Голова Miciî сподівався, що з ними ознайомляться не тільки рядові читачі, але й депутати французького Парламенту. Саме наприкінці березня 1920 року у французькому Парламенті мало розглянутися питання про зовнішню політику нового французького уряду під керівництвом А. Мілльєрана.

Оскільки офіційна Франція не визнавала УНР, вважаючи її результатом «австро-німецької інтриги», Голова Miciî у непідписаній статті «Соті роковини Шевченка /1814-1914/» показав, що з часів Т. Шевченка в українцях «живе і чинить опір національне почуття» /vit et résiste le sentiment national/. Вшанування Кобзаря 1914 року «усією Україною» мало велике значення ще й для подальшого

«розвитку національної свідомості народу». Святкування, підкреслюючи М. Тишкевич, відзначались «грандіозним характером» особливо у Києві та Катеринославі /Дніпропетровську/.

У своєму новаторському аналізі генези Шевченкових поезій урядник Miciî Михайло Рудницький теж орієнтувався на досягнення державницьких завдань. Створюючи цілісне уявлення у читачів про «могутність поетичного слова» Т. Шевченка, майбутній професор Львівського університету, декан факультету іноземних мов і вельми яскрава особистість підкреслив, що виданий рівно 80 років тому «Кобзар» «робить епоху» не тільки в українській літературі, але й в українській історії. Річ у тім, уточнив автор, що ця безсмертна книга вирішальним чином вплинула на «формування національної свідомості» інтелігенції, на її «політичну ідеологію», а також «на ціле покоління поетів».

Маючи на увазі релігійні, міфологічні символи, інші оригінальні виражальні засоби Т. Шевченка, М. Рудницький називає поета великою творчою особистістю, а його твори – «невичерпним джерелом». Бо Шевченкові твори спонукають до роздумів, які виходять далеко за межі самих творів.

Роз'яснюючи французьким читачам унікальне значення Т. Шевченка для України, проф. М. Рудницький вдало, на наш погляд, розкрив поетову народність. Вона – у тому, що поет із нечуваною легкістю зумів об'єднати у «дивовижному злитті» природну простоту, пристрасний і задушевний ліризм, певну наївність і «реальні» або «реалістичні», тобто нагальні, настійні громадсько-політичні потреби України. Не випадково, робить висновок автор, етнотопонім «Україна» достатній для тисяч українських вояків, «щоб віддати своє життя за свободу за прикладом Шевченка – не роздумуючи».

М. Рудницький порівняв Г. Шевченка із В. Гюго та шотландським поетом Р. Бернсом. У своїх історичних та політичних поемах Т. Шевченко «розвиває запал» славетного фран-

цузького поета. /Зауважимо в дужках: у себе на Батьківщині В. Гюго зажив слави великого поета/. А Т. Шевченко і Р. Бернс схожі між собою своєю простотою. Ми б додали: складною простотою. Було б наївно думати, що всі, хто любить Т. Шевченка, розуміє його не раз дуже складні образи.

Ф. Савченко, порівнявши у статті «Символ» трагічний життєвий шлях Т. Шевченка із долею його народу, дійшов висновку: «Український народ, як і його Кобзар, знайде своє місце під сонцем». Незважаючи на цей оптімістичний висновок, Ф. Савченко показав, що Петро Перший побудував свою столицю на трупах українських козаків, а Катерина II скасувала їхню свободу, їхні права, заволоділа навіть їхніми землями. «Темна доба Микол та та Александра була ще гіршою...»

I. Борщак шукає в українській історії українських передвісників Ліги Націй. Між іншим, він говорить про Кирило-Мефодіївське інтелектуальне братство, серед засновників якого були Т. Шевченко та історики М. Костомаров і П. Куліш. Це братство записало на своєму пррапорі «принципи союзу народів, а також право кожного з них на свою власну долю».

Переклади «Садок вишневий...» і «І широкую долину» за підписом Ф. Мазада, на наш погляд, теж досить мистецькі, римовані. Правда, переклад

«... Тільки дівчата Та соловейко не затих» не вважаємо повноцінним. Застосування антонімічного перекладу тут ми б не рекомендували. Зазначеній перекладацький засіб у цьому випадку

Et seuls restent encore sonores, sur la terre, Des filles les chansons et le chant de l'oiseau

не передає поетичного образу села, яке заснуло глибоким сном після робочого дня, наповненого задоволенням. Можна було б навіть сказати, що «rester sonore» /залишатися давінким або звучним, лунким, гучним, голосним/ не вписується у поетичний контекст, бо дівчата у Т. Шевченка співали не гучно, а ніжно. Ні у розмовах та піснях дівчат,

які готувалися лягати спати, ні у пісні соловейка не було нічого гучного, шумного. Крім того, створюється враження незавершеності поетичної картини.

У перекладі відтворено міле українське середовище, де збереглися звичні умови та специфічні риси власне українського національного життя. Саме у такий спосіб Т. Шевченко виявив свій глибинний патріотизм і любов до Батьківщини.

Дуже вдало доповнили уявлення французів про образ Т. Шевченка Кулішеві спогади, які подав у власному перекладі М. Рудницький. Важливо відзначити, що епіграфом до Кулішевих спогадів про Т. Шевченка перекладач взяв те місце із статті проф. М. Грушевського «Соті роковини великого українця» /П. Куліша. – Г. Ц./²⁰, де перший Президент УНР показав складні скожості і несходжості між Т. Шевченком і П. Кулішем. Цей літературний факт свідчить і про те, що Місія УНР у Парижі слідкувала за діяльністю М. Грушевського та Д. Ісаєвича, які заснували у Парижі 1919 року в рамках «Комітету незалежної України» франкомовний журнал «L'Europe Orientale» /«Східна Європа»/, орган «нових Східних Республік». Сам М. Грушевський 1920 року писав, що потреба в реальних доказах існування «нашої мови, літератури, науки була просто пекуча». За словами М. Грушевського, їх треба було протиставити ще й «наклепам польських і російських «шептунів».

Отже, діяльність М. Тишкевича в галузі шевченкознавства була спрямована на те, щоб показати світові, що утворення УНР – вимріаний результат усього розвитку українського історичного процесу, в тому числі й культурно-духовного, центральною постатю якого був і залишається Т. Шевченко.

Важливо відзначити, що в обороні України, української справи у французькому Парламенті виступили у березні 1920 року депутати Гайяр-Бансел і поет маркіз Ксав'є де Магалон. Цей поет разом із іншими – Ф. Мазадом, Ж. Гаске, Ш. Деренном, Ф. Грет, П. Бенуа – групувалися нав-

коло поетеси Анни Ноай і Поля Валері. Саме у той час ці поети утворили нову плеяду, яка, як сподівалися в Українській Misiї, мала підтримати своїм поетичним словом і своїми виступами українську справу. Це питання вимагає окремого розгляду. Тут відзначимо, що 1920 року Ксав'є де Магалон виступив у Паризькому готелі «Континенталь» в оборону УНР, надихався генієм Т. Шевченка у своїй творчості, навіть назвав 1931 року свою книжку «Le Trident» /«Тризуб»/. У середині 30-х років виступив іх двома лекціями про Т. Шевченка.²¹

Отже, дякуючи плідній діяльності М. Тишкевича, М. Рудницького, Ф. Савченка, І. Борщака, А. Зеліба, Є. Бачинського, В. Степанківського, інших українців, французів Н. Гея, Ф. Мазада, Ксав'є де Магалона та інших не тільки ширилася «вістка про

поневолену Україну», але й ширилася слава Т. Шевченка. Його спадщина, саме його ім'я обороняло і утверджувало українську справу, Українську Народну Республіку у Швейцарії та Франції.

Оскільки у статті «Шевченко у французькій мові» І. Дубицького не йде мова про Т. Шевченка як глашатая української справи періоду УНР, можна зробити висновок: коли мій колишній декан проф. М. Рудницький у рецензії під заголовком «Шевченко у 19 мовах» на 15-ий том, виданий 1938 року Українським Науковим Інститутом у Варшаві, писав, що в багатьох випадках «Шевченко був синонімом українського національного руху»,²² він, напевно, мав на увазі також працю у ділянці шевченко-звінства членів Української Misiї у Парижі.

Настанок, last, but not least наводимо «Садок вишневий коло хати», «I широкую долину...» у перекладі відомого французького поета Ф. Мазада /Fernand Mazade, né en 1865/:

Le Soir

C'est la maison que les cerisiers environnent.
Autour des cerisiers, les harnets bourdonnent,
Les hommes du labour reviennent peu à peu;
Et les filles en choeur chantent et papillonnent,
Cependant que la mère attend devant le feu.
La famille est déjà réunie: elle dîne,
L'étoile du berger au levant s'illumine.
Une des filles sert la soupe et puis le pain,
La mère va prêcher la pieuse doctrine,
La voix du rossignol la fait taire soudain.
Les tout petits enfants ont sommeil, et la mère
Les couche doucement dans la nuit presque claire
Et s'endort elle-même à côté d'un berceau.
Et seuls restent encore sonores, sur la terre,
Des filles les chansons et le chant de l'oiseau.
Je n'oublierai
Ni la spacieuse vallée,
Ni la haute tombe isolée,
Ni le soir tranquille et doré
Ni la ferveur envolée,
Je n'oublierai.
À quoi sert que je me souvienne?
Ma vie a fui loin de la tienne,
Et maintenant les jours chéris,
Les jours de ma jeunesse ancienne,

Se sont flétris.
 Nous avons vieilli sous l'épreuve,
 Moi dans l'esclavage, toi veuve,
 Et nous errons, irrésolus.
 Évoquant l'abc qui fut peuve
 Et qui n'est plus.

ПОСИЛАННЯ

1. Цит. за: О. Пріцак. Шевченко – пророк. Київ. 1993. – С. 5.
2. Новне видання творів Тараса Шевченка. Т. Шевченко, Том XV. Шевченко в чужих мовах. За редакцією Романа Смаль-Стоцького. Український Науковий Інститут. Варшава-Львів, 1938. – С. 3.
3. Див. Г. Цвенгрош. Апостольський Престол і Митрополит Андрей Шептицький. /Невідомі взаємини між Апостольським Престолом і Митрополитом А. Шептицьким у 1918-1919 рр. /у контексті східногалицької політики Франції /. Львів, 1991.
4. Н. Половонська-Василенко. Історія України. У двох томах. Т. 2. Київ, 1992. – С. 535.
5. Documents historiques sur l'Ukraine et ses relations avec la Pologne, la Russie et la Suède /1569-1764/. Publié avec notices explicatives et cartes par le Cte Michel Tyszkiewicz de la société ukrainienne de Kiev. Avec une étude sur la Russie, la Petite Russie et l'Ukraine par M. Serge Chelloukhine, ancien ministre et sénateur. Lausanne, 1919. – Р. 15.
6. Див.: Г. Цвенгрош. Українське питання у франкомовному світі. – У кн. Українська еміграція. Історія і сучасність. Львів, 1992. – С. 271-293.
7. [M. Tyszkiewicz]. Quelques Mémoires présentés aux Gouvernements Alliés sur la Question de l'Ukraine. 1915-1918. Paris. Bureau de Presse Ukrainien. 1919. – Р. 6.
8. Уже після Лютневої Революції у Росії Ж. Клемансо і С. Пішон оберігали у своїй газеті «L'Homme Enchaîné» територіальну цілісність Російської імперії. Значно пізніше 1919 через їхні «єдино-неділимські» урядові вказівки довго не видавалися в'їздні візи артистам Української Республіканської Капели Олександра Кошиця.
9. Уже відівшовши від дипломатичної фіяльності, граф М. Тишкевич зимию 1922 року привернув увагу Голови французького уряду Р. Нуанкаре до «справи України». У своїй відповіді Р. Нуанкаре 22 лютого 1922 року запевнював: «Ви можете бути впевнені в доброзичливості та симпатії, якою наслажений французький Уряд у своєму ставленні до українського населення у регіонах /Р. Нуанкаре, напевно, мав на увазі українців, які проживають в Галичині, Буковині, Закарпатті. – Г. Ц./, а також у високому почутті справедливості, яким його політика керуватиметься і надалі в питаннях, які стосуються європейського Сходу». А вже через рік, 14 березня 1923 року, Рада амбасадорів великих держав – Франції, Англії, Італії та Японії – прийняла у Паризі ганебну ухвалу про анексію Східної Галичини Польщею. Після цієї імперіалістичної ухвали 8 травня 1923 року маршалу Ф. Фошу був вручений диплом доктора honoris causa в актовому залі Познанського Університету, при чому «серед неописаного ентузіазму». У Львівському Університеті теж були проведені урочистості «в честь маршала Фоша». /La Revue de Pologne. № 1. Avril-Juin. Paris-Varsovic, 1923. – PP. 180-181/.
10. [M. Tyszkiewicz]. Quelques Mémoires présentés aux Gouvernements Alliés.. PP. 3-8.
11. M. Tyszkiewicz. La Littérature Ukrainienne. Berne, 1919.
12. M. H. LA LITTÉRATURE UKRAINIENNE, son nom, son développement, ses époques. – In: Institut Sociologique Ukrainien. M. Hruhevskyj. Anthologie de la Littérature Ukrainienne jusqu'au milieu du XIe siècle. Avec un avant-propos de M. A. Meillet, professeur au Collège de France. Genève, Paris, Prague. 1921. – Р. VI. – Михайло Драгоманов, якого М. Грушевський називав своїм попередником і вчителем. 1873 року писав італійською мовою: «Особистість і твори Шевченка майже цілком невідомі у Західній Європі...». Тому-то Катерина Грушевська під пильним оком свого батька здійснила переклади Шевченкових творів французькою мовою «Наймички», «Кавказ», «У тії Катерини...», «Мені тринадцятий минало», «Я не наеджуя, нівроку», «Заповіту», які були вміщені у цю антологію /С. 98-122/. Переклади ці дістали високу оцінку у рецензії М. Марковського, опублікованій у журналі «Україна» /кн. 4, 1927, Київ. – С. 182-184/. Хоча переклади ці потребують нового аналізу, було б несправедливо не ствердити, що Катерина Грушевська причинилася до популяризації слави генія українського народу у франкомовному світі.
13. Traité de Pérelslav entre Bohdan Chmielnicki, Hetman de l'armée Zaporogue, et Alexis Mikhailovitch, Autocrate de toute la Russie, conclu par l'intermédiaire des Ambassadeurs du Czar: le Proche Boyard Basile Boutouline et compagnons; et des envoyés de l'Hetman: le Juge de l'armée Samoil Bohdanovitch et compagnons. Texte original avec traduction française. Lausanne, 1916.
14. Pacia et Constitutiones legum libertatumque exercitus zaporoviensis. Lausanne, 1919.

15. Див.: Г. Цвенгрош. Українське питання у францомовному світі... С. 272-273, 275-276, 278-279, 281-284. Його ж. Т. Г. Шевченко в Швейцарії. – Актуальные проблемы изучения и преподавания славянских литератур. Тезисы докладов научно-практической региональной конференции /23-24 мая 1991 года/. Измаил, 1992. – С. 119-122.
16. Або Шіттара. Нерозірвливо у джерелі.
17. І. Борщак. Шевченко у Франції. Нарис із історії французько-українських взаємин. Львів, 1933. – С. 62.
18. І. Дубицький. Шевченко у французькій мові. – Повне видання Творів Тараса Шевченка. Т. Шевченко. Том XV. Шевченко у чужих мовах... С. 181.
19. V. Bogoull /Ілько Борщак/. Les Mystifications du Comte Michel Tyszkiewicz. Paris. Imprimerie de la Bourre de commerce. с. а. – У брошурі показана кар'єра «польського графа», «агента Ватикану», «радника української справи», який зайніс свій високий пост у Парижі завдяки «німецьким і польським агентам». «Усі католицькі та монархічні підступи приховували головну мету графа Тишкевича, тобто зробити Україну федеративною частиною Польщі». За І. Борщаком, М. Тишкевич не мав «нічого спільногого з нею /Україною/. – Г. Ц./. Та й Митрополит Андрей Шептицький теж «повністю полонізований» /Р. З/.
20. M. Hruchevskyj. Le centenaire d'un grand Ukrainien. – L'Europe Orientale. 1919. 16 décembre. № 8. Paris. – PP. 232-234. Voir aussi: M. Hruchevskyj. À propos du centenaire du nouveau théâtre ukrainien. L'Europe Orientale. 1919. 16 novembre. № 6. Paris. – PP. 168-171.
21. Prométhée. 1935. juin. № 103. Paris. – PP. 30-31; Prométhée. 1936. № III. Paris. – Р. 3.
22. М. Р. Шевченко у 19 мовах. – Діло, ч. 88 від 24 квітня 1938 року. – С. 17. – Проф. М. Рудницький у статті «Лірика Шевченка в західноєвропейських перекладах» /Діло, ч. 98 від 8 травня 1938 року. – С. 9/ зробив огляд західноєвропейських перекладів лірики Т. Шевченка на основі того ж 15-го тому, виданого 1938 року у Варшаві Українським Науковим Інститутом. Маючи на увазі французькі та італійські переклади, він зauważив, що про перші «взагалі ще не можна говорити», бо «они нечиселенні» /мабуть, шансовий професор не знає про переклади, здійснені К. Грушевською/, а другі він назава вільними переслівами, в яких немає ї «тіні з Шевченка і ні одного сильного індивідуального акорду». Коли В. Джусті перекладає «Думи мої, думи мої» – «О мій думі, о мій думі» /зазначивши, що лише це слово неzmінним/, то це, на думку професора, нагадує сатиру із давнього «Комара» на деякі німецькі переклади галичан: «Козакентум танцт, Байрак гомонірт» /козацтво гуляє, байрак гомонить/.
- Хто мав честь спілкуватися із проф. М. Рудницьким, як-от проф. Іван Денисюк /див. його спогади «Михайлло Рудницький зближъка. До 100-річчя від дня народження», Жовтень, 1989, № 1, Львів, – С. 118-122/ піколи не забудуть літературні «кавалки» і віді, сенсаційні, часом убивчі відкриття або «поради» шанованого професора. Так, одного разу авторові цих рядків проф. М. Рудницький під час консультації заявив: «Але ж що ви можете написати про Монтея. А я бачив у Бордо його могилу». Тому-то Монтея мав чекати аж 1970 року щоб вийти друком аж за кордоном. А доцентові Івану Бабінчуку проф. М. Рудницький взагалі відбився від дисертативної теми про П. Ронсара.
- Ці факти ми навели ще й для того, щоб зробити висновок: якщо б проф. М. Рудницький допомагав Ф. Мазаду перекладати Т. Шевченка, він обов'язково написав би або сказав би про це.
- Зберіг же він для нас у цікавій книжці «Нагоди й пригоди» /Львів, «Ізмарагд», б. р./, що, відвідуючи Сорbonну, був у Парижі «єдиним українцем, виписаним у рубриці «національність» на великій дошці «франко-слов'янського товариства» при університеті, за що його «глядали, показували, допитували...» Відзначив, що його захопили промови про Т. Шевченка А. В. Луначарського на першому у Парижі вечорі, влаштованому «українською громадою», серед якої був галичанин Ярослав Федорчук «тоді єдиний дійсний... пропагатор нашого національного імені між французаами». Писав він тут і про те, що стосувалося його особисто. Так, молодий студент Сорbonни завдячував Голові загаданого товариства, до речі, польського спрямування, «симпатичній людині» Полью Казену «свій перший гонорар у ширі золоті»: сорок франків за два переклади з української літератури, вміщени у «Mille Nouvelles Nouvelles». До речі, у тижневику «France et Ukraine» проф. М. Рудницький надрукував новелу «В дорозі» М. Коцюбинського. Будучи студентом у Парижі, М. Рудницький, за його ж словами, «мав навіть честь супроводити Винниченка до австрійського консульяту, тому що він жив у Парижі на пашпорт одного галицького вчителя» /С. 134/. Докладно розказав М. Рудницький і про те, як він супроводжував «Українську Республіканську Капелу» під час її артистичного виступу у містах Франції. Правильніше було б сказати, як він зустрівав славетних хористів, влаштовував і т. д.

Олександр Нельга
/Київ/

О. ПОТЕБНЯ ПРО ДЕНАЦІОНАЛІЗАЦІЮ: СУЧASNА ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА

Здається, що сьогодні ми маємо можливість спостерігати процес перетворення людства із досить невиразної і значною мірою механічної сукупності народів у свідомого суб'єкта історичної дії, котрий постає як одне органічне ціле. При цьому теоретичну думку, зрозуміло, цікавить зовсім не другорядне питання про те, якою має стати у найближчій перспективі така цілість: чи то безнаціональним і безетнічним утворенням /яким, зокрема, уявляли собі майбутнє людство фундатори марксистсько-ленінської соціальної теорії/, чи, може, все ж таки – єдиністю багатонаціональною і багатоетнічною?

Ясна річ, немає жодної необхідності переконувати читача в тім, що наука це питання не тільки поставила, а й дала вже чимало відповідей на нього.

Наша ж беспосередня мета досить скромна, а саме: показати, що у всьому розмаїтті таких відповідей чільне місце має посідати та з них, яка ще й сьогодні, через майже сто років після її обнародування, сприймається як велими оригінальна і яка несправедливо обійдена увагою науковців. Належить вона видатному синові українського народу філологові Олександру Опанасовичу Потебні /1835-1891/, випускнику /1856/ і професору /з 1875/ Харківського університету.

Проблему майбутності націй у загальному поступові людства О. О. Потебня, як професійний філолог, вирішує крізь призму співвідношення «народ-мова»,¹ цілком слушно вважаючи, що той чи інший народ може зберігатися й розвиватися тією мірою, якою буде зберігатися й розвиватися його мова. Процес зникнення мови певного народу вченій розцінює як його дійсну денационалізацію. Такий підхід деякі сучасні фахівці не розглядають як єдино вірний², але те, що першим і найважливішим кроком до денационалізації³ певного народу завжди буває зникнення його мови, сумніву не викликає.

Яким же, з'ясуємо спочатку, є загальне ставлення Потебні до денационалізації? Воно однозначно негативне і базується на розумінні, по-перше, високої культурно-історичної цінності для людства кожного окремого народу /разом із його мовою/. «Початки, що розвиваються життям окремих мов і народів, – пише він, – різні і не можуть бути замінені одне одним... Якщо б мови були повторенням одного й того ж в іншій формі, порівняння їх не мало б сенсу, так само як історія була б однією величезною, стомільовою тавтологією, коли б народності повторювали зади, не вносячи нових початків в життя людства».⁴

Простежуючи далі думку вченого, ми бачимо, по-друге, що, піднімаючи на найвищий щабель значущість для людства мови усіх, без винятку, етносів, як інтелектуальної цінності⁵, він також, по-третє, добре усвідомлює і її /мо-

1 Це співвідношення найбільш повно розглянуто ним у статті «Язык и народность», яка є додатком до його ж книги «Мысли и язык» /Киев, 1993/.

2 Так, на думку П. І. Гнатенка, сьогодні «по-іншому стали трактуватися і такі ознаки, як спільність мови та території. Власне кажучи, вони перестали бути ознаками нації» /П. И. Гнатенко.

Національний характер. Дніпропетровськ: Ізд-во ДГУ, 1992, – 140 с., с. 78/. М. О. Чміхов вказує на те, що «у наукових працях останніх років мова не завжди розглядається як домінуюча риса при вивченні етногенезу» /М. О. Чміхов. Індоєвропейська проблема. – В зб. Археологія та стародавня історія України: курс лекцій. – Київ: Лібідь, 1992. – 376 с., с. 171/.

3 На нашу думку, більш адекватним, як на сьогодні, був би термін «деетнізація».

4 Потебня А. А. Мысли и язык. Киев: СИНТО, 1993. – 192 с., с.40.

ви/ духовно-і душевно-охоронну цінність. За Потебнею, денационалізація /деетнізація/ є витискуванням «своєї» мови «чужою» мовою, і цей процес супроводжується найчастіше душевним струсом і певним розпадом особи. «При подібній ломці, – лише він, – неминуче на місці тих форм свідомості, що витискаються, зацарюється мерзенність запустіння /розвивка наша – О.Н./ і займає це місце до тих пір, поки витискуюча мова не стане своєю і разом з тим не пристосується до нового народу. Люди, як правило, добровільно не зрікаються своєї мови, між іншим в силу безсвідомого жаху перед спустишеннем свідомості»⁶ /розвивка наша – О.Н./.

Потебня немов передбачає появу велими типової для другої половини ХХ століття фігури маргінала, точніше – етномаргінала, тобто людини, яка стоїть на шляху деетнізації. Етномаргінал – прояв душевного нездоров'я людства. Адже глибинні засади душевного гомеостазу людина набуває у процесі етнізації і подальших досить тісних /безпосередніх або опосередкованих/ зв'язків із «своїм» етносом. Тому комплекс душевної незбалансованості притаманний перш за все людині неетнізований або недоетнізований. При цьому небезпечним є те, що разом з душевною рівновагою людина втрачає й найважливіші соціальні ознаки і частіш за все стає носієм девіантних або суцидних нахилів.

Правомірність положень Потебні про цінність етнічного з плином часу не зменшилась, а, навпаки, зросла. Розглядаючи місце, роль та значення етнічного в сучасному світі, ми, мабуть, повинні вбачати цю роль не тільки стосовно окремих народів /як внутрішній момент їх самостояння/, а ширше. Ми маємо розуміти, що кожний етнос постає перед іншими народами як цінність, подібна до тієї, яку, скажімо, складала для Франції Едіт Піаф – зі всіма своїми вадами, таємними пристрастями, але все ж таки і безумовно – як гордість Франції, як її символ, як її втілений геній. «На народ, – писав Потебня, – теж можна дивитись як на людське неподільне, що прямує особливим шляхом розвитку і потребує доповнення з боку вищої духовної одиниці, людства».⁷

Усякий етнос, треба зазначити, є не тільки культурно-історична, духовно-душевна, а й екологічна унікальність. Тому його зникнення являє не тільки непоправну втрату людством /якщо останнє уподібнити діаманту/ однієї з чудових граней його блискання, але й зниження рівня його гармонізації із природою /особливо – якщо зникають невеликі народи, котрі жили у найжорстокіших умовах тундри, каменистих підніжніх пустель/. Оскільки ж процес зникнення етносів не зупинено, людство все більш втрачає своє духовне, душевне і фізичне здоров'я.

Зникнення, розчинення будь-якого етносу чи етнічного островця в іноетнічному середовищі або поглинення їх таким середовищем наукова визначає як асиміляцію. Остання, у свою чергу, може бути природньою /самопливною/, штучною /підштовхуваною/ і брутально-насильницькою. Однак майже у всіх випадках вона починається із щезання мови. І тут не можна не погодитися із Потебнею в тім, що «чим архайчніша мова народу, чим менш різкі перевороти відбуваються в ній на протязі часу, що відокремлює її від початку, тим більш можливо є для цього народу денационалізація».⁸ Але, погоджуючись, ми маємо підкреслити, що архайчність мови є похідною від ступеня втягнен-

5 Див. Потебня А. А. Мысль и язык, с. 40, 162-170.

6 Потебня А. А. Язык и народность /с. 158-165/. – В кн.: Потебня А. А. Мысль и язык. Київ: СИНТО, 1993. – 192 с., с. 172.

7 Потебня А. А. Мысль и язык. Київ: СИНТО, 1993. – 192 с., с. 34.

8 Потебня А. А. Язык и народность. – У кн.: Потебня А. А. Мысль и язык. Київ: СИНТО, 1993. – 192 с., с. 171.

ності відповідного народу у процеси матеріального та духовного виробництва сучасної йому цивілізації. А за мірою такого втягнення завжди проглядається певна політика можновладців. Отож денационалізація починається вже з цієї політики.

Власне кажучи, Потебня теж просувається десь у напрямку схожих висновків, але, як на наш погляд, з іншого кінця. Способом, у який він це робить, є заперечення думки про функції цивілізації як чинника денационалізації /деетнізації/, асиміляції. «Ми доходимо... висновку, пише Потебня, – що якщо цивілізація полягає, між іншим, в створенні і розвитку літератур, і якщо літературна освіта, скажімо більше, якщо та частка письменності, котра необхідна для користування молитовником, біблією, календарем на рідній мові, є могутнім засобом охорони особи від денационалізації, то цивілізація не тільки сама по собі не згладжує народностей, але й сприяє їх укріпленню»⁹ /розбивка наша – О.Н./. На перший погляд таке твердження виглядає навіть як парадоксальне, але більш ніж переконливі факти нинішнього міжнародного етнічного «буму» змушують сприймати положення, висловлені сто років тому, як істинні.

Твердо займаючи «антинівелюючу» позицію щодо майбутнього співтовариства народів у масштабах планети, Потебня відкидає не тільки прямолінійні, але й псевдодіалектичні відповідні твердження. Так, на думку автора одного з них – Штейнталя, «роздіжні лінії диференціювання відбиваються у вищих сферах розвитку і знов зближуються одна з одною. Подібну думку ви словлюю і Орест Міллер, говорячи про диференціювання особи і народу».¹⁰ Та оригінальний розум і неабияка проникливість підказують Потебні іншу відповідь. «... Вірно, – пише він, – що диференціювання народів зв'язане із відокремленням з них осіб, але думати, що диференціювання народів є разом з тим прагненням до загальнолюдськості, це те ж саме, що думати, що людина, підіймаючися над своїми звіроподібними предками, прагне до загальнотваринності. Наближення до загальнолюдськості ми можемо уявити собі лише позаду нинішнього розвитку людства... Але в напрямку до майбутнього загальнолюдськість, у розумінні схожості, може тільки зменшуватися. Вона збільшується лише в розумінні взаємного впливу...»¹¹ /розбивка наша–О.Н./. Таким чином, згідно з Потебнею, ні цивілізація сама по собі, ні диференціація народів, – обидві ні безпосередньо, ні опосередковано не «згладжують народностей а, навпаки, збільшують відстань між ними – в розумінні схожості. Зате взаємовплив і взаємопритягання зростають. Чи не цю саме картину ми спостерігаємо у сьогоднішньому світі?

У чому ж, на думку Потебні, полягає одна з найважливіших /принаймні – теоретичних/ причин денационалізації /деетнізації/? Ця причина, як на нього, міститься у спекуляціях навколо поняття цивілізації як загальнолюдської основи, і він досить дошкільно критикує відповідних авторів. «Дивність поглядів Рюдігера, – пише Потебня, – пояснюється тим, що його «цивілізація» як загальнолюдська основа є в дійсності цивілізацією з точки зору німецької національної ідеї, такої ж самої вузької, як і слов'янська. Він на собі доводить свої слова, що «національні погляди необхідно однобічні і національне почуття немислимі без несправедливості до чужих». Насправді Рюдігер говорить: благо, якщо «своє» добре, як у німців: тоді його охорона і розвиток законні. Але у слов'ян «своє» недобре, і тому любов до нього і її наслідки суть злочини проти людства. Але хто сказав, що «своє» у німців добре і що воно має стати загальнолюдським? Хто визначив зміст цього прогресивного

9 Потебня А. А. Язык и народность, с. 175.

10 Там же, с. 184.

11 Потебня А. А. Язык и народность, с. 185.

«свого» і розсудив про його несумісність з інонародною формою? Самі ж носії німецької національної ідеї, котрі хочуть бути суддями у своїй справі і видають особисту мірку за абсолютну. Їхній ідеал, кінець кінцем, схожий з ідеалом слов'янофілів. Як ці мріяли про денаціоналізацію слов'янських племен російськими, так ті бачуть всесвітнє призначення німців у денаціоналізації сусідніх народів».¹²

Що ж, за століття, що минуло з часу написання цих рядків, людство не один раз жахливо здригнулося від того, що вже не в теорії, а на практиці було скосено ім'ям «великого німецького народу» та ім'ям «великого російського народу». Застереження вченого-гуманіста виявилися зовсім небезпідставними і не зайвими. У ХХ столітті народи зазнали наступу денаціоналізації у її найбільш брутальній, насильницькій, оскаженіло-винищувальній формі. В зв'язку із цим є особлива необхідність услід за Потебнею звернути увагу на ту обставину /про яку іноді «забувають» теоретики/, що людство складається не тільки з великих та «благополучних» народів, що «все людство містить у собі і придушувані народи, тобто такі, яких частково перетворюють на прах та попіл, а частково денаціоналізують, і котрим при цьому не може бути по собі»¹³. Тоді, коли Олександр Потебня викладав ці думки, він, звичайно, не міг знати, що найстрашніші часи для його рідного українського народу не позаду, а попереду...

Приглянемося, нарешті, до аналізу Потебнею питань про можливості та межі денаціоналізації її специфіку її здійснення в різних соціальних шарах. По-перше, він цілком впевнений в тому, що «випадки цілковитої денаціоналізації можуть спостерігатися тільки в житті окремих осіб, ще немовлятами перенесених в середовище іншого народу. У таких випадках життя предків такої особи вноситься в її власний розвиток лише у вигляді фізіологічних слідів і задатків душевного життя. В прикладанні до цілих народностей... такі випадки... неможливі».

На нашу думку, подібний етнічний оптимізм для історичних умов кінця XIX століття був значною мірою виправданим. Однак кінець ХХ століття дає нам картину скоріш сумну, ніж райдужну, якщо мати на увазі етноси, котрі вже зникли на сьогоднішній день. Це – з одного боку. З іншого ж – неможливо обійти увагою й таке явище, як етнічний ренесанс, етнічна революція сучасності. Тоді починаєш думати про кінцеву правоту Потебні. У всікому разі, новітня етнічна інформація підштовхує до нетрадиційних висновків.

Зазначимо, до речі, що, припускаючи цілковиту денаціоналізацію лише стосовно індивіда, відірваного у немовлятстві від свого народу, Потебня все ж таки й тут залишає деякі сполучні нитки «у вигляді фізіологічних слідів і задатків душевного життя». А ці останні живо нагадують нам юнгівські архетипи. Отож, якщо глибинні шари етнічної душевної сфери здатні виявити себе навіть у таких виключних обставинах, то з тим більшою імовірністю вони повинні проявлятися у самих різних якостях, коли мова йде про розчинення великої етнічної групи, а особливо – цілого етносу. Дійсно, у такому розумінні «цілковита денаціоналізація» неможлива.

Однак, по-друге, поміж «окремими особами» та «цілими народностями» є ще, висловлюючись сучасною мовою, етнодисперсні та етноареальні групи, тобто такі, які відірвані від своєї етнічної батьківщини. Потебня не вбачає нічого трагічного і протиприродного у поступовій асиміляції таких груп у гущі більш широких етнічних спільностей, у товщі іноетнічного середовища. Тому, на його думку, «скарги германофілів на те, що німці-переселенці, там, де

12 Потебня А. А. Язык и народность, с. 179-180.

13 Там же, с. 180.

14 Там же, с. 171.

вони ізольовані, як у Росії, втрачають свою народність, припускають дивне і нездійснене /розбивка наша-О.Н./ бажання, щоб вплив віддаленої, покинутої батьківщини на друге і третє покоління німецьких переселенців був сильніший за вплив оточуючого їх середовища». ¹⁵ Тут важко заперечувати по суті; Потебня має рацію. Вважаємо тільки за необхідне підкреслити, що етнодисперсні та етноареальні групи це не те ж саме, що і автохтонне етнічне населення, яке відділене від основної маси свого етносу не географічними просторами, а політичними кордонами. Отже, стосовно такого населення, яке фактично перебуває «у себе вдома», деетнізація повинна розглядається у децьо іншому ракурсі.

І по-третє. Потебня звертає увагу на те, що процес деетнізації /або за його термінологією – «денаціоналізації»/ серед представників різних соціальних шарів одного й того ж самого етносу протікає по-різному. «...Літературно освічена людина свого народу, – пише він, – має перед простолюдином ту перевагу, що на останнього впливає лише незначна частка народної традиції, а саме, майже виключно усні перекази однієї місцевості, між тим як перша, у різній мірі, приходить у зіткнення із багатовіковою течією народного життя, узятою як у її складових, так і в кінцевих результатах, що складають писемність її /письменності людини – О.Н./ часу. Згідно з цим, освічена людина незрівнянно стійкіша у своїй народності, ніж простолюдин /розбивка наша – О.Н./. Останній на чужині майже зовсім пориває зв'язки із батьківчиною, і хоч з зусиллями і погано, вивчається чужій мові, але з незвичайною швидкістю забуває свою, як, наприклад, поляки, солдати у російському війську». ¹⁶

Примітно, що якщо при здійсненні тиску на етнічну сутність індивіда більшу стійкість виявляє інтелігент /і в цьому сенсі він є істинним носієм, акумулятором і, мабуть, виразником етнічної сутності/, то в умовах, скажімо, міжетнічної рівноваги, міжетнічного спокою перевагу має представник простого люду. Ця перевага, на думку Потебні, полягає в цільності світоспоглядання простолюдина, тоді як в інтелігента «наука повільно, але невтомно зруйновує що вузьку, але прекрасну щільність». ¹⁷ Гадаємо, що поясненням може бути те, що простолюдин є більш душевним, а інтелігент – більш духовним. ¹⁸ Душа є лише оболонка духу, тому інтелігенція являє ядро народу.

Щодо народу, то він є основним носієм і продуcentом менталітету як зовнішньої сторони етнічного, інтелігенція ж несе у собі перш за все смислозаданість і цілепокладеність етносу у загальному русі людського універсуму. Вона – архетипний субстрат етнічного. Етнос і живе до тих пір, поки у ньому невідбутні внутрішні, архетипні пориви до своїх смислоздійснення і смислодосягнення при постійних метаморфозах менталітету, обумовлюваних кожний раз цими поривами.

Підсумовуючи, ще раз наголосимо, що думки Олександра Потебні про денаціоналізацію-деетнізацію є на сьогодні особливо актуальними. Наукова громадськість повинна по-новому підійти до Потебні як вченого-етнолога і розпочати грунтovne вивчення його відповідної спадщини.

¹⁵ Потебня А. А. Язык и народность, с. 173.

¹⁶ Потебня А. А. Язык и народность, с. 175.

¹⁷ Потебня А. А. Мысль и язык, с. 142.

¹⁸ Мабуть, у найбільш чіткому вигляді це припущення знаходить підтвердження у М. О. Бердяєва, котрий, зокрема, писав: «Я ... більш духовна, ніж душевна людина. Я завжди відчуваю... дух був в мене сильніший за душу... Дух був здоровий, душа ж хвора... Була невідповідність між силою духу і порівняльною слабкістю душевних оболонок» /Бердяєв Н. А. Самопознание: Опыт философской автобиографии. – М.: Мысль, 1990. – 220 с., с. 30/.

Дмитро Чижевський і Словаччина

/До 100-річчя від дня народження/

На Словаччині ім'я та науково-літературну і філософську творчість Дмитра Чижевського знає лише незначна купка людей, хоч Дмитро Чижевський належить до числа найбільш авторитетних славістів ХХ століття, але його творчість була на індексі від 1945 року до 1990 року.

Дмитро Чижевський був видатним філософом, істориком філософії та слов'янських літератур, в тому числі й дослідником та автором кількох серйозних статей, досліджень і рецензій словацької літератури і філософії.

Дмитро Чижевський народився /1894/ в м. Олександрія Херсонської області буквально через кілька тижнів після повернення батьків із вологодського заслання. Дома розмовляли українською мовою, хоч мати була росіянкою, що на ті часи було раритетом. Після закінчення гімназії, де викладав і відомий поет В. Лашенко, який будив у молоді національну свідомість, поступив на фізико-математичний факультет Петербурзького університету. Там вивчав математику та астрономію і одночасно відвідував лекції із філософії та брав участь у гуртках «новокантівців» та «інтуїтивів». 1913 року він переїхав /із-за клімату/ у Київ і поступив на історико-філологічний факультет Київського університету, брав участь у соціал-демократичному русі, за що його заарештували 1917 року. Д. Чижевського обрали членом Центральної Ради України як представника російських меншовиків, і 1918 року він голосував проти незалежності Української Народної Республіки. Одночасно він продовжував навчання в університеті, яке закінчив дипломною роботою про філософію Шіллера, і залишився на кафедрі філософії для підготовки до професорського звання, не покидаючи політичної роботи, за що його більшовики ув'язнили.

Влітку 1921 року Д. Чижевський з дружиною Лідою емігрував у Німеччину, де продовжили навчання в Гейдельберзі і Фрайбурзі. Дмитро вивчав філософію, а дружина Ліда-медицину.

У 1924 році Д. Чижевський переїхав у Прагу, і 1925 року його було обрано на

посаду доцента Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, де вів курси історії філософії, історіографії філософії, вступу до філософії, естетики; 1927 року став професором філософії згаданого інституту, а 1929 року-доцентом Українського вільного університету, пізніше і його професором.

В Празі Д. Чижевський розгорнув широку наукову діяльність. Читав лекції у названих вузах та й ще в Карловому університеті, Русском народном університеті, в різних наукових російських і українських товариствах, написав цілу низку наукових праць – «Філософія на Україні», «Нарис історії філософії на Україні», «Філософія Г. Сковороди», «Сковорода і німецька містика», «Філософічна метода Г. Сковороди», «Шевченко і Д. Штраус», «Думки про Шевченка» та десятки наукових рецензій /між іншим рецензував праці Леніна та Троцького/. Все це принесло йому світову славу.

Університети Нью-Йорку, Бонну, Галле, Йени, Відня, Братислави та дальших країн запрошували Д. Чижевського очолити кафедри славістики чи філософії. Він обрав собі Галле /1932/ та паралельно читав лекції в Йені, Празі та інде. В Галле він прожив аж до кінця II світової війни, де здобув звання доктора філософії, але габілітуватися на професора не зміг, бо його дружина була наарійського походження. Німецька фашистська влада не дозволила йому залишити Галле і очолити кафедру філософії ані у Відні, ані у Братиславі та встановила за ним догляд.

За період еміграції 1921 – 1945 Д. Чижевський видав понад 450 власних праць. В архівах Галле віднайдов ряд цікавих творів Я. А. Коменського /між іншим його «Пансофію»/, латиномовні твори українських учених, що навчалися в західноєвропейських університетах та латиномовні твори Ф. Прокоповича, далі твори і листи словаків Я. Коллара, П. Й. Шафарика, Л. Штура, П. Забоя Келлнера-Гостінського та дальших штурівців.

Після війни 1945 року Д. Чижевський переїхав до Марбургу, де і його зусиллями було відкрито Слов'янський семі-

нар, якому став директорувати. 1949 року перебрався у Гарвардський університет, де крім читання лекцій видав англійською мовою «Порівняльну історію слов'янських літератур», українською мовою «Історію української літератури від початків до доби реалізму» /1956/, яка згодом була доповнена і перероблена для видання англійською мовою. Але робота в Гарварді його повністю не задовольняла, і він повернувся до Гайдельбергу, де відкрився Слов'янський інститут, директором якого він став. Завдяки його діяльності інститут став одним із видатних центрів славістики Європи /1956-1968/. Тут в Гайдельберзі він і помер 1977 року.

Оцінити наукову спадщину Д. Чижевського /понад 900 позицій/ дуже важко, тим більше, що його наукові інтереси були дуже широкі. Він досліджував історію української літератури, слов'янську /польську, російську, українську, чеську, словацьку/ бароккову літературу, захоплювався демологією, кінологією, гастрономією, структуральною лінгвістикою, теорією множин тощо. Докладніше про це розповідає бібліографія його праць у ювілейному збірнику до 70-річчя *Orbis Scriptus* /1966/.

Значний внесок зробив Д. Чижевський у вивчення історії словацької літератури і філософії. Оскільки ця ділянка діяльності Д. Чижевського для словацького читача майже невідома, дозволимо собі зробити короткий огляд його статей і рецензій, стосовно словацької літератури і філософії.

Д. Чижевський, працюючи над темою історії філософії слов'янських народів, закономірно був змушений познайомитися з філософськими працями і поглядами словацьких діячів. Центром його уваги стала передусім творчість Людовіта Штура і штурівців взагалі та їх попедників, зацікавили його і представники трнавської та пряшівської філософських шкіл минулих століть. В результаті його інтересу виникла наукова праця «Філософія життя Людовіта Штура» /Розділ із історії словацької філософії/. Братислава, 1941, яка була перекладена із німецького оригіналу на словацьку мову. Але ще раніше він надрукував у ж. «Словенське погляди» /1936, с. 560-563/ рецензію на роботу С. Осуського «Філософія штурівців» /1926/, в якій дав стислу характеристику духовного життя

сповацького народу, та твердив, що поняття «сповацька філософія» - це не якась пуста фраза, але що сповацькі діячі майстерно зуміли із останнього слова тодішньої західноєвропейської філософії зробити конзеквенції і західноєвропейські вартості використати у своїй соціально-культурній діяльності /561/. Уже тоді Д. Чижевський твердив, що філософія Л. Штура побудована на самостійних роздумах про філософію Гегеля, що його інтерпретація Гегеля була в свій час оригінальна, самостійна, що він правильно вів молодь до критичного сприймання гегелівської філософії і змушував її, щоб самостійно роздумувала і шукала відповіді на питання та що Л. Штур намагався удосконалити філософську систему Гегеля, бо вважав, що філософія Гегеля – це пише один із багатьох можливих поглядів на світ і людину в ньому.

Д. Чижевський критично висловився про погляди А. Пражака, який вважав, що Л. Штур «зовсім некритично» сприймав Гегеля /561/, що він мов догматик, що не відповідає правді.

В рецензії він полемізував з С. Осуським, М. Годжю, Я. Влічком, А. Пражаком та дальшими, наводячи свої факти і погляди, які доводили, що Л. Штур – це один із видатних слов'янських філософів, який оригінально сприймав роль орієнту, німецького та слов'янських народів.

Частину своїх поглядів, висловлених в рецензії, потім детально розвинув у загальній монографії.

Працюючи над монографією про філософію Л. Штура, Д. Чижевський докладно познайомився з літературними і філософськими поглядами не пише Л. Штур, але цілого ряду письменників чи діячів: К. Штур, С. Б. Гробонь, П. З. Келлнер-Гостінський, П. Червеняк, А. Долежал, Ш. Ферянчик, Б. Зох, К. Кузмані, М. Годжа, Й. М. Гурбан, С. Г. Ваянський, А. Сладкович, Я. Калінчак, С. Осуський, А. Мраз, М. Пішут, А. Пражак, Я. Влічек, І. Трасек та дальні чеські, німецькі, польські і російські філософи.

Робота Д. Чижевського «Філософія життя Л. Штура» в багатьох відношеннях була інтересна, оригінальна та інспірюча, бо те, що було з цього приводу сказане і написане раніше, не цілком відповідало правді. Український вчений підкреслив оригінальність філософських поглядів Л. Штура і їх значення для мо-

лодої словацької генерації, дав правильну нефальшиву інтерпретацію вчення Гегеля, відкинув неправильні погляди А. Пражака, Я. Влчека на Л. Штура, полемізував з М. Годжею, С. Осуським, А. Мразом, М. Пішутом та дальшими, які висловлювали свої погляди на філософію Л. Штура.

На думку Д. Чижевського, життєва сила філософії Л. Штура була тим чинником, який допомагав формувати життя і діяльність словацького народу під час революційних років 1848-1849 та й пізніше, тому йому належить одно з перших місць в історії словацької філософії. Він високо оцінив вклад Л. Штура у світову філософію, бо подав власне розуміння і концепцію філософії слов'ян /«Європа і Азія», «Слов'янство і світ майбуття»/, позитивно оцінив його діяльність як доцента Братіславського колегіуму, бо крім того, що досліджував проблему філософії життя, займався ще й політичною, літературною, естетичною і мовознавчою діяльністю та зумів у цих діяльностях виходити із загальних філософських думок Гегеля.

Д. Чижевський у своїй роботі намагався пізнати та пояснити філософські погляди і світогляд Л. Штура, зрозуміти та правильно інтерпретувати його філософські думки. Його зацікавили зокрема такі поняття, які Л. Штур вживав: Життя /життя народу, індівідуум, діалектика життя, динаміка життя як основа життя/, Дух /дух-суть усього, дух в житті людини, народу/, Едність /різноманітність, розвиток, суперечливість єдності/ тощо і дає їм свою інтерпретацію. Наприклад, Л. Штур твердив, що все, що розвивається, має в собі опір, суперечливість. На думку Д. Чижевського, в одних випадках Л. Штур наближався до Гегеля, в інших знов від них відходив, не акцептував його. Так, від Гегеля він взяв схему естетики, класифікацію мистецтва і план історії філософії, але наповнив їх своїм змістом. Словом, філософія Л. Штура побудована на самостійних висновках.

Позитивно оцінив Д. Чижевський факт, що Л. Штур завжди безпосередньо виходив із Гегеля, а не із його тлумачів, посередників чи інтерпретаторів, що свою філософію поєднував з історією, політикою, теологією, естетикою, мовознавством тощо, що Л. Штур у боротьбі за звільнення словацького народу від австро-угорського гніту використову-

вав філософію. Оцінив факт, що Л. Штур у своїх роздумах про роль слов'янства на 40 років випередив російського філософа В. Солов'йова, що знав добре погляди Хомякова, Шиверєва, Ширяєва та дальших, що відкинув романтичний світогляд тощо.

Монографія свого часу викликала на Словаччині інтерес. Рецензію в ж. «Словенське погляди» /1941, с. 395-399/ написав Я. Мартак, який твердив, що Д. Чижевський написав основний, фундаментальний розділ про словацьку філософію. Я. Мартак високо оцінив працю, бо вона точно вказала на суть і проблеми та димензії філософії Л. Штура, яку, на жаль, словаці ще не знають, бо звернула увагу на Л. Штура як систематичного і системного мислителя, який дав систему філософії. Рецензент оцінив книгу і тому, що її автор правильно сказав, чому Л. Штур уникнув романтизму і раціоналізму, бо ані один із них не відповідав потребам Словаччини, що філософські погляди Л. Штура мали велике значення для словацького народу в минулому і будуть мати ще й в майбутньому. Книга Д. Чижевського, на думку Я. Мартака, має неабияке значення і для культурної історії Словаччини.

Д. Чижевський готовувався видати «Чотири розділи із історії словацької філософії /таку роботу нам поки що не вдалося знайти/, в якій хотів розглянути погляди Л. Штура, Янка Краля, П. Забоя Келлнер-Гостінського, С. Б. Гробона. Окрім вийшла німецькою мовою лише стаття «Петер Забой Келлнер-Гостінський – словацький філософ». Про філософські погляди Янка Краля знаходимо цікаві спостереження у статті Д. Чижевського «А. Міцкевич, Л. Штур і Янко Краль», яка вийшла німецькою мовою. Не менш цікаві погляди висловив Д. Чижевський в оглядовій статті про словацьку духовну історію у німецькому журналі «Zeitschrift für Philologie», вводячи так словацьку духовну культуру в контекст слов'янської і світової духовної культури і філософії.

Д. Чижевський час від часу до війни друкувався в ж. «Словенське погляди». Так, писав про знайдення праць Я. А. Коменського /«Глансофію»/ в архівах Галле, про значення О. С. Пушкіна з нагоди його ювілею. Жаль, прийшли воєнні події, Чехія була окупована, він залишився в Німеччині під доглядом, і співпраця

з словацькими журналами припинилась надовго. Але окремі словацькі вчені утримували зв'язок з ним і після війни. Ми маємо на увазі проф. Яна Станіслава, який у ювілейному збірнику про Д. Чижевського *Orbis Scriptus /1966/* надрукував статтю «Східнослов'янські риси в листах із Словаччини і словацькі риси в листах із Галичини і Молдавії» і таким чином дав шану великовічному вченому.

Д. Чижевський використовував кожну можливість бути в контактах з словацькими вченими /зустрічі під час славістичних конгресів/, в своїх роботах нагадувати про Словаччину, її філософію, літературу, культуру, що свідчить про більш ніж людське його ставлення до словацького народу. Так, досліджуючи творчість Г. Сковороди, нагадав читачам, що той побував і в Братиславі, щоб назнайомитися зі словацькими чи німецькими філософами.

Свої роботи про словацьких філософів Д. Чижевський здебільшого писав німецькою мовою, і тому вони до нашого читача не дійшли. Навіть спеціалісти фі-

лософи чи літературознавці, які досліджували творчість згаданих словацьких письменників і філософів, не посидалися на роботи Дмитра Чижевського.

Доречно буде нагадати, що Д. Чижевський цікавився і філософськими поглядами наших земляків, уродженців нашого краю Петра Лодія /1764-1829/ та Василя Довговича /1783-1849/, включив їх обох у контекст української філософської думки.

Як бачимо, Д. Чижевський друкував свої роботи здебільшого німецькою та англійською мовами, зрозуміло, що й українською і російською мовами в журналах, збірниках, вводячи так словацьку філософію і духовну культуру словацького народу в контекст слов'янської і світової філософії.

Я усвідомлюю, що тема Д. Чижевського і Словаччини тим не вичерпана, що це лише початок її дослідження. Буду радий, як той, хто має факти, відгуknеться і доповнить її, бо тим заповниться біла пляма в історії словацько-українських контактів.

Михайло Роман

Микола Дуйчак

ОСОБЛИВОСТІ АНТРОПОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ СЛОВАЧЧИНИ

Українська етнічна територія Східної Словаччини характеризується, в основному, компактністю. Правда, діалектно ця область значно розчленована, що має свої історичні причини.

Українські говорки Східної Словаччини належать до карпатської діалектної групи західноукраїнських говорів, а більшість дослідників характеризує її як найбільш архаїчну¹.

Теоретичні положення внутрішньої класифікації українських говорів Східної Словаччини розкривав В. Латта². Основними критеріями цієї класифікації він вважає: 1/ фонологічні системи, 2/ граматичну структуру, 3/ важливі історико-фонетичні і морфологічні ознаки, 4/ лексичні відмінності, 5/ систематичні іншомовні впливи. Згідно з В. Латтою, домінуючими є перші три ознаки, а інші взаємно доповнюються.

Виходячи з наведених ознак, українську мовну область Східної Словаччини можна розділити на шість основних груп: 1. Синіські говори, 2. Лабірські говори. 3. Маковицькі говори /свидницькі, південномаковицькі,

1 Hanuščková, Z.: Územné členenie ukrajinských nárečí východného Slovenska. In: Slavica Slovaca. I-3. 1993. s. 178-184.

2 Латта, В.: О классификации украинских говоров. Наукові записки, 8-9, Пряшів, 1979-1981, с. 119-130.

західномаковицькі/. 4. Українські шариські говори /північношариські, західношариські/. 5. Північноєпиські говори. 6. Говори південноєпиських острівців.

Наведений розподіл українських говорів Східної Словаччини можна в повній мірі застосувати й при аналізі антропонімів /особових імен і прізвищ/.

Метою нашої статті є вказати на сучасне становище й функціонування офіційної й неофіційної антропонімічної системи українського етносу досліджуваного регіону. Кожний з наведених двох форм антропонімів властиві свої специфічні особливості, тому що йдеться про відмінні мовні системи – словацьку /офіційні антропоніми/ й українську /неофіційні антропоніми/. Своєрідність діалектно-української системи компетентні офіційні кола ніколи не визнавали. Антропонімічна система українців Східної Словаччини завжди була під впливом урядової мови. Але й наперекір певному іншомовному тиску ця етнічна область зберегла власну класичну систему особових імен. Її основу творять у старшої генерації переважно канонічні імена візантійського календаря в їх східнослов'янській українській формі. Наприклад: Андрій, Федо/у/р /варіанти Фіеце/о, Фецко/, Іван /Йіван, Ван'о, Йанко/, Гарвил, Іл'ко /Іл'аш, Іл'їаш, Лийко/, Йурко /Йура, Дзур'о/, Микола /Міколай, Николай/, Митро, Осиф, Петро, Симко /Семан/, Васил' /Васко/; жіночі: Ан'я /Ан'ца, Ганус'а/, Гал'а /Гал'жа, Гал'ка/, Йев' /к/а, Мар'а /Марія/, Нааст'а /Нац'а/, Олена /Влена, Іл'а, Гелена, Ілона/, Параска, Паз' /ж' /а, Ул'а³ і т. д.

Наведений список доповнюють особові імена, які вийшли з активного вживання, а нині функціонують як прізвища. Такими є: Гафіч /Гафія/, Гринен'о, Гриц, Данко, Демн'ян, Гнат, Касіч /Кас'а/, Климік, Кост', Куз'ма, Лукач, Макара, Мотрич /Мотр'а/, Олекса, Палаш'чак /Палага/, Прокоп, Саварій /Саватій або Савелій/, Савка, Сидор, Хома та ряд інших.

Як видно, еволюція канонічних християнських особових імен у регіоні з українським стосом на Східній Словаччині має свої особливості. На їх вживання діяли й діють історичні, політичні, географічні та інші фактори, які негативно впливають на суспільну думку, смак і сприяють їх поступовому виходу з активного вживання в наймолодшої генерації. Результати нашого дослідження свідчать, що антропонімікон українського населення Східної Словаччини за останні роки був значно поширеній за рахунок імен, які наявляться в довідниках для метрикарів. Шкода, що домінанти мікро- й макрорегінізда класичних імен української національності меншини не були до цих довідників включені, що призводить до їх втрати. Крім цього недавно прийнятий закон про ім'я та прізвище дозволяє записати у метрику лише таку домашню розмовну форму імені, яка настільки усамостійнилась, що сприймається як загальноприйнятє самостійне ім'я⁴. Місцеві українські розмовні форми типу Николай, Йурко, Осиф, Митро, Ганус'а, Гал'а та інші по відношенню до словацької мови вважаються діалектними й не мають передумов бути включені в метрику. Якраз у цьому закон про ім'я та прізвище вважаємо обмежуючим, оскільки не бере до уваги конкретні особливості українського етносу.

Не менш цікавим є слідкування за функціонуванням прізвищ досліджуваного регіону. З мовного боку діалектні форми прізвищ зберігають фонетичну систему української мови. Для системи голосних найвиразнішою рисою є існування троякого «і» – високе переднє [i], високе передньо-середнє [и], високе заднє нелабіалізоване [ы], /Д'ідик, Лукачішын/. Однією з харак-

3 Дуйчак, М.: Власні імена русинів-українців Пряшівщини. Дукля, 4, 1992, с. 50-58.

4 Zákon o mene a priezviku. Pravda z 28. septembra 1993. roč. 3/74/L č. 226, § 8.

терних ознак українського вокалізму є т. з. ікавізм, тобто зміна етимологічного «о», «с» на «і» в новозакритих складах. Наприклад, прізвище *Txir'*, Р. відм. *Txor'a*, офіційне *Tchir'a* /с. В. Мирошів/, *Kin'*, Р. відм. *Kon'a*, оф. *Kina* /с. Чертіжнє/. Наведені форми прізвищ у повній мірі зберегли з формального боку зв'язок з апелятивами, які лежать в їх основі.

До фонетичних явищ в області прізвищ слід віднести чергування задньо-язикових «к», «х», «ч», «ш» /Бачовчин, Андрішын, Настішын/. Слід зауважити, що похідні на -чин, -шын утворені від значно продуктивніших у побуті жіночих прізвиськ із суфіксами -к-а, -их-а. Напр., жінку *Дзур'a* Сивака зовуть *Ан'ца* Сивачка, а їх дочку *Мар'a* Сиваччина /с. Збій/. *Вул'у* Баранову зовуть *Псариха* /Псар' – дівоче прізвище/, а їх сина зовуть *Йанко* Псаришын /с. Влич/.

З прозодичних явищ увагу заслуговує наголос, зокрема тих говорів, де він рухомий. Наголосений склад у цих говорах вимовляється із значно більшою силою, ніж подібний склад у словацькій мові, наслідком чого безударні голосні стають неясними /Митри^к, Бу^рал', Зе^ліз^н'ак/. Це веде до їх зближування. Неакцентування фонетичних діалектних закономірностей мас за наслідок розбіжності між офіційними й розмовно-побутовими формами прізвищ /Стоши^к, розмовне – Stoščk, офіційне, с. Новоселиця; Медвід' – Medvec, с. Токайк; Вівс'аник – Ovsanik, с. Bi/l'/шавка; Воробел' – Vrabel, с. Ториски; Н'імчішын – Nemčišin, с. Звала; Ор'абинец – Jarabinec, с. Тихий Потік; Білоруський – Biłoruskiy, с. Вишній Верлих/. Українським говоркам невластива довгота голосних. Словацька довгота й український рухомий наголос – це дві різні величини, з яких кожна своїм способом формує звукову оболонку слова.

Прізвища, на відміну від особових імен, згідно з діючими законними нормами про ім'я та прізвище, підлягають кодифікації в напрямі до словацької мови лише в морфологічному відношенні /Білый – Bily/, їх орфографія не міняється, якщо такої зміни не вимагають їхні носії. Але в дійсності прізвища русинів-українців в минулому записувались у метрики згідно з нормами мадярської мови, а потім ці замідризовані форми поступово пристосовувались нормам словацької мови. Порівняй: Szücs – прізвище батька, Sűc – прізвище старшого сина, Sić – /замість очікуваного Syc з іпсилоном/ – прізвище молодшого сина /с. Улич-Кривий/. З точки зору графіки це три різні прізвища, які є доказом того, що ступінь стандартизації прізвищ ні сьогодні ще не є абсолютноним і проходить стихійно.

Подібна непослідовність наявна при передачі жіночих форм прізвищ. Багато метрикарів дотримуються принципу, що кожна жіноча форма прізвища повинна мати суфікс -ová. В намаганні дотримати основний закон словацької мови /флективність/, приєднують -ová й там, де його не треба. Лише так можна пояснити форми прізвищ Kurtyová /Kurtý, діалектне Куртый, жіноче Курта/ с. Н. Мирошів; Hromoňová /Hromoňo, офіційно і діалектно/ с. Прикра; Zubatová /Zubatý, діал. Зубатий, жін. Зубата/ с. Светлиці і т. д. Прізвища прикметникового походження мають в українських діалектах закінчення –ый, яке законна норма в словацькім офіційним узусі не припускає.

Пізвища, як відомо, виступають як знаки. Багато з них під впливом часу настільки піддалися деструкції, що повністю затемнили семантику антрополексем. Наприклад, при аналізі прізвища Кереканич /с. Кална Розточка/ ми би здво шукали в словниках лексичну основу кср – або керек-. Лише наявність прізвища Кирил /Кыр <гр. κυρίος «пан», «володар»/ с. Колониця та похідних Кирик /с. Убля/ і Кири^н'ак /с. Тополя/ разом з прізвиськом Ke^рe^кan'a /с. Стриговець/ в сусідніх селах дають можливість розкрити його зміст і структуру. Такий підхід лише підсилює важливість комплексного дослідження антропонімів. Прикладів прізвищ, які внаслідок різних чинників відійшли від мотивуючих основ, досить багато. Їх значення можна встановити лише грунтовним пізнанням місцевих говорів, у тому

числі й говорів та мов сусідніх народів, а також мов народів, які в минуому на цю з мовного боку складну територію мали вплив. Лише знання розмовно-побутових форм імені Михайло дає можливість висвітлити походження, семантику, структуру і правопис таких сьогодні на перший погляд здеформованих прізвищ як Михлик, Міхна, Міхновіч, Мин'о, Минчік, Миначак, Миничіч, Міндж'ак, Міка, Мікер, Міковіч, Міцовчин, Міцовчак.

Із структурного боку можна прізвище віднести до групи примарних імен /ономастично недеривованих/, взятих з апелятивної або пропріяльної лексики на основі метафори або метонімії. Основу відповідної частини прізвищ цієї групи творять фонетично й морфологічно прозорі імена /Ластівка, Дж'аворонок, Прад'ід, Віл'ха, Змій, Сона, Мерва, Вовк /оф. Вовок/, Д'ак /оф. Djíjak/ і т. п. Правда, є між ними й такі, які вимагають пізнання діалектної лексики. В матеріалах Й. Дзендалівського⁵, який досліджує закарпатські діалекти, знаходимо значну кількість лексем, які лежать в основі багатьох місцевих українських прізвищ, напр., Бындзар' /бындзар' «гедзъ», Брайанчін /брайанчик «джміль»/, Кымак /Кымак «вулік»/, Гул'аш /Гул'аш «вівчар, чабан»/ і т. д.

Порівняння архівних антропонімічних матеріалів із сучасними живомовними відповідниками прізвищ дає можливість здобути ряд пізнань. Одним з них є те, що в мадярській мові всім трьом українським діалектним «і» відповідає одна графема – «i» з крапкою. В системі голосних мадярської мови для позначення звуків українського троякого «і» просто немає адекватних графем. Тому давні східнослов'янські сполучення кы, гы, хы, які досьогодні в українських говорах Східної Словаччини збереглись, в мадярських матеріалах передаються через високе переднє «i», звідки їх в незміненій формі перейняла словацька мова. Напр., Гырча словацьке Нігса; Хыміч, мад. Chimics, слов. Čimíč; Кыри'ак, слов. Kírak.

Підсумовуючи, треба сказати, що діалектні форми прізвищ українського населення Східної Словаччини зберігають усі ознаки української мови. Саме з цими ознаками вони мали б бути в транслітерації записувані в метрики. Це би був один з факторів збереження ідентичності української меншини в Словаччині.

5 Дзендалівський, Й.: Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області України /Лексика/, Частина III. Ужгород, 1993, карта 284, 296, 406.

Я сиділа за брата, а брат-за Україну

*Зустріч із сестрою
президента
Гуцульської Республіки
Анною Лофердюк*

— Якщо Ви хочете довідатися про життя Степана Клочурaka, — сказав мені заступник представника президента України у Рахові Микола Миколайович Беркела, — заїдьте до його рідної сестри Анни Степанівни Лофердюк у Ясіні. Чудова жінка! Я з нею вже три роки «воюю», а все ж таки шаную і поважаю її.

— І чому ж Ви з нею «воюєте»?

— Як би Вам сказати, — задумався Микола Миколайович. — За Сталіна вона була репресована, сиділа в Сибіру, а її майно взяли колгосп. Зараз вона реабілітована. Пропонуємо їй відшкодування, а вона не хоче. «Давайте все, що ви в мене забрали: землю, корови, сільськогосподарське знаряддя... Мені Ваші купони не потрібні!» А де все це взяти і як же їй віддати все, що вона хоче?

Наступного дня, а було це 10 грудня 1993 р., Микола Миколайович сам завіз мене у Ясіні своєю службовою машиною. «Маю там полагоджувати деякі справи, а Ви собі між тим погутарите з Анною Степанівною».

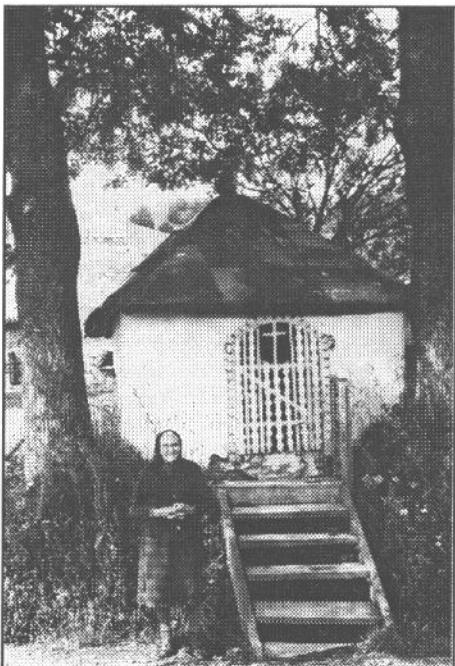
Її старенька хата в Чорній Тисі виявилася закритою, а син Іван, що живе неподалік від неї в новопобудованій садибі на місці колишньої клочураківської гражди, сказав, що мама поїхала в Рахів.

— Мабуть, знов зі мною «воювати», — засміявся Микола Миколайович.

— Якщо їй скажути, що Ви поїхали в Ясіні, вона повернеться першим післяобіднім автобусом.

Так і сталося.

Поки ми оглянули прекрасні ясінські церкви, площу «Тридцяток», на якій у 1918 р. було виголошено Гуцульську республіку, місцеву сільраду, краєзнавчий музей та інші пам'ятні місця, Анна Степанівна повернулася.

82-річна Анна Лофердюк біля каплиці в Чорній Тисі, побудованії її дідом.

Фото автора

Невисока щупленька енергійна жінка з виробленими руками і яскравими очима прийняла нас надзвичайно щиро. Ніхто б і не подумав, що їй вже вісімдесят перший рік минув. Довідавшись про мету нашого приїзду відчуваючи, що в нас мало часу, вона зараз на подвір'ї синової хати почала пояснювати:

— Отут була стара дерев'яна хата нашого небіжчика неня, царство йому небесне, отам був хлів, там вівчарня, тут обороги з сіном стояли... А цей хрест перед новою хатою ми відновили лише недавно. Єдина пам'ятка по нашему имен'кові.

В хаті вона розговорилася.

— Сім'я в нас була велика — вісімнадцять дітей, Штеньо був найстарший, я — передостаннію. Дев'ятеро повмирали в дитинстві, а дев'ятеро дожило до старості. Зараз лише четверо з нас живуть: брат Василь в Празі, Федір десь за Прагою, 94 річний брат Михайло тут в Ясіні і я. Неньо були багатий газда — 290 гольбів землі мали і весь час купували її. Народиться

дитина — вони вже купують землю від жида чи «американця». І робітний були чоловік. Такого роботящого, як вони, не було в Ясінію. Вдень роблять в полі, а вночі майструють. Все вміли зробити: коси, граблі, навіть плуга й борону змайстрували. Часом їм із рук кров текла, але вони не зважали на те. Робили. Щоб діти жебручи не ходили, то й нас до роботи привчали.

Бувало скричати:

— Ставайте, їхте, обувайтесь, бо я іду корови пускати!

А в ліжку так хочеться полежати! Ми ще не найджені, не обуті, а вони вже корів пускають. Так і біжимо, голодні.

«Господи, дай аби-м ся чим скоріше віддала і поспала собі вранці!» І віддала-м ся. Ненъо дали мені три корови, коні, і'їтнадцять овець. А в Лофердюків було вісімдесят голів землі. Ще більше треба було робити. А тут діти прийшли. Та якось давали ми собі раду. Побудували хату тут у Чорній Тисі.

Штено був на дів'ятнадцять років старший за мене, але я добре пам'ятаю, як він приїхав від війська і Україну в Ясінію побудував. І мадяри, і румуни дуже сердилися на нього, але він своє не попустив, бо і ненько, і брати, і ціле Ясіння стояло за ним. Як вже був в Ужгороді, часто приїжджало до Ясінія і ми їздили до нього. На Гагаріні мав гарну хату, але взяв із банку мільйон крон, накупив лісу і ... збанкротував. Все в нього забрали: і хату, і меблі.

Та Україну він побудував і за чехів. Та як знов мадяри прийшли, мусив втікати і з братами. Всі чотири повтікали в Чехію — Штено, Андрій, Федіо і Василь. Якби тут зістали, то мадяри би іх по кускові рубали. Гайтувалися за ними аж по Румунії. Мого чоловіка на війну забрали. Там він і загинув. Я залишилася вдовицею з трьома малими дітьми.

Та війна минулася, а Штено забрали. На Сибір. Не мадяри, а ніби свої — москалі. Та й нас не лишили у спокой. В сорок п'ятім померла мати, в сорок сьомім — ненько. В п'ятдесятім мене «розкуркулили».

То були страшні часи, — розповідає Анна Степанівна. — До хати прийшов голова колгоспу Палчук:

— Аию, я прийшов забирати інвентар.

— Запусто?

— Ми все запусто беремо.

Все забрали: зерно, ріпу /картошлю/, піз, плуг, ще й коши та граблі. Навіть курок похапали. Нічого не лишили. Вночі, попередили мене добре люди, ніби міліція прийде мене арештувати. Вони лише вночі ходили. Я втекла в ліс. Сама. Мало не збожеволію. Господи, як оці бандери можуть роками в лісі перебувати, коли я одну ніч не можу. Вранці прибіжу додому. Хата запломбована. І написано: «Як урвеш, ідеш в Сибір!» Через віконце ми з дітьми подивилися всередину. Поплакали всі разом. А діти голодні. Плачуть.

Притулив нас брат небогово чоловіка в Лазаціні. Та й там мене не залишили у спокой. Безпека щодня ходила. Все чогось шукали. Навіть дитячі зошити перевіряли. Врешті-решт НКВД налетіло громадою, і мене забрали.

Засудили мене спочатку на один, потім на десять років. В Красноярському краї ходила ліс грузити. Страшна робота! Тисячі нас там було. Різних національностей. Зустрілася я там із землячкою з Хуста. Такої ж долі, як і я. На спільніх нарах ми спали й одна одну зігрівали. Як подумаю па той холод, ще сьогодні мене дріж бере. Після кількох місяців в одержала листа з дому. Господи, як я втішилася! «Мамко наша рідна! — письмуть мені діти. — Як нам тяжко жити без вас! Нікому нас приголубити; накормити, приодіти. З голоду вмираємо. По чужих людях вештаємося. А в мене серце з жалю розривається. Краще б ви мені не писали, діти мої любі! Якже я вам допоможу за тисячі кілометрів від вас!

Нарешті мене амnestували, повернулася я додому. Діти-м поцілували, а вони плачуть. Голодні, завошивлені. В хаті ні образа, ні лавки, одні стіни стоять. Як тут жити? Сусіда дала мені мелайній муки. Замісилася-м, хліба спекла, дітям по шматкові дала. А з хати мене виганяють, мовляв

невільно мені жити тут. На Донбас посилають...

Пішла-м у ліс з думкою змарнувати себе. Зовсім не хотілось мені жити на тому світі. Та перед очима мала Маричка. Так і бачу її: «Мамо, мамо, не робіть цього!» Повернула-м ся додому. Зайшла до брата моого чоловіка. Він нашу землю хаснував. Дав мені трохи ріпі й муки, ліжник, подушки. Зайшла я в місті до дохтора Фединця. Штеною йому на весіллі дружбив. І він мені допоміг. Дві ложки дала мені сусіда. Десять я роздобула граблі, косу. Так з нічого я починала жити. Якби-м ся наново народила. Тяжке було мое життя, ніхто того не знає! Але все-м робила по-чесному, по-законному. До колхозу-м пішла. Двадцять три роки я там відробила. Дали мені пенсію – дванадцять рублів.

Тепер ніби змінилося, але мені і по сей день нічого не повернули. А я не хочу чужого, лише своє. Вже третій рік з властями воюю. Все обіцяють, обіцяють, але нічого не роблять. А я навіть кози не маю на чому держати. Хоча би-м козячого молочка напилася. Живу сама в старій хаті".

Поки мати розповідала, її невістка гостину підготувала. Стіл накритий немов на весіллі.

– Їжте! Пийте! Вгощайтесь! Не погордуйте нашим добром! Ми тепер вже не голодуємо. Маємо і хліба, і до хліба. Лиш аби здоров'я було!

– І за що же вас судили?

– Мене ніби за несплачені податки, хоч я все до копійки сплатила. А судили мене не під моїм справжнім прізвищем Лофердюк, а під дівочим – Ключурак, бо Ключураки більші «куркулі» були, ніж Лофердюки. В дійсності мене посадили за брата, а брата-за Україну.

– А чи листувалися Ви з братом Степаном, коли він був у Воркуті?

– Та де там! Йому не вільно було листів писати поки його не перевели поза зону. Потім час від часу ми слали йому посилки і листи. Та не все доходило. Здається, в 1956 році він прибув до нас в гості. Тут, де колись були його хата, упав на коліна і землю цілавав. Не міг натішитися рідним краєм. По горах ходив. Кожен вершок обійшов, кожен потічок. І все пам'ятав, ніби ніколи із Ясіня не виїжджав. Вдруге він прибув до нас вже із Праги десь у 1978 році. Казав, що ми тут набагато більше робимо, ніж чехи. Якби ми стільки робили як ви, – казав він, – ми б у золоті ходили.

Виїжджаючи з Ясіня, зайшли ми до голови сільради:

– Полагодь же цю справу Анни Лофердючки, – попросив його Микола Миколайович Беркела. – Вона заслуговує того.

– Якось зробимо, щоб вона була задоволена, – відповів голова.

Хотілось би вірити, що він це думав широ.

-ММ-

Власимилю Абжолтовській – 90!

Час швидко плине... Людина навіть не збегне, що тільки нещодавно пробувала робити перші кроки, відвідувала школу, працювала і, немов на шнурочку, проходять її події та життєві ювілеї. Вона починає задумуватися над пройденим шляхом і оцінювати його. Поринання в минуле найбільше відчувається при відзначуванні круглих річниць, коли в оцінку включаються і близькі друзі та знайомі, а у випадку визначних діячів – також і широка громадськість.

Любителі літератури та культури саже тепер мають незвичайну нагоду

відмітити небуденний ювілей – 90 років від дня народження одної з кращих поширювачок української літератури в колишній Чехословаччині, Власимили Абданк-Абжолтовської.

Життєвий шлях пані Власимили Абжолтовської, яка живе в од-

ному з працьких мікрорайонів, дуже цікавий. Народилась вона 1 жовтня 1904 р. в чеському селі Ольшанка біля Чуднова, колишньої Волинської губернії. Її предки переїхали на Україну в 1872 р. Батько В. Абжолтовської був пивоваром-сладком. Після революції 1917 р. вона відвідувала українські педагогічні курси, познайомилася з творами окремих українських письменників, оволоділа українською літературною мовою, любов і пошана до якої залишились в неї на все життя. В 1924 р. разом з батьками повернулася в Чехословаччину, де в Моравській Тржебовій закінчила Російську гімназію. Непересічне знання слов'янських мов уможливило В. Абжолтовській поступити на Філософський факультет Карлового університету в Празі. Закінчила вона його в 1932 р., а саме спеціалізацію – порівняльне вивчення слов'янських літератур, з наголосом на українську та російську літератури. В той час одержати роботу по спеціальності було невимовно важко, фактично неможливо, тому довелося працювати її в статистичному бюро, однак, після того, як вийшла заміж, втратила і цю посаду. Після закінчення війни працювала в Центральній раді профспілок Чехословаччини, а згодом стала головним редактором культурно-освітнього профспілкового журналу «Odborářský kalendář». В той час почала писати й перекладати. Важка недуга, яка її з одного боку змусила в 1953 р. вийти на пенсію, з другого боку уможливила, щоб вона повністю присвятила себе перекладанню. Видавництво «Svět sovětu» в той час оголосило конкурс на кращий переклад з української та російської мов, і В. Абжолтовська, успішно виконавши конкурсне завдання, отримала доручення перекласти роман Михайла Стельмаха «Велика рідня». Робота над книгою /вийшла під назвою «Veliké přáteleství» в 1954 та 1956 рр./, яка мала 1.000 сторінок, тривала цілий рік. Хоч перекладачка перекладала також з російської, білоруської та польської мов, головну увагу зосереджувала на переклади української прози. В антології «Ukrajinské povídky» /1956/ та збірнику «Ukrajina zpívá a vypráví» /1957/ переклала

твори С. Чорнобривця, О. Гаврилюка, О. Гончара, Ю. Яновського, П. Панчата ін. В газетах і журналах в її інтерпретації вийшли твори М. Вовчка, В. Безорудька, О. Довженка, О. Ковінки, Є. Кравченка, В. Швеця, О. Вишні, Ю. Збанацького, М. Зощенка тощо. Крім коротких зразків художньої прози переклала понад 20 книг романія та оповідань окремих авторів. До найважливіших з них належать «Krev nepí voda» /1958/, «Pravda a kňvda» /1965/ М. Стельмаха; «Rozplet» /1979/ та «Roxolana» /1985/ П. Загребельного; «Hranice imunity» /1975, 1977/, «Život pro druhé» /1977/, «Z kroniky města Jaropolu» /1981/, «Projíždka po moři» /1982/ Юрія Щербака; «Soud nad Senekou» /1982/ Юрія Мушкетика; «Předlucha radoši» /1979 у співпраці зі Зденкою Коутенською/ Євгена Гуцала та ін. Крім того поки що неопублікованими залишилися романы «Vír» Г. Тютюнника, «Левине серце» П. Загребельного та «Маленьке вечірнє інтермеццо» й інші новелі Валерія Шевчука, роботу над якими В. Абжолтовська нещодавно закінчила.

В. Абжолтовська дуже сумлінно готується до своїх перекладів. Прочитавши книгу чи оповідання, вона, якщо це можливо, намагається познайомитися з автором чи то вже особисто, або у формі листування. Якщо це неможливо, тоді пробує роздобути чим більше інформацій про письменника або його твір. В одному з інтерв'ю, вона, крім іншого, сказала: «Кількість перекладених мною сторінок залежить здебільша від того, як добре знаю стиль письменника та як він привів мені до душі. Перших 20-30 сторінок перекладаю завжди повільно, сторінку дві аж три години, пізніше робота йде швидше, але більш ніж десять сторінок в день ніколи не перекладу. Заїжді багато разів перечитую кожну сторінку – це шліфовка, а коли закінчу переклад, перечитаю його в цілому ще двічі або тричі».

Більш усього любить В. Абжолтовська перекладати твори Юрія Щербака /за переклад книги оповідань «Projíždka po tőr» нагороджено її премією

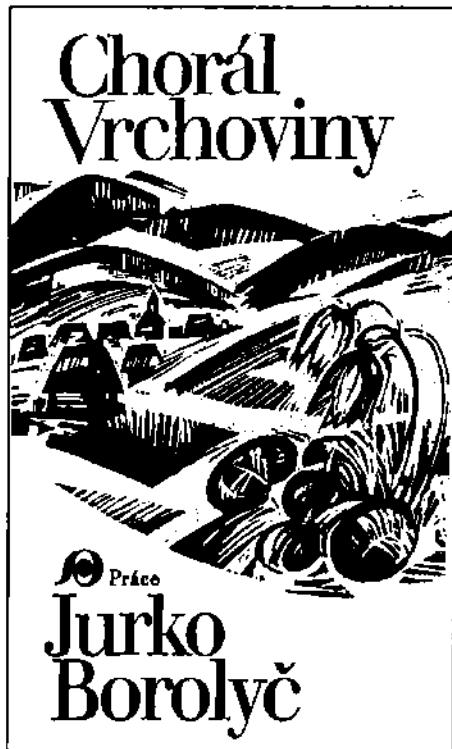
Літературного фонду/. Його книги зацікавили перекладачку своєю високою гуманністю, зображенням людини, розумінням її психології та цікавістю сюжету. Подобаються їй також твори Валерія Шевчука та інших літераторів. Багатьох представників українського художнього письменства В. Абжолтовська знала чи знає особисто. Зі значною кількістю з них утримувала довготривальні контакти. Особисто знала М. Стельмаха і його сина Ярослава, П. Тичину, Е. Кравченка, Е. Гуцала, Г. Тютюнника, Р. Іваничука, вже згадуваного Ю. Щербака та ін.

Поза увагою В. Абжолтовської не залишалася ані українська література колишньої Чехословаччини. Найбільшу увагу зосередила на творчий доробок Юрка Боролича, з яким була в дружніх стосунках. Переклала його оповідання «Piseň a život», яке передавали по радіо. Крім того теж проінтерпретувала його твори «Chorál Vrchoviny», «Neznámý hlas srdcí», «Prezidentův úsměv», «Jeho den mezi námi» і «Vlčí máky», що вийшли окремою книгою під спільною назвою одного з оповідань «Chorál Vrchoviny» в 1976 р. В. Абжолтовська рецензувала твори і інших місцевих українських письменників. Вона добре знає творчість Є. Бісс, М. Шмайди, Ф. Лазорика та І. Мацинського. Особисто зустрілась з Ф. Іванчовим, М. Шмайдою та В. Зозуляком.

Властиміла Абжолтовська всупереч віку, який, розмовляючи з нею, зовсім не замітний, активно стежить за подіями в світі, зокрема в рідній Україні. В кімнаті, обставлений в українському стилі, на стіні висить портрет Тараса Шевченка. Ювілярка багато читає /без окулярів/ і радіє, що в культуру й літературу повертаються забуті імена. Три роки тому і в нашому ж. «Дукля» були надруковані її спомини про поета Олексу Стефановича.

Надзвичайно трудолюбива, щира та чутлива людина, перекладачка Властиміла Абжолтовська, святкує свій круглий життєвий ювілей. В цей славетний день приєднуємося і ми до широкого кола поздоровників і бажаємо Ювілярці здоров'я, задоволення, радості та щастя на многій і благій літі!

Любіця Бабота

Внесок у несплачений довг

Національну і світову історію творили широкі верстви народу. Серед них є такі особи, які були імпульсом для багатьох вчинків, які глибоко увійшли у свідомість народів, національностей чи національної історії. В житті русинів-українців таким безперечно був Олександр Духнович. Юрій Бача присвятив йому роман у новелах „Олекса“ /Інтел, Київ, 1993 р/. Автора роману, доцента Кафедри української мови та літератури філософського факультету УПІШ у Пряшеві не треба особливо представляти. Крім літературознавчих робіт, він пише прозові та поетичні твори, відомий він і як публіцист.

Діяльність Духновича напевно не буде ніколи оцінена, оскільки кожна епоха, яка прийде, подібно до тій, яка є вже минулим, не розкриє його особисту і всебічну діяльність. Чому? Діяльність цього національного будiteля дає багато імпульсів, бо не була спрямована лише прагматично, на цей момент, але увібрала у себе все з минулого для сучасності й подала сигнали імпульсів зі сучасності в майбутнє.

Юрій Бача усвідомив прогалину сучасної української літератури Словаччини в зображені історичних постатей в історичній прозі. Його роман - це одна із сироб у цьому жанрі. Уже це є позитивним. Розробляє жанр з малою або майже ніякою традицією в згадуваній літературі. При цьому спробував заповнити й інші прогалини: відрекомендувати історичну особистість в людських дименсіях у абсолютах реального життя. Тобто не людину відлюднену, зразок досконалості та відрікання, ікону, вирвану та випаровану з виру людської стихії,

Нарешті загальновідомо, що про Духновича вже було цюсі і сказано, слово серйозне і полегшує, тому в його прозі Олекса вистуває не лише в історичній рясі. Він зітканий з простотою людської прихильності, яка виникається в дрібній чи освітній діяльності. Його герой вступає у контакти і з ворожим табором, а мадярське незичливє середовище таким було. Тепле людське відношення, толерантність йому не перешкоджають бути у відносинах і зі зрадниками, не лише національної спільноти, але його самого. Це дозволило авторові уникнути чорно-білого контрасту хоч би в деяких моментах і створити реальний портрет національного діяча, який конкретно діє в середніх десятиріччях XIX століття.

Автор контрастно створює герой з ворожого табору. Але вже менше контрасту в рамках його спільноти.

Такий підхід міг роман набагато більше оживити у психічній побудові геройів. В Олексі з контрастом внутрішнього зафарблення зустрічаємось в тих частинах фабули, в яких національний діяч, що бореться за високі ідеали народу, дається „обдурити“ себе героями з ворожого табору. Це його робить життєвим, зміцнює, надає йому реальну величину. Тезу, яку тоді застосовували і в словацькій літературі, - все, що несловацьке - погане, було так послаблено.

Факти з життя Олексі відомі. Про що тоді мова? Лише про Духновича? Само по собі це б не принесло більшу пізнавальну вартість. Про це не йдеться ані Юрісві Бачі. Що ж його інспірувало написати цей роман? Йому йшлося про те, так мені здається, щоб показати, як може визначна постать переступити сама себе, свій час і осісти в майбутньому. Конотація, що випливає з денотату, створює достатній ґрунт для подібних асоціацій. Випромінювання з денотату таке сильне, що власна доба не зуміє поглинути, переварити, тому багато з цього залишає прийденній добі.

Автор з твору не може зникнути. Відомий німецький автор історичних романів сказав, що героїв з глибини історичного минулого накреслює так, що до них вносить свої особисті проблеми та проблеми своєї доби. Вилишивши такий поступ, можна збіднити людей роману, історичний жанр, бо умови в минулому були іншими, але проблеми тільки модифіковані часом, що кінчиться. Як твердить соціологія та інші допоміжні науки літератури, людина за останні кілька століть не змінилася в ментальній, психічній чи емоційній площині.

Форма роману, побудована на самостійно, але і загалом діючих новелах, в літературі достатньо верифікована. Є їх однадцять. Йдеться про те, чи це новели, чи мають всі необхідні компоненти жанру. В одному моменті так: розглядають одну зображену подію. Визначальною ознакою новели є несподіваний фінал. Є та несподівanka в усіх? Однозначно

не можу твердити. Хоч би в тому розумінні, як діє новела в словацькому літературному контексті.

Повіті Юрія Бачі коливаються між оповіданнями і повістю й як одне ціле балансують між публіцистичними та літературними поступами, інколи стилево їх сесістично підфарблені. Таким підходом досягнуто добовий колорит сусільного життя, картинки з життя Олексі, географічного середовища можна зрозуміти як добре зроблені. Більше з ними навряд чи можна було досагти.

Літературно привабливо, хоч би у деяких моментах, накреслена любов до Насті, картини терплячих хліборобів, обмежених панів, персоніфікованих до загального явища - Надутовські, Празноглавські, Дураковські. Юрій Бача переносить їх з доби Олексі до нашої, що свідчить про те, що все у цьому світі остаточне, лише людська глупість, тупість, обмеженість, пиха і т.п. є безконечними, як всесвіт, і без переписків переступають і найдосконаліше оберігани кордони. Юрій Бача актуалізуєвав їх перенесенням з доби творчості Духновича у наш час, що свідчить про вищесказану тезу - все міняється, виникає і заникає, лише людська наївність та обмеженість має постійне місце на тій землі аж до часу, поки не загине остання людина.

В цьому романі є місця добре літературно спрацьовані, але і менш привабливі. Виявляється, що лише знання історичного матеріалу не завжди мусить бути запорукою літературної якості. Виходячи з тексту, відчувається, що Юрій Бача скоріше літературознавець, ніж прозаїк.

Перевагою книги Юрія Бачі є те, що написана доступною формою, стилем і побудовою, а також підбором подій. Освіжив їх, що читацька громадськість /учителі, студенти, працівники культури/ насправді оцінить - гумором, іронією, гротеском та часом і нахилом до сарказму. Ці естетичні категорії мають у переважній мірі гномічну вартість.

/яю/

ГЕЙ, ХТО В СВІТІ ОЗОВИСЯ!

Петро Осадчук

* * *

Хто справді поет,
він - протест.
Історичну долаючи втому,
мусить нести
свій хрест
на гору відому.
Хто живе на краю катастрофи,
для нього життя -
не забава.
Він проходити мимо
Голгофи
не має права!

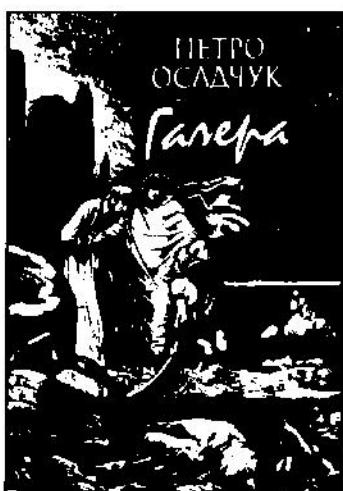
ПІСЕННИЙ МОТИВ

Закувала та сива зозуля -
І душа вознеслась до небес, як Говерла.
Розкувалась душа,
Розкувалась над краєм заснулим,
І побачила землю з небес,
І зраділа: земля ще не вмерла!
Закувала, ой, закувала та сива зозуля -
Золоті молоточки процокали у серцях,
Задзвеніли у скронях високих зір.
Закували, ой, закували ту сиву зозулю -
І колеса процокали,
Задзвеніли колеса
В Сибір.

1989 р.

* * *

Бастії ненависті впадуть,
Коли, явивши животворну суть,
Якось вечора чи лагідного ранку
В людську обитель впустимо виганянку
Із призабутим іменем Любов.
Бастії ненависті впадуть,
Звільнинши душу від ганебних пут,
Які неволять животворну суть.
У плюскоті води, у гомоні дібров
Відроджена, відмоподіла знов.
Прийде любов, немов верховний суд.
Бастії ненависті впадуть,
Розчавивши зажерпливість і блуд.
Прийде Любов, немов верховний суд.

БІЛЬ І ЛЮБОВ

Хто ми нині?
І де ми? Де ми?
Варті чого? І варті чи?
Чом так швидко й куди ідемо?
Оглядаємось чом ідуши?

З кожним кроком нові питання.
Той спікнувся, а той озвірів.
Ой, не так свого духу повстання
Ми замислили на зорі.

Заборон, і принижень, і страму,
Ой, спізнали в тотальну добу!
Нині мало нам спільнога храму -
Стане місця у спільнім гробу.

Нам здавалось, що ми всесильні -
Лиш свобода прорве небокрай,
Крила випрямим сонячно-сині -
І потрапим в омріянний рай.

Боже, вчора такі веселі
Ви співали: „...Вкраїну храни!”,
А сьогодні в боях за портфелі
Позчіплялися, як барани.

Чудеса! Коли вперше на площі
Вийшли ми, я не бачив тих,
Хто сьогодні язик полоще
В мертвих водах потоків брудних.

Боже мілій, сто днів майнуло,
Як сурмили в грудневий ріг,
А сусід вже скулить в минулі,
Оглядається в затхлій барліг.

Я дивуюся: звідки, звідки
Хижі очі примружені зло?
Так орел, що позбувся клітки,
Неспроможен розправить крило.

Так орел, призвичаєний ласо
Жерти в клітці за будь здоров,
Ради трупної пайки м'яса
Повернувшись в неволю готов.

1992 р., березень

Василь Василашко

Від доторку одного ніжного

Від доторку одного ніжного
На серці тане сто снігів.
Мов річка з-під намету сніжного,
Душа виходить з берегів.

Від погляду одного юності
Блакить співає поміж крон,
Мов кобза райдужними струнами,
Веселка грає над Дністром.

Від шепоту весни привітного
В Оленки мрії розцвіли,
Тополі височенні вітами
Від сонця хмарку відмели.

Василь Василашко
ЧИ УКРАЇНІ ТИ СИН?

Батьківська мова

Переймати в батька рідну мову -
Солов'ину? Де ж така?! Сам тато
В місті суржика не любить свого,
Каже, нащо злідні переймати?

Що ж, до діда, в сад пісень поїду я,
У глибинці вивчу мову роду.
Є у кого вчитись мови рідної:
В батька наймудрішого - в народу.

Розмова Карпат з Ужем

Питаються в Ужа
Стрімкі верховини:
- Не жаль тобі, друже,
Текти з України?
Де з горами злився,
Де в долах не тісно,
Де так розгловився,
Аж назуву дав місту?
Де гори - як хори,
Струмочки - срібляні?
Де цвіт-медобори -
На кожній поляні?
Де сліпляться очі
Від сонця у гроні?
Спинитися не хоче
Вода на кордоні?..
Уж мовить Карпатам:
- Люблю переміні.
Ta я ж - закарпатець,

Я - син України!
Вода моого краю
Зі мною не сплине -
Я синім Дунаєм
Вернусь в Україну!

Лист від матері

То нічого, синочку,
Що в листі три рядочки,
Що до мами багато
Ти не встиг написати.

Я твої три рядочки
По чотири разочки
Буду, рідний, читачи,
І їх буде... багато.

Петро Мідянка

* * *

Майдан церковний з кам'яним хрестом.
Чавунний роштель, люпини довкола...
Свята вода. Не джуси й кока-кола,
Батюх сивобородий та хитон
Чічками вишитий. І паства горда з сіп.
Се завтрашній блаженні, убієнні...
В цім Марамороші хрести косорамені,
Оливу чути від м'язистих тіл.
Чи то відгонить гноем й буряком
І суржиком плитким до невпізнання.
Тусіаки, самоз'їжа - не остання...
А потекло б медами й молоком
З отих левад зелених в літні дні.
І паніки снують медоточиві.
В тім Марамороші лиш трави рятівлivi
Загоять люду виразки гнійні.

* * *

Десь по смеречині, по бучку молодому,
Десь по людині, добрій та благій.
Різьблений хрест коло Святого Дому
Що в улоговині красується вузькій.
І кривулькастий вивіз чи провулок,
Тераси, трости, білій теразит.
Дранковий дах з мереживом бурулько...
І за крисані запнутий самшит.
Які для когось речі недосяжні!
Усі в турецькому престижнім барахлі.
Начищено два свічки мосяжні -
Бог знає звідки взялися в селі.
І гніт запалено у білім стеарині,
І розпочато перше слово треб.
Запона в храмі вся в ультрамарині,
А вдома модільянівський портрет...

* * *

Підступає хаща до обійстя,
Забігає на царину дик.
І холодне виточене вістря -
У безодню неба - молодик.

В підліску щебече рання пташка,
Кучми полонинські снігові.
У ярку солодкий цвіт стрінкашки,
Гав'язу ростинки, наче й дві.

І дички повалені на селях...
Чорне марамороське плато.

В цих нових споряджених оселях
Скоро не замешкає ніхто.

Всі сповзуть, як селі, на долину,
Саньми поволочать іх у діл,

Все ж згадаєш мамину стежину -
До млина чи по червону сіль.

Там ліщана, молодий вільшаник,
Снігу мартового полотно.
Каланує твій народ-каланник,
А панам, здається, все одно.

ІЗ РОДУ В РІД

Йозеф Мокош

Казка про робота Робка

Йозеф Мокош – сучасний словацький письменник. Народився 11-го березня 1941 року в сім'ї торговця. Закінчив Високу школу театрального мистецтва у Празі, був режисером, художником керівником драми, а пізніше, директором Крайового лялькового театру в Банській Бистриці. Нізніше працював завітвіддлом Поетичного ансамблю при театрі «Нова сцена» в Братиславі. Зараз він художній керівник Державного лялькового театру. У літературі вступив поемою «Тріщинка крові» /1962/. У 1969 році виходить поема «Осенні лістяні». Він відомий і як перекладач, але зокрема як талановитий автор для дітей у драматичному мистецтві.

ДІЙОВІ ОСОБИ

Бабуся Маруся
Дідусь Спантелічений
Робот Робко
Матуш
Дружина Матуша
Радко
Півень
Перша курка

Курки
Молода жінка
Продавщиця
Водій трамвая
Перша пасажирка
Друга пасажирка
Пасажири
Диктор радіо

/Інтер'єр скромного будинку дідуся та бабусі Спантеліченіх/.

БАБУСЯ: Дідуся Спантелічений, що ти знову майструєш?

ДІДУСЬ: Незадовго вже побачили, бабусю Марусю.

БАБУСЯ: Саме цього я й боюся, дідусю. Лише нам із пенсії даремно відкраюеш. Певно до нас і наш Матуш тому більше не ходить, що ми такі біdnі. Ось бач, масло не у холодильнику, але у потічок мушу класти. А поглянь на мене, дідусю, у мене навіть джинсів нема, а ти для себе ані звичайний рифльовий жилет не маєш за що купити.

ДІДУСЬ: Але, бабусю Марусю, хіба нам погано живеться? Хіба нам не приємніше, коли замість грамофона звичайний маленький соловейко тъюхкає?

БАБУСЯ: Маєш правду, дідусю. Я лише так, бо мені тужно. А ти все лине щось стругаєш, прибиваєш, та усякі дротики сплітаєш. І хто його знає, якого там біса знову змайструєш.

- ДІДУСЬ:** Побачиш, скоро побачиш.
- БАБУСЯ:** Саме цього я й боюся, дідусю Спантеличений. Не вийде в тебе знову якась тая уміло зроблена коза?
- ДІДУСЬ:** Роблена... роб – лена! Механічна... але ж була, наче жива. Сама на колінцатах бігала, мекала, траву їла, сіно і ... тільки пригадай, бабусю, навіть сама вміла робити справжні кізячки!
- БАБУСЯ:** Краще й не пригадуй! Паскудити по цілому домі справді вміла, але користі ніякої!
- ДІДУСЬ:** Як це! А молоко? Ти ж кожного вечора надоювала повний горщик.
- БАБУСЯ:** Так, але насамперед я мусила це молоко купити, потім налити в резервуар. Бо як резервуар не був повний, вона не вицідила ні краплі.
- ДІДУСЬ:** Зате потім це молоко можна було знову гарненько видіти.
- БАБУСЯ:** Видіти і вилляти, бо було аж чорне від якоїсь коломазі, і притім та капосна коза гуділа, гуркотіла, дзеленькотіла, тенькала і тікала.
- ДІДУСЬ:** Ну, дійсно вже вона така була, кожному тикала. А що моя машинка в цій трохи гуділа?
- БАБУСЯ:** Як трохи? Таж біля тісі твосі дурної кози людина сама себе не чула.
- ДІДУСЬ:** Будь рада, бабусю, бо хоч сама не чула свого вічного булькотіння та гани.
- БАБУСЯ:** Вибач, дідусю, але ж ти сам знаєш, що я дуже радо ганю, та лише те, що дійсно люблю.
- ДІДУСЬ:** Стривай, бабусю, знаєш, що мені спало на думку?
- БАБУСЯ:** Ой, ой, ой, вже знову?
- ДІДУСЬ:** Так знаєш, чи не знаєш?
- БАБУСЯ:** Ти не знаєш, що не знаю, дідусю?
- ДІДУСЬ:** От бачиш, не знаєш. Я тебе тому й питаю, що коли ти чогось не знаєш, то чому у мене не спитаєш?
- БАБУСЯ:** Ну, що ж тобі, дідусю мій, отак раптово ні сіло, ні вишло, на думку спало?
- ДІДУСЬ:** Ох, краче і не питай, бабусю Марусю. Спало мені на думку, що ми такі якіє самотні!
- БАБУСЯ:** Що це ти говориш, дідусю Спантеличений?
- ДІДУСЬ:** Кажу, що ми якіє самотні!
- БАБУСЯ:** Та я чую, що ти говориш, але я тобі кажу: що це ти говориш, дідусю! Во це ж неправда. Як ти можеш бути самотнім, коли я в тебе є. Як я можу бути самотньою, коли ти в мене є?
- ДІДУСЬ:** Так, але ж я тобі не кажу, що ми самотні кожний окремо; я кажу, що ми самотні разом. Ніхто нас не згадає, ніхто до нас не йде, ніхто не відвідає. Жоден цвітіток-онучок нам ягідки не об'їдає, по квітах не бігає і грядки не толочить. Ох, йой!..
- БАБУСЯ:** Знову ти маєш правду, дідусю, тільки знову це все зовсім інакше. П-с-с-с! Слухай що саме говорять! /По радіо озветься диктор/.
- ДИКТОР:** ...ролі ювіляри! Цю пісню ми присвячуємо своїм найближчим, бабусі Марусі...
- БАБУСЯ:** /Крутить гудзик, щоб голос диктора звучав голосніше/.
- ДИКТОР:** /Голосніше/. ...та дідусеві Спантеличеному з нагоди їхнього близького золотого весілля із ширим побажанням, щоб їх гріло сонечко уваги їх вдячного сина в осінь їхнього життя. Із гарного

усе найкраще, а з доброго усе найліпше їм бажає іхній син Матуш з дружиною. До поздоровлення приеднуеться й онучок, який бабусю та дідуся за їхню любов і доглядання у посивіле волосся щиро цілує. /По радіо звучить пісня/.

В нашому садочку яблуні розквітили,
а під ними мама в тузі заридала,
яблуневий цвіте, поверни їй світло,
щоб душа у неї болем не зів'яла...

ДІДУСЬ: Дякую тобі, Марусю.

БАБУСЯ: Я тобі дякую.

ДІДУСЬ: Але ти мені не маєш за що дякувати. Я тобі дякую за те, що ти про нас згадала, що пісню нам замовила.

БАБУСЯ: Дідусю Сантеличений, ти ж, мабуть, дійсно сантеличений. Що це ти вераєш?.. Невже ти гадаеш, що до цього радіума я дала пісню заграти?

ДІДУСЬ: А хто ж інший? Ти думаєш, я не помітив, що хтось узяв з моєї пенсії п'ятдесятку? Ти думаєш, що я не розумію, що Радко нам не може дякувати за доглядання, коли ми його пде навіть як слід і не бачили?

БАБУСЯ: /Підспівує співакові по радіо/.

ДІДУСЬ: Тихо, бабусю! Виключи швидко радіо і себе! Чуєш, як мій винайд оживає, як починає діяти? /Ніжне гудіння і брязкання машинки, що трохи нагадує муркотіння кішки, чи тихе гудіння холодильника/.

БАБУСЯ: /Виключає радіо/.

ДІДУСЬ: Дивись, він вже прокидається, вже рухається! Вже кліпає своїми гарними синіми лампочками. Він вже тут, вже приходить на світ! Тільки витримай, бабусю. Будь статечна і не розмовляй, щоб не навроцити. Або краще біжи приготуй нашему роботові, нашій дитинці, нашему синочкові купіль з олії. Живе! Мій винайд живе!

БАБУСЯ: Леле, а ѿ справді! Воно собі рухається, воно собі ворушиться... Дідусю, ану ж бо переверни його на живіт і ляси його по тій голій блясі, щоб ми почули, який у нього голос.

ДІДУСЬ: /Ляскас робота по бляшанім заду/.

РОБКО: /Несамовито плаче механічним металевим дитячим голосом/.

БАБУСЯ: Який у нього гарний, сильний голос.

ДІДУСЬ: Це по тобі, бабусю.

БАБУСЯ: Та ні, він же викапаний ти. Поглянь: увесь срібний. А має два зубочки. Кажу ж тобі: викапаний батько.

ДІДУСЬ: Та придивися до нього ліпше! Бачиш, і лампочки в нього сині, як у тебе.

БАБУСЯ: Ні, ні! Це ви з ним скожі, як дві краплі води. Ба навіть і те, чого в нього нема, скоже на твоє, дідусю. Тож бачиш, що у нього теж волосся нема. І якщо не помиляюся, йому бракує точнісінько стільки волосин, скільки й тобі.

ДІДУСЬ: А як ми його будемо звати, як ми його охрестимо, бабусю? Мабуть, ми б його могли звати... будемо його звати...

БАБУСЯ: Знаєш що, подай мені календар, дідусю! Назвемо його так, щоб у нього день народження та іменими були разом.

- ДІДУСЬ:** Це добра думка, бабусю. Оскільки він народився сьогодні, а сьогодні восьмого, будемо його звати... будемо його звати... /Дивиться у календар/. ... ага... ось... Наш синочок буде зватись МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ ЖІНОК.
- БАБУСЯ:** Ну, дідусю, адже це дуже довге. Поки ти кричачимеш: «Що ти робиш, Міжнародний день жінок у воді?» - то він за той час і втопиться...
- ДІДУСЬ:** Так ми можемо звати синичка нашого любого просто скорочено: МДЖ. Буде це наше міле, жваве ЕМДЕЖАТКО.
- БАБУСЯ:** Але ж це не ім'я. А ще для такого спрітного хлопчика, як оцей наш.
- ДІДУСЬ:** Але, бабусю, таж це тільки робот.
- БАБУСЯ:** Робот... Як ти можеш так казати, дідусю Спантеличений! Нічого подібного! Що ж це за робот, який робот? Тож у нього ще олія тече по бороді. Тож це ще такий маленький, зграбненький роботик. Таке невеличке, дитяче, пухкеньке роботятко. А тому будемо його звати Робко.
- ДІДУСЬ:** Ну, що мені з тобою робити. Хай тоді наш синочок робот зветься Робко.
- БАБУСЯ:** Дідусю? А що, як з нашого Робка стане великий, дорослий робот, який буде весь час працювати, сидіти на зборах та заробляти, а для нас у нього ніколи не буде часу, як у того нашого першівця, у того нашого Матуша?
- ДІДУСЬ:** Ось бери хусточку, бабусю Марусю, і годі тобі ревіти. Робко не зміниться, він же не людина. Він для своїх рідних завжди знайде час, він нас не забуде, та й ми його так будемо виховувати, щоб він нас не забув. Навчимо його ходити.
- БАБУСЯ:** Ні, ні, дідусю, ходити його крапце не треба учити. Бо він потім від нас відійде і вже ніколи більше не повернеться, як Матуш. Навчимо його крапце співати.
- ДІДУСЬ:** Навчимо, навчимо... і ще навчимо його бігати по траві.
- БАБУСЯ:** І ще навчимо його ганяти по огірках, по цибулі і по квітах.
- ДІДУСЬ:** Неодмінно навчимо, щоб тобі знову було кого кричати...
- БАБУСЯ:** Навчимо, навчимо, щоб тобі знову було на кого кричати.
- ДІДУСЬ:** А потім я йому покажу, як треба поливати наші дві полуниці.
- БАБУСЯ:** Одну. Вже лише одну, дідусю.
- ДІДУСЬ:** А це чому?
- БАБУСЯ:** А тому. Недавно, коли я йшла повз отих полуниць, то раптом подумала:
«Коли вже ти тут, Марусю, так понюхай одну полуницю». І так собі я нюхаю, коли раптом, не будеш вірити, дідусю, спіймала себе на тому, що я оту полуницю нюкаю спершу вустами, потім язиком і нарешті зубами.
- ДІДУСЬ:** Бабусю, бабусю... Ну, в такому разі навчимо Робка поливати одну полуницю.
- БАБУСЯ:** А потім його навчимо ходити в школу.
- ДІДУСЬ:** А ще раніше навчимо його ходити по пиво.
- РОБКО:** /Починає плакати неартикульзованим дитячим плачем робота/.
- ДІДУСЬ:** Бабусю, Робко плаче... Бабусю, роби щось з Робком!
- БАБУСЯ:** Ой, ой, так я й думала, знов бідолаха мокрий. Треба помінняти пельошку.

- ДІДУСЬ: Мокрий? Невже ж він протікає? Ні, ні, не може він бути дірявий. В жодному випадку. Адже він зроблений ще із старого, солідного матеріалу. Ага, почекай, бабусю, додумався, напевно треба полагодити прокладку.
- РОБКО: Ау-у-у-у...
- БАБУСЯ: Іди геть із тими щипцями, дідуся! Годі, не бачиш, що йому це не подобається? Краще хай він час від часу протікає, як би мав, бідолаха, терпіти. Ти навіть уявити собі не можеш, дідуся, яка я щаслива, що у мене буде можливість прати і прасувати пелюшки. Розішлю їх по садочку і ти побачиш, як вони будуть знову пахнути полуницями, - і хочу сказати полуницєю, квітами, чеперинями і сонечком.
- ДІДУСЬ: Ото буде чудово, бабусю. Знову наш садок з отими пелюшками буде схожий на вітрильник, знову буде наша хата так гарно коливатись на вітрі, як тоді, коли наш Матуш був ще малий.
- РОБКО: /Щосили горлає/.
- БАБУСЯ: Наш Робко голодний, дідуся! Що йому нашвидко зварити?
- ДІДУСЬ: Він найбільше любить залізо. Звари йому, бабусю, каструлю або шматок колії. А шпинату, шпинату в нас нема? І в шпинаті є залізо. Або ні, не шукай, я йому поки що дам посмоктати олово з моєї вудки. Воно м'яке, то, може Робко його навіть покусає своїми зубками.
- БАБУСЯ: Добре, я вже біжу, дідуся.
- ДІДУСЬ: А ще йому нагрій мастила, яким змазуєш швейну машинку. Я тим часом попукаю Матушову пляшку із соскою. /До Робка/. Ну, цінь, не плач, Робку. Зараз бабуся тебе нагодує. Ну, бачиш, який ти любенький хлопчик. Іди сюди, дідуся тебе візьме на руки.
- БАБУСЯ: Бачиш, я вже тут, Робоньку. Ось тобі запашне мастило. Бери, бери, мій голубчику.
- РОБКО: /З апетитом п'є мастило і ще просить/.
- ДІДУСЬ: Дивись, який Вернигора, йому ще й мало.
- БАБУСЯ: Ну, так ось тобі, Робку, ще й шпинатик.
- ДІДУСЬ: Обережно, бабусю!
- БАБУСЯ: Цього ще бракувало! Бачив, діду! Таж наш сиюочек проковтнув і ложку. Що тепер будемо робити, дідуся?
- ДІДУСЬ: Та що б ми робили? Будемо їсти іншою. Хай тільки йому на здоров'ячко. Але тепер вже досить, хлопче. Ти вже наївся і настая час, щоб ти нарешті почав робити щось корисне, бо ти все ж таки робот. Розумієш мене, Робку?
- БАБУСЯ: Ох, дідуся Спантеличений, як він тобі відповідатиме, коли ще не вміє говорити? Насамперед його мусимо навчити.
- ДІДУСЬ: Навчимо, навчимо, бабусю. Так от, Робку, слухай. Оце бабуся, а я дідуся. Дідуся, дідуся. Ану, спробуй гарно, помаленьку за мною повторити: бабуся...
- БАБУСЯ: Дідуся, що ти його вчиш, адже кожна дитина повинна насамперед навчитись говорити МАМА, а потім інше.
- РОБКО: Ма – ма...
- БАБУСЯ: Чуєш, дідуся, яка це розумна дитина?
- ДІДУСЬ: Дуже розумна, вдався у батька!
- РОБКО: Кать – ко. Виплавлення. Ба – тьо – ко. Виплавлення, виплавлення. Бать – ко.
- ДІДУСЬ: Не плач, бабусю.

БАБУСЯ: Я вже не буду, але ти теж очей не ховай, дідусю!

ДІДУСЬ: Ти чула? Він мені сказав: батько. П'ять років я вже не чув отого слова.

БАБУСЯ: Так, так. П'ять років вже мені ніхто не сказав: мама.

РОБКО: Мама, батько, мама, батько, мама, батько, мама, батько.

ДІЯ ДРУГА

/Двір із садом, кукурікає півень, гудуть бджоли, чуті сокотання курей, а в кукурудзі жовто та ніжно шумить вітер/.

БАБУСЯ: Доброго ранку, Робку.

РОБКО: Доблого ланку!

БАБУСЯ: Іди зі мною, насиплемо курочкам сніданок! На, тю, тю, тю, тю, тю..

РОБКО: Мамо, чому оця велика кулка не сокотить, але кукулікає?

БАБУСЯ: Бо вона не курка, а півень.

РОБКО: А чому ця кулка є півнем?

БАБУСЯ: Тому, що кукурікує, властиво кажучи кукурікає і не несе яйця. Півень це... дідусь... дідусь тобі все пояснить.

ДІДУСЬ: Доброго ранку!

БАБУСЯ: Дідусю, Робко тебе хоче про щось запитати.

РОБКО: Батьку, ти яйця несеш?

ДІДУСЬ: Так, мій шлунок все знese.

РОБКО: А кікілікувати вмієш?

ДІДУСЬ: Так, мій шлунок все знese.

РОБКО: А кікілікувати вмієш?

ДІДУСЬ: Куурікати? Зрозуміло, я вмію все.

БАБУСЯ: /Кашляє/.

РОБКО: Тож закікулірай!

ДІДУСЬ: /Кукурікає/.

БАБУСЯ: Дідусю, перестань! Не бачиш, як за тобою усі курки починають збігатися? Чому ім не даєш наїстися? Поглянь на нашого півня, як він зблід.

ДІДУСЬ: Справді, чому ж ти про це мене питасяш, Робку?

РОБКО: Мені цікаво, чому наш півень не хоче нести яйця.

ДІДУСЬ: Не хоче, бо його ніхто ніколи це не навчив. Але я вже мушу йти полуницю поливати.

РОБКО: Півнику, іди сюди! В мене є для тебе цікава плаця. Навчу тебе нести яйця.

ПІВЕНЬ: Куд?

РОБКО: Плистоине не кажутъ: що, але: будь ласка!

ПІВЕНЬ: Куд- куд?

РОБКО: Ото ж то! А тепел сядь навпочіпки тут на солому, заклий очі і скажи: куд-куд-куд-куд-кудку-дак!

ПІВЕНЬ: Куд? Тобто, куд-куд? Я мушу сказати кудкудак? Ти що, тю-тю? /Збігаються сокотливі курки і ціпаючі курчатка/.

ПІВЕНЬ: Геш... Я не на вас кричав тютю, але цьому вертихвостові кажу, що він є тютю.

РОБКО: Краще не мудрой, дологий кукулікач, але плисядь, клила за спину зголни і чємно за мною повтоли:

Куд-куд-куд-куд-кудку-дак,
дам яйце вам, мов челпак,
хоч я кулка невеличка,
галні я знесу яечка.

ПІВЕНЬ: Куд-куд-куд-куд-ку-дак, дам яйце вам... Дулю з маком дам! Курник-шопа, ти гадаєш, що я якась дурна несучка?

РОБКО: Дулна?! Для тебе несуча кулка дулна? Тому, що носить людям смачні яечка? Коли так думаєш, потім ти ѹде дулніший та лінівіший несучий півень.

ПІВЕНЬ: Що? Ти б хотів із мене, господаря цього двору, зробити звичайного несучого півня?

РОБКО: Але, когутику, плошу тебе, дай пелеконатись... Знеси хоч одно однісіньке яечко. Бодай би звичайний зносок.

ПІВЕНЬ: Ого, це я знаю! Спочатку тебе порадує і звичайний зносок, потім захочеш другий, третій... а за хвильку тобі вже не вистачить десятий, п'ятдесятій... А потім забагнеш носити яєчні макарони, яечний салат, крашанки, та всяку всячину. Але я півень із Райця і не буду нести яйця!

РОБКО: Ото вже занадто! Не метушись! І не розявляй даюба! Плисядь і натискай швидко, бо інакше підеш на сковорідку. Коли ти такий неколисний і лінівий, і неслухняний, і не плюяєш охоти навчитись новому, тоді іншого собі і не заслуговуеш. А батько замість тебе злобить іншого штучного півня, у якого буде в голлі вмонтований будильник, який нас буде будити замість тебе, щоб ти це знов!

ПІВЕНЬ: Ти це думаєш серйозно, бляшаночко?

РОБКО: Селйозно!

ПІВЕНЬ: Ну, якщо так, гаразд, спробую. Тыфу, але скажу відверто, аж сором мене обливає, Робославе! Справді! Адже несучок тут багато, а ти мене, єдиного півня, хочеш перетворити на звичайну несучку. Я вже бачу, як ходжу по дворі а на моїй голові кашкет, на якому написано:

несучка № 1.

РОБКО: Але...

ПІВЕНЬ: Так це, так! Сьогодні я почну нести яйця, а завтра ти мене змусиш носити панночкам-курчатам чемоданчики та багаж! Курник-шопа!

РОБКО: Лаяти ти сплавді вміш, але вивчити вілшик... Клаще повторюй за мною:

Хоч я кулка невеличка...

ПІВЕНЬ: Хоч я курка невеличкий...

РОБКО: Невеличка!

ПІВЕНЬ: Хоч я курка невеличка, гарні я знесь яечка. /Для себе з огидою/. Як прикро! Куд-кітко-курі-дак, кіду-кудко- кітко-так... Ось бачиш, я до смерті не навчусь... Це для мене дуже довгий текст.

РОБКО: Нічого, навчишся! Дак – ще лаз! Властово, хочу сказати: так ще лаз! Бо коли ні, зараз біжу поставити воду на плиту!

ПЕРША КУРКА: Рятуйте! Півня нам хочуть зварити!

ДРУГА КУРКА: Котко-дак, котко-дак, я би це не пережила!

ТРЕТЬЯ КУРКА: Мусимо йому допомогти!

КУРКИ: Але як, але як, але як?

ПЕРША КУРКА: Десят отак, якось так... /Непомітно кладе під півня яйце/.

КУРКИ: /Згідливо/. Дак, дак, дак! Так, так, так!

ПІВЕНЬ: /Намагається і рекламиує/.

Куд-куд-куд-куд- кудко-дак,
я яйце дам, мов черпак,
хоч я курка невеличка,
гарні я знесу яечка.

Кудко-дак, кудко-дак, кудко-дак! Ой-йой-йой, щось мене тисне,
таке живте і кругле!

РОБКО: Покажи! Батьку, мамо, швидко сюди! Півень яйце зніс.

БАБУСЯ: Невже ж??

ДІДУСЬ: Справді, справжнє яйце!

РОБКО: Це я його навчив, мамо!

БАБУСЯ: /Сміється разом з дідусем/. Справді?

РОБКО: Справді! Я дійсно той найкращий вчитель на світі!

БАБУСЯ: Ой, ти мій маленький вчителю.

ДІДУСЬ: І винахіднику!

РОБКО: Ула-а-а! Я винайшов півняче яйце! Ула! Ула! Ула!

ПІВЕНЬ: Тхе! Але ж я його зніс! Подруги-несучки, навіть не уявляте собі,
який я щасливий! Курник-шопа, що це базікаю, я вже зовсім
втратив глузд! Куд-куд-рік, кот-кот-дак... /Усі сміються/.

ДІЯ ТРЕТЬЯ

/Спальня в хатці дідуся Спантеличеного/.

БАБУСЯ: Вставай, Робку! Півень вже третій раз прокудкудає. Зовсім ти
його спантеличив. Яйця нести не навчився, зате кукурікати за-
був. Чуєш, Робку? Вже ранок, вставай!

ДІДУСЬ: Проснись! В ліс йдемо. По гриби. Швидко умийся, одягнись,
взуй чоботи, і гайда в ліс! /Відкидає з Робка, який лежить на
ліжку, перину/.

РОБКО: /Лежить на ліжку одягнений, в гумових чоботах, з рюкзаком на
спині. В одній руці тримає кошик на гриби, а в другій палицю.
Вискачує з ліжка/.

БАБУСЯ: Ой-йой-йой-йой! Наш хлопчишко спав одягнений!

ДІДУСЬ: І в чоботях!

РОБКО: Це я ще учола вечіл плиготувався, щоб ти на мене не чекав. Я
учола й умився, щоб не мусіти зланку.

ДІДУСЬ: Ну, тоді йдемо!

БАБУСЯ: А їсти? Та ж хлопчишко ще не снідав! Я тобі, Робку, на дорогу
намазала одне коліно труби. Воно ще тепле і свіже.

РОБКО: Дякую, мамо. Але я клаще віділту собі по долозі в голоді пліт.

ДІДУСЬ: Плід, чи пліт?

РОБКО: Звісно, що пліт. Длотяний.

ДІДУСЬ: Що? Наш новий пліт?

- РОБКО:** Та ні, наш ще зовсім зелений. Віділву собі сусідський. Той вже дозлій. Він увесь чевоний, дуже смачно-ілжавий. Коли я його собі не віділву, задує вітел і він сам звалиться.
- ДІДУСЬ:** Не смій! Радше візьми мастило.
- РОБКО:** Мастила я не хочу, бо воно знов буде зі шкілкою!
- БАБУСЯ:** Не базікай, синочку, я його процідила! Ану, почскай, куди біжиш? Ох, синочку, навіщо я так завчасу проснулася? І нацо мастило пахуче зігрівала? /Спересердя съорбне мастила/. Тыфу! Тыфу! Тыфу! Тепер вже відомо, чому він відмовився! Хоч воно тепле, але на смак зовсім приkre і паскудне! Б-р-р-р...

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

/Ліс/.

- РОБКО:** Тату, мене вже болять нарізки на ногах.
- ДІДУСЬ:** Сядь і не ворухнись з місця поки не повернусь, бо на тебе нападуть розбійники.
- РОБКО:** А хто це лозбійники?
- ДІДУСЬ:** Розбійники? Це такі люди, які споконвіку нападали. Спочатку у школі, а потім у лісі.
- РОБКО:** А як вони виглядають?
- ДІДУСЬ:** Страшно!
- РОБКО:** Так, як сусідка Лазгова?
- ДІДУСЬ:** Ще страшніше. У них ще більші ручиська, масніше волосся, а за поясом носять кинджали. А ввечері сидять біля ватри і підсмажують сало. Сидять вони біля ватри, сидять, словечка не промовлять, до вогнища дивляться, немов німі, неначе б від одної матері були вони. Тому на мене отут почекай, поки не знайду кілька сироїжок. А коли занудьгуеш, разглянься трошечки навколо себе, чи часом десь не знайдеш два чи три «курчатка» для супу. /Відходить/.
- РОБКО:** Що ж, насампелед піду поплукати оті «кулчатка»! На, тю, тю, тю, тю, тю, тю! На, ціп-цип-цип-цип-цип, ціпоньки, на!

ДІЯ П'ЯТА

/Лісова галлявина Посередині горить вогнище/.

- МАТУШ:** Так досить! Нехай це буде востаннє! Таку сумнутишу я не хочу вже більше чути. Коли ми вже домовились, що будемо вечеряти просто неба, то своє слово дотримаємо. Ми ж говорили сьогодні зранку, що до вечора з нас будуть розбійники. Хіба це не правда, розбійник-жінко?
- ДРУЖИНА МАТУША:** Це було твоє домовлення, батьку-капітане, пір'ячко синяве. Тыфу, це сало мені вже зовсім перегоріло. Тыфу, тыфу, тыфу!
- МАТУШ:** Схаменись, жінко Суровчик, не плуй нам у вогонь, багаття нам сплюндруєш. О, коли б наше розбищацьке вогнишко ще хвильку палахкотіло. Бо хто ж його розклав, як не ми – соколів дванадцять...
- РАДКО:** Що? Дванадцять? Але, батьку-капітане, та ж нас лише троє.
- МАТУШ:** Нічого не вдієш, розбійнику, людей нема! Гей, було нас одинадцять, залишилось троє, полічиш на пальцях!

ДРУЖИНА МАТУША: Будь обережним, Радославе! Ти ж справжній розбійник! Знов мені скинув сало у вогонь! /Дає йому ляпаса/. Ось тобі! Ти, непосидо!

РАДКО: Ау-ууу! /Починає плакати/.

МАТУШ: Бачите? Коли ви загомоніли, відразу стало якось веселіше.

РАДКО: Мамо-о-о, я голодний!

ДРУЖИНА МАТУША: А неважек я сита?

МАТУШ: Що спекли, отим і налихайтесь!

ДРУЖИНА МАТУША: Але мені це не смакує!

МАТУШ: Коли ми раз сказали, що тут будемо вечеряти, так значить саме тут будемо вечеряти, хоч би нам прийшло з голоду вмирати! Тепер вже нам нічого робити.

РАДКО: А що будемо робити, коли вже нічого не можна робити?

ДРУЖИНА МАТУША: Гей, мої легіні, тут м'яя не лишайте, краще під зелену липу мене поховайте...

МАТУШ: Тихо! Хтось наближається. Чусте? Настав час нападати. Гей, уся дружино, йдемо грабувати, у буковім гаю будем панувати, повзуйте, хлопці, чим скоріш бочкори, поки ваше серце від жаху не хворе!

РАДКО: А я думав, що хоч в лісі не будемо перезуватись.

РОБКО: Доблий вечіл, лозбійники та лозбійниця!

МАТУШ: Гей, соколята, дружино розбишацька, погляньте! Пандур!

РАДКО: А ще й у броні?

ДРУЖИНА МАТУША: Лицар! Це справжній лицар!

МАТУШ: Та скаменись! Де ж би тут взявся лицар, а ще такий дрібненький?

ДРУЖИНА МАТУША: Який дрібненький? Це ж він наш, тутешній, тому він таке куценятко.

МАТУШ: Або може ходить навмисне у цій броні такий зіщулений, щоб нас пошити в дурні.

ДРУЖИНА МАТУША: Може це лише якась маска, або він завідний.

МАТУШ: Напевно це лише батарейкова лялька.

РАДКО: Або консерва із «ТУЗЕКСУ», бо навіть сама ходить. Мамо, я голодний!..

МАТУШ: Тихо, дружино розбишацька! Розділимось на дві групи. Мама Суровчик буде одна група, а Грайнога – друга. Дружина Суровчик нападе на жертву спереду...

РАДКО: Що? Будемо жерти? Так це ж обід?! Ура-а-а-я!

МАТУШ: Тихо! ... дружина Радко вдарить за заду.

РАДКО: А коли він мене копне до заду?

ДРУЖИНА МАТУША: Гм... а не стойт він випадково у цій броні повернутий, щоб нас перекітрити?

МАТУШ: Стій, сто чортів! Руки вгору! Коли б ти навіть заводився на ключик, з оточення не втечеш!

РОБКО: Я ж стою!

РАДКО: Батьку-пір'ячко, глянь, він таке ж куценятко, як і я!..

РОБКО: Ти цуценятко? А я Лобко. Плиємо познайомитись.

РАДКО: Не я, але ти цуценятко. Я Радко Спантеличений, Синя вулиця 10, Братіслава, 800 00.

МАТУШ: Розбійнику Радку, мабуть не будеш обпіматися з якимось смітником. Ходи сюди, хлопче, ще поріжешся!

- ДРУЖИНА МАТУША:** Коли б лих це, але подивись, як йому цей залізний брухт забруднив джинси!
- РАДКО:** Мамо, і все таки я його хочу! Я хочу Робка! Або ти мені породи такого самого, або мені дай цього! Во ље маю з ким грatisь. Я хочу Робка, я хочу Робка, я хочу Робка...
- ДРУЖИНА МАТУША:** Ти його чусь, пір'ячко-капітане?
- МАТУШ:** Ви обое дуже смішні. Добре знаєш, що така розкіш не для нас. Адже дім ще недобудований, автомашина не сплачена. Бери краще, жінко, ключі, і йди мотор зігріти. Ми за той час вогонь погасимо. /Коли жінка Матуша відійде, батько і син мочать у вогонь/.
- РАДКО:** Батьку, я вже... А де тут вода спускається?
- МАТУШ:** Ти тільки поспішай, цей твій знайомий, що втік з утильсировани, за нами все заграбе.
- РАДКО:** Агой, Робко! А приходь до нас на відвідини.
- РОБКО:** Добле. Але потім і ти мусиш відвідати нас, згоди?
- РАДКО:** Згода! Агой! Я тобі на прощання ще затрублю. /Відходить, за хвилину озветься звук заведеної автомашини і тричі затрублення Радка/.
- РОБКО:** /Позіхає/. Ой, який я відлазу втомлений. Тлошечки відпочину. /Засинає. Коли втретє озветься звук труби, Робко тільки трохи ворухнеться, в напівспні кивле рукою і спокійно спить далі/.
- ДІДУСЬ:** /Занедовго приходить до вогнища, яке вже догорює, і коли побачить сплячого Робка, налякано біжить до нього/. Робку, Робочку мій! Шо з тобою? Озвись! Прокинися! Це я, твій дідусь! Ану, проснись вже нарешті, синочку!
- РОБКО:** Батечку, на мене напали лозбійники. Але один лозбійник зі мною подружив. Звуть його цуценятко, властиво Ладко. Ми на вітві мілялись. Я тлошечки вище нього, тому що я висунув антенну. А глабус він у Блатіславі. Я піду до нього, тому що і він звється Спантелічений.
- ДІДУСЬ:** Як?
- РОБКО:** Тож кажу, що Ладко.
- ДІДУСЬ:** А де він живе?
- РОБКО:** Синя вулиця 10, Блатілава, 800 00.
- ДІДУСЬ:** /Зітхає/.
- РОБКО:** Чому зітхаеш? Шо з тобою, батьку?
- ДІДУСЬ:** Нічого, нічого, тільки благаю тебе, не говори про це бабусі!
- РОБКО:** Чому не говорити?
- ДІДУСЬ:** Тому, що цей Радко, твій приятель, це є наш квіточок-онучок і бабуся Маруся дуже болісно б переживала, що він її не відвідав.
- РОБКО:** Щож, коли така сплава, то я його пливеду. Пелеконаєтесь, що пливеду.
- ДІДУСЬ:** Ходімо, ходім! Бабуся вже нас очікує.

ДІЯ ШОСТА

/В трамваї/.

РОБКО: Товста жінко, будь ласка, сядьте на моє місце.

ПЕРША ПАСАЖИРКА: Який надзвичайно солідний робот.

ДРУГА ПАСАЖИРКА: Хулігани ще не встигли його зіпсувати.

РОБКО: Я ще, дійсно, в ремонті не був.

ПАСАЖИР: Ану, покажись, хлопче! /Поплескує його по бласі/. Чуєте, яка якість? Чуєте, як ця блиха гарно дзвенить? Дуже якісний матеріал! /Робкові/. Правда, ти не тутешній?

РОБКО: Hi!

ПАСАЖИР: Я відразу про це подумав. Вміть можна пізнати, що він із чужини.

ДРУГА ПАСАЖИРКА: Масте правду, пане. Знасте, у мене є наш кухонний робот, але його ніяк не можна порівняти з цим закордонним. Той наш лише стугонить та стугонить і завжди тільки всіляко крутиться, пожирає багато струму, але щоб вам запропонував у трамваї сісти, йому навіть в голову не приде.

МОЛОДА ЖІНКА: Дякую тобі... А як тебе звати?

РОБКО: Лобко.

МОЛОДА ЖІНКА: Дякую, Робку. Я би теж хотіла, щоб у мене народився такий послушний хлопчик.

РОБКО: А у вас його нема?

МОЛОДА ЖІНКА: Ні, поки ще нема.

РОБКО: А чому у вас такий товстий живіт?

МОЛОДА ЖІНКА: Бо там маю дитинку.

РОБКО: Невже ж ви з'їли дитинку?

МОЛОДА ЖІНКА: Ні, не з'їла. Вона у мене там скована.

РОБКО: Я знаю, чому. Щоб ви за неї квиток не платили, плавда?

МОЛОДА ЖІНКА: Ні, не тому, Робку. Я його там, під сердечком, ношу постійно зі собою.

РОБКО: Товста тітко, але чому ти дитинку посиш в животі? Ти не годна купити собі сітку або коляску?

МОЛОДА ЖІНКА: Ношу її там тому, що я її люблю. Так її дуже люблю, що хочу мати весь час її зі собою.

РОБКО: Це добле, що ти не мусиш носити свого синочка на луках, бо так ми можемо спільно тлиматися.

МОЛОДА ЖІНКА: А чому ти хочеш зі мною тлиматися?

РОБКО: Бо тут ось над входом написано:

/Читає/ Па-са-жи-ли під час їзди повинні тлиматися!

ВОДІЙ ТРАМВАЯ: Синя вулиця!

РОБКО: До побачення! Я вже виходжу. Тепел ви мусите тлиматися із своїм синочком. Щасливої дороги!

МОЛОДА ЖІНКА: До побачення, Робку!

РОБКО: До побачення, товста тітко!

ДІЯ СЬОМА

/В магазині/.

ПРОДАВЩИЦЯ: /Телефонує/. Уяви собі, Юльчо, що ми одержали лише три штуки. Одну для шефа, одну для мене, а цю третю я, звісно, дуже добре скovala. Але сама не знаю, на якому місці. А ці рифлі...

РОБКО: Доблий день.

ПРОДАВЩИЦЯ: Нема!!! /В телефон/. Вибач, Юльчо, це тебе не стосується, звісно, що коли кажу: не маємо, то маємо – для тебе завжди маємо, але я це кажу покупцеві. Вони чим далі, тим більше настирливі. Лізуть за тобою аж у магазин і постійно щось вимагають.

РОБКО: Будь ласка, дайте мені...

ПРОДАВЩИЦЯ: /В телефон/. Чуеш, Юльчо? Ні? Не чуеш? /Робкові/. Скажіть це ще раз, сюди, прямо в телефон, але голосніше!

РОБКО: /В телефон/. Плошу...

ПРОДАВЩИЦЯ: /В телефон/. Ти це чула, Юльчо? І так воно весь час! /Робкові/. Кажу вам, що нема!

РОБКО: Але я би хотів лише...

ПРОДАВЩИЦЯ: Випродано! І взагалі, коли ви щось від мене хочете, беріть кошик.

РОБКО: Я ж не глизу...

ПРОДАВЩИЦЯ: Жаль, але без кошика вас не можу обслугувати.

РОБКО: Я ж це бачу. Але де мені взяти кошик, коли тут ніякого нема?

ПРОДАВЩИЦЯ: Це не моя справа. Поки ми одержимо кошики, станьте в чергу. /В телефон/. На чому я зупинилася? Ага, так що, Юльчо, оці рифлі...

РОБКО: Стати в чергу? Тут ніякої черги нема! Я ж тут один...

ПРОДАВЩИЦЯ: Це ще для вас гірше, бо я обслуговую лише тих, які стоять в черзі.

РОБКО: Але я хочу лише жувачку.

ПРОДАВЩИЦЯ: Жувачку? Ось бери і вже мені не псуй нерви! І швидко розрахуйся!

РОБКО: Я не хочу цю вашу. Вона вже вижувана. Я хочу нову.

ПРОДАВЩИЦЯ: На, бери!

РОБКО: Дякую, але я плошу її запакувати, бо це подалунок.

ПРОДАВЩИЦЯ: Що? Запакувати? Хто і коли це бачив, щоб в магазині покупцям ще й покупки запаковували. Не маєш ти в голові одно коліщатко зайве?

РОБКО: Маю, але воно запасне. Дайте мені, будь ласка, книгу скалг!

ПРОДАВЩИЦЯ: Книгу скарг? На, бери! Дуже мені цікаво, що ти до неї намазюкаєш!

РОБКО: Нічого. /Вириває із книги скарг одну сторінку і запаковує до неї жувачку/. Дякую і допобачення!

ПРОДАВЩИЦЯ: Юльчо, ти чула, Юльчо?.. Нас перебили. /Набирає номер/. Алло, алло! Ти чула, Юльчо, цього сопляка? А ну, відгадай, скільки може мати таке хлопчишко років? Так, скільки? /В телефоні звучить точне повідомлення часу: 11 годин 22 хвилини 14 секунд/. Не втручайтесь, добродійко, в розмову! Або, може, я певдало набрала номер? /Голос в телефоні: 11 годин 22 хвилини 18 секунд/. Що? 11 22 18? Так все ж таки я помилилася. Але чому ви тоді піднімаєте телефонну трубку, коли це помилка?! /Кладе трубку/. Ох, ці сучасні послуги!

ДІЯ ВОСЬМА

/Панельний будинок по вулиці Синій/.

- РОБКО: /Стукає в двері/.
- РАДКО: /Відчиняє двері/. Робку!
- РОБКО: Ладку!
- РАДКО: Який я радий, що ти прийшов!
- РОБКО: І я теж ладий, що ти ладий, коли мене побачив.
- РАДКО: Заходь, але в прихожій мусиш перевзутись.
- РОБКО: Це не можливо. Я клаще відгвинчу собі ноги. /Відгинчую ноги/. Ось і все. Тільки тепел ти мусиш мене віднести у кімнату на луках.
- РАДКО: Це добре, що я тебе мушу віднести. Так хоч будемо цілком близько, як брати. І мені вже не буде так сумно, бо я тут сам. /Несе Робка на руках/. Шкода лише, що я тебе зможу нести не більше, як хвилинку, бо ти дуже важкий. І жаль, що ти від мене знов відійдеш.
- РОБКО: Відійду, бо я, властиво, прийшов за тобою тому, що наші сталенькі без тебе моя би без себе. Постійно тільки тебе згадують і болісно зітхають. Якось так... /Зітхає/. Або, можливо, ще й глибше. Ладку, ти підеш зі мною?
- РАДКО: Коли мені наші дозволять, то піду.
- РОБКО: А втекти б не наважився?
- РАДКО: Наважився. Коли мені наші дозволять втекти, то втечу.
- РОБКО: Ну що, почекаємо їх?
- РАДКО: Почекаємо.
- РОБКО: Але потім ти вже підеш зі мною, згода?
- РАДКО: Згода!

ДІЯ ДЕВ'ЯТА

/В трамваї/.

- ІНВАІДНА ПАСАЖИРКА: Поможіть хтось цій пані з коляскою, бо інакше тут будемо чекати до судного дня!
- РАДКО із РОБКОМ: /Допомагають молодій жінці з коляскою/.
- МОЛОДА ЖІНКА: Дякую вам, хлопці. Це ти, Робку? Я дуже рада, що тебе знову бачу.
- РОБКО: А це ви, товста жінко? Чому ж ви пелеодяглись за таку худенькую?
- МОЛОДА ЖІНКА: Так, це я. А ось мій сил. А що нового у тебе, як живеш?
- РОБКО: Я маю нового Ладка.
- МОЛОДА ЖІНКА: Мені дуже присмно... /Із коляски чути дитячий голос/. Ану, тихше, не кричи, Робку!
- РОБКО: Я ж нічого не сказав.
- МОЛОДА ЖІНКА: Це я не тобі кажу, Робку, але цьому маленькому Робкові.
- РОБКО: Він теж зветься Лобко?
- МОЛОДА ЖІНКА: Так, Робку, він теж так зветься, як і ти. /Дитячий плач вже чути на весь трамвай. Люди починають дитинку в колясці втихомирювати, промовляють до неї і

поспівують. Трамвай дзвенить якось веселіше і більш урочисто./.

РОБКО: Це є веселий плач, плавда, Ладку?

РАДКО: Так, це є дуже веселий день. Мамо, я би теж хотів, щоб твій син звався Робко.

ДРУЖИНА МАТУША: Чуеш, Матуш?

МАТУШ: А мені байдуже, хай звється Робко. /Пасажири вже тепер хором втикомирюють дитинку в колясці, співають їй пісеньку про ко-ника.../

ДІЯ ДЕСЯТА

/В домику Спантеличених. По радіо звучить передача для ювілярів/.

ДІДУСЬ: Дорога бабусю Марусю, Матуше, Вірочко, Робку та Радку. Ми з бабусею дуже раді, що на наше золоте весілля прийшло стільки гостей.

РАДКО: Що це золоте весілля?

РОБКО: Це коли веселяться наша золота бабуся із нашим сталим діду-сем.

МАТУШ: Поздоровляємо!

ДРУЖИНА МАТУША: Матуш, ану вклучи радіо голосніше, щоб ми врешті не почали ридати.

ДИКТОР: Так, як минулого місяця, так і сьогодні з нагоди золотого весілля бабусі та дідуся Спантеличених бажаємо до сонячної осені щасливого та довголітнього життя у колі свого Радка. До поздоровлення приєднується син Матуш з дружиною.

РОБКО: І я.

ДИКТОР: Прошу?

РОБКО: І я, Р Р Р Робо Робот Р Р Робко.

ДИКТОР: До цього поздоровлення теж приєднується і малий Любко.

РОБКО: Р Р Р Робко!

ДИКТОР: Вибачте! До поздоровлення приєднується і Робко. З нагоди цього визначного ювілею передаємо улюблenu пісню «Яблуні, яблу-ні...»

ДІДУСЬ: Це ти дала знов нам заграти, бабцю Марусю?

БАБУСЯ: Ні, дідусю Спантеличений. Відтепер нам вже будуть замовляти пісні тільки наші діти.

Переклав Сергій Макара

МИСТЕЦТВО

ЛЕГЕНДИ ПРО ЛЕГЕНДИ

Пролог: Людина, яка спирається на палицю самоти, дивиться кудись за горизонт. Світу світла і темноти. Де він починається і де кінчается?

Легенди біблійні, народні та легенди сучасності. Вони всі взаємно так переплетені, що одночасно є такими й інакшими. Давніми і сучасними, їхніми і нашими, моїми. Втілена Ідея панує над усім, що створили людські цивілізації від Альтаміри по ще лише задумані проекти. Ніжні відгуки, чи скоріше натяки, неоднозначні, породжуючі асоціації та парадокси. І десь ніколи внизу, під і над відомими світу творіннями людини притулівся достойний рідний український Хмар. Місце, від котрого проростає розуміння та пізнавання всього, що навколо нього.

Владислав Грешлик, комісар вистави творів живописця Прокопа Колісника /вправо/ під час вернісажу вистави у меджилаборецькому Музеї сучасного мистецтва родини Вартолів.

Фото: І. Яцкевич

Прокіп Колісник: «Без назви» /«Свято»/.

Пірамід і вавілонських веж, язичників античних і нинішніх.

Роз'єднаний з червоним калиновим вінком. Хрест із чотирьох квадратів, які розходяться. Межі абстракції і дійсності. Є вони? Із золотого туману виринає Христос. Або це тільки видіння?

Образи-ікони, не Малевича квадрати на маминих вдома тканих веретах. Знайомі з раннього дитинства. Як запах свіжоспеченого хліба або щойно покошеної трави. Світ народної фантазії на високому постаменті. Рука простягнута до тих, що не бачать лиш себе. **Дорога з'єднуюча людей.**

Мирослав ЛАЗАРУК

ЛЕГЕНДИ ПРИЙДЕШНЬОГО

Український художник Прокіп Колісник назвав «Легендою» один із своїх найсвіжіших живописних циклів. Чому саме «Легенда»? Бо це справді щось напівреальне, фантастичне — і водночас високе, піднесене, чисте; можливо, те, що явлене буде нам завтра, коли зведемося на ноги, усвідомимо себе як народ і націю, котра корінням сягає в глибоку давнину.

Але роботи Колісника — не мрія, не фантасмагорія, а швидше провидіння-пророцтво. Ми повинні вернутися до самих себе, возвеличитися, піднести над віками лихоліті і неволі.

«Куди ми йшли? І звідки? І навіщо? Немов незрячі... Без поводиря?»

На мої здекларовані запитання Прокіп якось відповів навдивовижу конкретно: «Ми йдемо до себе. Повертаємося. До духовних витоків, втрачених давно. Кожна людина повинна це усвідомити, аж тоді можна говорити про повернення в новій якості».

Прокіп Колісник уміє передати свої філософські сентенції на полотні через колір. Так, він справді у пошуках себе, на вічному гостинцеві повернення до себе. Непростою є ця дорога хоча б тому, що, дарувавши мистеців неабиякий талант, доля вирішила випробувати його складним часом, який ми нині іменуємо

З темряви виходять два ангели. Добро та зло. Знати б: котрий який... **Окрилена Думка.** Корабель на палаючому морі. На його парусах безліч масок. Кожному з нас дістанеться хоча б одна належного розміру. Так як тим, що на Оппакуванні наділи на себе протигази. Та чи втечуть від себе... Орли без крил, крила без орлів.

Епілог: І мене поглине тьма. Початок вже був зроблений. Легенди Прокопа Колісника.

Владислав Грешлик.

«застоєм» і який був особливо гарким для української інтелігенції.

Прокіп Колісник родом із вінницького села Поташня, вибрався у світи, аби стати мистцем. І він таки став ним. Довелось, що-правда, перебути п'ять років після училища в кирзових армійських чоботях у Словаччині, декілька разів вступати до київського мистецького вузу, а відтак закінчити його з відзнакою. Та вже в інститутських роботах на першій персональній виставці в Чернівцях можна було прочитати, наче між рядками: копіюваньника чи то пак підфарбувальника «совєцької дійсності» з Прокопа не вийде. То в одному, то в іншому полотні раптово і неждано з'являвся другий, але не другорядний план. Інколи химерний, а частіше багатозначний, чого, зрозуміло, геть не допускали канони соцреалізму.

Я пригадую ті перші гарячі, бурхливі диспути у Чернівцях між кількома художниками, яким давно обридли «більшовицькі іконостаси». Колісник вибрал у себе все нове, мов губка. Але з такою ж легкістю відмовлявся од зайвини, пустопорожності. Не можна було

Художник
Прокіп Колісник.

не звернути увагу, скажімо, на його «Круків», які в божевільнім чорторії кружляли над містом, сіючи лихо, провіщаючи біду. Це було вже після Чорнобиля, але ще до чернівецької апопеї, коли полисіли діти й дорослі, й досі ніхто не може достовірно пояснити причин тієї загадкової хвороби. Як на мене, саме з цієї влучної роботи, виконаної сміливо, розкуто, модерно, почалося Прокопове повернення до самого себе. Після неї він уже просто не посміє розпорощувати себе на щось другорядне, поденне.

Пробуючи осмислити пережиті часи /напірже з Прокопом до одного покоління/, яке після шістдесятників, мабуть, першим усвідомило, що позолочене ярмо не для неї, і хоча її «тико», але виступило проти офіційної політики/, розумієш: у справжнього мистця-інтелігента іншого шляху й не могло бути. Чернівці, куди доля закинула Прокопа, досі застосуються глибокою провінцією. Але якщо колись тут могли з'явитися композитор Івасюк чи артист Миколайчук, талановиті співаки, то з мистцями було і є сутужніше. Імперія вперто постачала окраїни ідейно підкованими мапярчуками, яким діставалися і лаври, і звання, і гонорари. З'ява Прокопа на Буковині якось звеселила виставочні зали. Посміливішали й місцеві художники.

Та це був швидше спалах, ніж постійне світло. Доля знову випроводжує Прокопа в дорогу, тепер – у Словаччину /звідки родом дружина/, задля порятунку хворих дітей, бо апопеїя не обминула і його сім'ї. До речі, його від'їзд співпав з еміграцією деяких неординарних мистців до США, Канади. Хто іхав у пошуках волі, – не було ж упевненості, що «горбачовська перестройка» переросте в побудову суверенної держави; хто відверто іхав заробляти. Колісникові випало щось третє, тому іхав з великим смутком ув очах, тривогою і болем. Батьківщина ж одна!

Але як він тоді працював! З натхненням, навіть із одержимістю. Народжувалися величезні полотна, триптихи. Це справді був «Благовіст», як називалася одна з робіт. Мистець благовістив прихід нових часів. У той час його уяву полонили теми, пов'язані з християнством, – та й у них Колісник знайшов себе, бо зумів поєднати в них і український дух, і заклик

до очищення, і почуття власної гідності перед світом.

«Візантійства», як висловився хтось із колег про художника, у його живописі кінця вісімдесятих років таки справді було надміру. Він і сам це усвідомлював. Радо встріявав у суперечки про те, що ж принесло Україні християнство.

Він таки знайшов свій шлях – глибоко національний характер неминуче повинен перерости у загальнолюдські ідеї, мотиви. Та, на жаль, про його творчість вже може більше судити Західна Європа, ніж Батьківщина. Кращі його попотна «розбрелися» по приватних колекціях Англії, Німеччини, Австрії, Чехії, Словаччини. І лише дещо потрапила в Україну, до наших музеїв і колекцій. Прокіп мав кілька персональних виставок, у тому числі в Братиславі. Можна тільки радіти за художника: не так то просто за кілька років домогтися офіційного визнання за кордоном, діждатися високих оцінок, поважних і престижних замовлень. Але найбільше Прокопів хочеться, аби його твори побачила Україна.

А побачити є що. Бо перед нами зрілій, виважений мистець-філософ, який постійно шукає форм для глибшого самовираження. «Куб», «НЛО», «Сліпі за Бройгелем», «Крик», «Степ» – такі різні і водночас із єдиною домінантою твори. Його «Куб» вразив мене глибиною філософського узагальнення: зумів мистець піднятися до духовного загальнолюдського рівня. Людина не може бути досконалою і вільною в недосконалому, поневоленому світі. І байдуже, що це за неволя: фізична, духовна, моральна... Куб є куб. Голови з нього не висунути, як і не розправити плечі, не випрямитися. Таке ж і «НЛО», де над рабами з ярмом на плечах витає загадковий літаючий об'єкт. Та вони його не бачать, несуть ярмо... Руки зайняті. І голови теж. У «Крикові» заговорило ество художника. Та чи спроможні ми його почути? Чому він кричить? Що йому болить..?

У Пряшеві Прокіп знайшов спільну мову з українською громадою, котра видає журнал «Дукля». У ньому Прокіп не лише займається ілюстраціями, але й пропагує мистців із України. Найпомітнішими є його ілюстрації до книг видатних українських поетів Євгена Маланюка та Олега Ольжича. Колісник, який, до речі, і сам не гребує пером, зумів глибоко проник-

нути в поетичну творчість обидвох письменників і не просто проілюструвати їх книги, а створити образ України, — зокрема, за Маланюком, де степова романтика постає крізь призму далекої античності, що свідчить про глибину нашої історії.

Нечасті навідини Прокопа в Україну співпадають то зі світлими, то з чорними подіями. Одна з останніх — пожежа: у Чернівцях згоріла Миколаївська церква, збудована 1607 року. Та дерев'яна церковця, на яку, за переказами, офірували гроши гетьман Сагайдачний і де відспіували тіло Тимоша Хмельницького, смертельно пораненого в битві під Сучавою. Ми стояли уздво із мистцем посеред обгорілого краму, розгублені, знічені. Чорне цурпалья звисало над головами, синє небо заглядало крізь чорне рам'я. Брачувало слів. А він вихопив з кишени олівець і почав робити начерки...

Чомусь саме після отого приїзду Коцінський знову завітав у Чернівці з циклом

«Легенди», задивленим у наше прийдешнє і водночас тісно пов'язаним із минулім, із нашим золотим віком — Київською Руссю. Може, саме до цього він й повертається — до основ, до тих часів, коли наш народ був упевненим у собі, вірив у власні сили, бачив своє майбутнє, а не «будував» його? Картини випромінюють особливе світло; до мистця, як і до тих, хто йому симпатизує, повертається найосновніше — віра в майбутнє. А може, щось зовсім інше хотів він сказати. Може, може... Мистець не повинен давати відповіді, а лише запитувати, зосереджувати думку, будити од летаргічного сну.

Можливо, «Легенди» Прокопа Копієнника набирають нашу духовну супереність свою винищенню, чистотою й чесністю?

/Передрук із журналу
«Сучасність», № 5/1994/

Слідами свого роду

Знати своє коріння — у наш час справа не лише одна з дуже важливих, але водночас через, так би мовити, гілки свого родоводу зрозуміти його суть в історії свого народу. Справа ця надзвичайно потрібна, але й не менш важка. Взявшися за такий труд це не лише така собі спроба випробувати свої сили і здібності ще в одній галузі нашого письменства, це скорош покликання. І отаке враження справляє на читача «Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову». Гortaючи сторінки цієї 787 сторінкової книги, автором якої є Юрій Михайло Цегельський, приходиш до висновку, що рід Цегельських насправді вартий такої уваги. «Зага роду Цегельських і розповідь про Камінку Струмилову» нараховує також 27 родовідних таблиць і понад двісті фотознімків і копій документів, що ілюструють події на землях України від часів Богдана Хмельницького майже до сьогодні.

Книга Ю. Цегельського не тільки спонукає до роздумів над долею нашого українського народу, але дає багато нових імпульсів для науковців, істориків.

Юрій Михайло Цегельський

ЗАГА РОДУ ЦЕГЕЛЬСЬКИХ
i
РОЗПОВІДЬ
ПРО КАМІНКУ СТРУМИЛОВУ

Редактор Богдан Катачай

1992
Науково-документальний центр «Смолочинське»
Р.Д. Вул 541, 29641 Слов'янськ, ДНР, 1992

Поправки

У другому номері «Дуклі» дійшло до певних помилок у оповіданні В. Вархоли «Гробар-самозванець». Просимо шановних читачів виправити собі слідуючим способом:

Сторінка № 23, 8-й рядок знизу, має бути: Но, чому на польськім боці, ті самі гори вже не Бескиди, але «Безчади», того ми вже ніде не дозналися.

Сторінка 26, 7-й рядок зверху, після останнього речення – «Но, то майже все! – заявив вуйко Андрій» – треба доповнити речення, які при наборі тексту випали, а саме: – Та де ж там! – заперечував Петрів батько. – Ти забув розповісти, як протестували баби... – Не забув я, ні! Лем єм подумав собі, же ганьба буде розповідати о тім, – пояснив вуйко Андрій.

Та сама сторінка /26/, 9-й рядок зверху, в реченні «Декотрі баби,...» треба виправити слово «угадувати» на «згадувати.»

Та сама сторінка /26/, 10-й рядок зверху, перше слово речення – «Домагалася, аби» треба виправити на – «Домагалися, аби...»

Знову сторінка 26, 12-й рядок зверху, в реченні «Гварили оті баби,...» виправити слово «і ворочилею» на – «і ворожилею.»

Ще сторінка 26, 17-й рядок знизу, в реченні «Десь тут, у грудях,...» треба виправити: замість «за сну викрикую», на – зо сну викрикую...»

Сторінка № 27, 22-й рядок зверху, слово «до ворожілі» треба виправити на – до ворожилі.

На обкладинках цього номера «Дуклі» твори українського художника Прокопа Колісника -- «Великдень» /ескіз/, «Смуток» та «Антіномій».

Ціна 10 Ск

Індекс 49092